

ილიაუნის გზამკვლევი

ჯვაროსნული ლაშქრობები

მანანა ჯავახიშვილი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
2019

უმაღლესი კვლევების ცენტრის სერია
ილიაუნის გზამკვლევი ISSN 2587-5477

UDC(უაკ)378.4(479.22)(045)
ი-431

სერიის რედაქტორი: გიგა ზედანია

ჯვაროსნული ლაშქრობები
მანანა ჯავახიშვილი

რედაქტორი: ნატალია ვაჩიშვილი
დამკაზადონებელი: სოფიო კეკელიშვილი

© 2019, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ISBN 978-9941-18-339-3

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
ქაქუცა ჩოლოყაშვილის 3/5, თბილისი, 0162, საქართველო

ILIA STATE UNIVERSITY PRESS
3/5 Cholokashvili Ave, Tbilisi, 0162, Georgia

სარჩევი

წინათქმა	1
I თავი – დასავლეთ ევროპული საზოგადოება ჰვაროსნულ ლაშქრობებამდე	5
II თავი – იერუსალიმის იდეა და ერისტიანული მომლოცველობა.....	19
III თავი – საღვთო ომის იდეის ფორმირება: საპართლიანი ომიდან საღვთო ომამდე	27
IV თავი – ისლამური საყვარო და ბიზანტიის იმპერია ჰვაროსნულ ლაშქრობებამდე	37
V თავი – ჰვაროსნული ლაშქრობის საზოგადოებრივი, კლერგონის საეკლესიო კრება	51
VI თავი – ჰვაროსნული ლაშქრობების მიმდინარეობა.....	59
VII თავი – ჰვაროსნული ლაშქრობების შედეგები და მნიშვნელობა	139
ბიბლიოგრაფია	145

წინათქმა

შუა საუკუნეების ისტორია, განსაკუთრებით კი დასავლეთ ევროპის ისტორია, წარმოუდგენელია ჯვაროსნული ლაშქრობების გარეშე. ჯვაროსნული ლაშქრობები არა მარტო სამხედრო დაპირისპირებების ისტორიაა, არამედ მთელი ეპოქაა, რომელიც წარმოდგენას გვიქმნის როგორც დასავლურ-ევროპული ქრისტიანული საზოგადოების კულტურის, მენტალობის, ცხოვრების წესისა თუ ყოველდღიურობის, ისე აღმოსავლური, მუსლიმური ცივილიზაციის თავისებურებებისა და მსოფლალქმის შესახებ. საბოლოოდ კი ჯვაროსნული ლაშქრობები ამ ორი კულტურის შეხვედრის თაობაზე მოგვითხრობს.

ქრესტომათიული განმარტებით, ჯვაროსნულ ლაშქრობებს იმ სამხედრო-რელიგიურ ექსპედიციებს ვუწოდებთ, რომლებიც ქრისტიანებმა (პაპობის მოწოდებითა და ეკლესიის თანხმობით) XI-XIII საუკუნეებში პალესტინაში არსებული უფლის საფლავისა და სხვა ქრისტიანული სიწმინდეების გამოსახსნელად ჯვრის სახელით (სწორედ აქედან მოდის ტერმინი – ჯვაროსნები) წამოიწყეს. ჯვაროსნული ლაშქრობა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც შეიარაღებული მომლოცველობა, საღვთო ომი, რომელიც ქრისტიანული სიწმინდეების დაბრუნების მიზნით წარიმართა. იმ ისტორიულ მოვლენას, რომელსაც ჩვენ „ჯვაროსნულ ლაშქრობებს“ ვუწოდებთ, თანამედროვენი უბრალოდ „ლაშქრობას, ექსპედიციას (*expeditio*), იერუსალიმისკენ მიმავალ გზას“ (*iter Hierosolymitanum, via Sancti Sepulcri*), „წმინ-

და მიწისკენ მიმავალ გზას" (*iter in Terram Sanctam*) უწოდებდნენ. საფრანგეთის მეფის ლუი IX წმინდანის ისტორიკოსი ჟან დე ჟუანვილი კი ჯვაროსნულ ომებს „ჯვრის მომლოცველობად“ იხსენიებდა.

ტერმინი „ჯვაროსანი“ (ლათინურად *crucesignatus*) მხოლოდ XIII საუკუნეში ჩნდება, ხოლო – „ჯვაროსნული ლაშქრობა“ (ფრანგულად *croisade*) – ახალი დროის დასაწყისში. მოგვიანებით „ჯვაროსნულ ლაშქრობებში“ იგულისხმებოდა, ზოგადად, ომები „ურჯულოთა“ წინააღმდეგ: ლეპანტოს ომიდან დაწყებული (1571) XVI საუკუნეში საფრანგეთში მიმდინარე რელიგიური ომების ჩათვლით. ხშირია ასევე „ჯვაროსნულ ლაშქრობებზე“ საუბარი ჯვაროსნულ ლაშქრობებამდე (მაგალითად, „წმ. პეტრეს ომები“, ესპანური რეკონკისტა).

ტერმინი „ჯვაროსნული ლაშქრობები“ (ფრანგულად *croisade*), რომლითაც XI-XIII საუკუნეებში ხმელთაშუა ზღვის აუზის აღმოსავლეთ ნაწილში განვითარებულ ისტორიულ მოვლენას აღვნიშნავთ, ისტორიოგრაფიაში დაამკვიდრა ლუი XIV-ის ისტორიკოსმა, იეზუიტმა მღვდელმა ლუი მეზურმა. მან 1673-1682 წელს გამოსცა წიგნი „ჯვაროსნული ლაშქრობების მსოფლიო ისტორია“. მოგვიანებით, XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში შეიმუშავეს და მიიღეს ჯვაროსნული ლაშქრობების დღეს დამკვიდრებული რიგითობა და ნუმერაცია. სწორედ ამ პერიოდში შეთანხმდნენ, რომ ჯვაროსნული ლაშქრობა ეწოდებინათ მხოლოდ იმ სამხედრო ექსპედიციისთვის, რომელიც რომის პაპის ინიციატივით, პაპის სპეციალური ბუღით იყო გამოცხადებული, ლაშქრობას თან პაპის ლეგატი უნდა ხლებოდა, სამხედრო ოპერაციები კი

მხოლოდ წმინდა მიწაზე, პალესტინაში უნდა ჩატარებულიყო.

შევეცადე, წიგნი ისე შემედგინა, რომ არა მხოლოდ ჯვაროსნული ლაშქრობების მიმდინარეობის უმთავრესი ეტაპები გადმომეცა (საკითხის სპეციფიკიდან გამომდინარე მასში არსებული ურიცხვი ფაქტობრივი მასალით გაჯერებული), არამედ თხრობა როგორც თანადროული, ისე გვიანდელი ეპოქების სხვადასხვა ტიპის წყაროებით შემეცნოს, რათა მკითხველისთვის გამეცოცხლებინა ჯვაროსნული ომების ისტორია იმ პერიოდის ყოველდღიურობისა და მენტალობის პერსპექტივიდან, ასევე მეჩვენებინა განსხვავებული წარმოდგენები, დამოკიდებულებები, რეფლექსიები თუ შეფასებები ამ უდავოდ ძალიან მნიშვნელოვანი ისტორიული მოვლენის მიმართ, რომელმაც, ძალადობისა და მსხვერპლის ფასად, თუმცა, შესაძლოა, გარკვეულწილად, მაინც შეძლო, დასავლეთისა და აღმოსავლეთის დაახლოება.

დასავლეთ ევროპული საზოგადოება ჰვაროსნულ ლაშქრობებამდე

რომის იმპერია, რომელიც თავისი დიდების პერიოდში უზარმაზარ ტერიტორიებს მოიცავდა ატლანტის ოკეანიდან ევფრატამდე და ბრიტანეთიდან ეგვიპტემდე, IV საუკუნის ბოლოსათვის დასავლეთ (დედაქალაქით რომში) და აღმოსავლეთ (დედაქალაქით კონსტანტინოპოლში) ნაწილებად გაიყო. 410 წელს ვესტგოთებმა, ალარიხის მეთაურობით, რომი გაანადგურეს, ხოლო 476 წელს, ოდოაკრის მიერ იმპერატორ რომულუს ავგუსტუსის ტახტიდან ჩამოგდებით, რომის იმპერიამ საბოლოოდ შეწყვიტა არსებობა.

რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ ბერძნულ-რომაული სამყარო ჩრდილოურ, „ბარბაროსულ“ შემოტევებს უპირისპირდებოდა (ამ პერიოდს „ხალხთა დიდი გადასახლების“ ეპოქას უწოდებენ), რის შედეგადაც ჩამოყალიბდა დასავლეთ ევროპული ცივილიზაცია გერმანული და ლათინური კულტურის

ნაზავით, ხოლო აღმოსავლეთი ევროპა – ბერძნულ-სლავური კულტურის ელემენტებით. V საუკუნიდან X საუკუნემდე რომის იმპერიის აღდგენის მცდელობების თუ ახალი დასავლური იმპერიის შექმნის სურვილის მიუხედავად (განსაკუთრებით დიდი როლი ამ თვალსაზრისით კარლოს დიდმა (768-814) ითამაშა. მის მიერ შექმნილმა იმპერიამ საფუძველი ჩაუყარა ერთიან დასავლეთევროპულ სივრცეს როგორც პოლიტიკური, ისე კულტურულ-საგანმანათლებლო თვალსაზრისით. კარლოს დიდის მიერ შექმნილი იმპერია აღმოსავლეთით სლავების ტერიტორიებს მოიცავდა, ხოლო სამხრეთით – არაბების მიერ დაპყრობილ ტერიტორიებს ემიჯნებოდა), დასავლეთ ევროპა ცალკეულ ნაწილებად დაიშალა.

ამავე პერიოდში მიმდინარეობდა ევროპის ქრისტიანიზაციის პროცესიც. კერძოდ, თეოლოგიური აზრის განვითარების, აქტიური მისიონერული მოღვაწეობის ფონზე მთელ ევროპაში (მისი უკიდურესი სამხრეთ რეგიონის გამოკლებით, სადაც ისლამის მიმდევრები მრავლად იყვნენ) ქრისტიანულმა ეკლესიამ შეძლო ერთიანი ქრისტიანული სივრცის ჩამოყალიბება: აღმოსავლეთ საქრისტიანო, აღმოსავლეთ რომის იმპერიის, ბიზანტიის ძლიერი ცენტრალიზებული ხელისუფლებით სათავეში და შედარებით არასტაბილური დასავლეთ საქრისტიანო, სადაც რომის პაპები და საღვთო რომის იმპერატორები ერთმანეთს პირველობისათვის ეცილებოდნენ.

ამავდროულად დასავლეთ ევროპაში ჩამოყალიბდა ახალი ტიპის სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური მოწყობის სისტემა – ფეოდალიზმი. ამ სისტემაში არა მარტო მეურნეობის მოწყობის ტიპი,

არამედ სოციალური ურთიერთობები, წეს-ჩვეულებები, ტრადიციები და სხვა კულტურულ-მენტალური მახასიათებლებიც ფეოდალურ ხასიათს ატარებდა. შუა საუკუნეების ფეოდალური კულტურისთვის დამახასიათებელ რიტუალთაგან ერთ-ერთი უმთავრესი – სენიორის მიერ საკუთარი ვასალისათვის მიწის ნაკვეთის, ფეოდის (ფიეფის) გადაცემა (ე.წ. ინვესტიტურა – სიმბოლური აქტი, რომლითაც ვასალს ფეოდს უბოძებდნენ. მას სხვადასხვა ნივთებს: ბეჭედს, კვერთხს, დროშას, მიწისა თუ თივის მუჭას გადასცემდნენ, რაც სიმბოლურად უძრავ ქონებას განასახიერებდა) აშკარად მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ფეოდალური საზოგადოების მთავარი ფასეულობა იყო მიწა, რომელიც ამა თუ იმ პირს კერძო მფლობელობაში გარკვეული პირობით გადაეცემოდა. სენიორსა და ვასალს შორის ერთგვარი შეთანხმება ფორმდებოდა, რომლის ცერემონიულ მხარეს ომაჟი ეწოდებოდა. ომაჟის მიცემით ვასალი სუზერენს მფარველობას სთხოვდა, ხოლო საკუთარ თავს მის „კაცად“ ასახელებდა (სწორედ აქედან მოდის ტერმინი ომაჟი, homo ლათინურად ადამიანს, კაცს ნიშნავს). ვასალი მუხლებზე დგებოდა, შეერთებულ ხელებს სენიორს ხელის გულში ჩაუდებდა და შემდეგ სიტყვებს წარმოთქვამდა: „სირ, ამიერიდან მე თქვენი კაცი ვხდები“, რასაც ერთგულების ფიცის დადება მოსდევდა, რომელსაც „ფუა“ (foi) ეწოდებოდა. შემდგომი რიტუალური ამბორი კი ვასალის სენიორისადმი ერთგულების საბოლოო დასტურად მიიჩნეოდა. ერთი სიტყვით, ფეოდალიზმი მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის სისტემა, აგრარული მეურნეობა იყო, რომელიც პირად კავშირებს ეყრდ-

ნობოდა და საზოგადოებას იერარქიული პრინციპით აერთიანებდა.

ომაჟის წესი

ძალზე მნიშვნელოვანი იყო ვასალის მხრიდან სენიორის ერთგული სამსახური. ვასალი ვალდებული იყო, წელიწადში 40 დღე თავისი სუზერენის სამსახურში ყოფილიყო, მისთვის სამხედრო სამსახური გაეწია, დაეცვა მისი სამფლობელოები და ღირსება. მიწის მიღებისას ვასალი ფეოდალის ერთგულების ფიცს დებდა. ამგვარად ნელ-ნელა ერთგვარი ფეოდალურ-იერარქიული კიბე ყალიბდებოდა, რომლის სათავეში მეფე-სუზერენი იდგა, რომელსაც, თავის მხრივ, ემორჩილებოდნენ მსხვილი ფეოდალები: პერცოგები, მარკიზები, გრაფები, არქიეპისკოპოსები, ეპისკოპოსები, აბატები. ამ უკანასკნელთ კი თავისი ვასალები – ბარონები ემორჩილებოდნენ, ბარონებს – რაინდები. ფეოდალური კიბის ყველაზე დაბალ საფეხურზე კი გლეხები და ხელოსნები იდგნენ.

ქრისტიანული ეკლესია მიიჩნევდა, რომ საზოგადოების ყველა წევრს ღვთის მიერ ბოძებული ადგილი ეკავა. ვისგან შედგებოდა ეს საზოგადოება? ეს საზოგადოება, ისტორიკოსებისა და ანთროპოლოგების აზრით, ეყრდნობოდა ძველ ინდოევროპულ სამფუნქციურ, სამწვეროვან სქემას, რომელმაც დასავლეთ ევროპაში ქრისტიანიზაცია განიცადა და შემდეგნაირად დალაგდა:

„ღვთის სახლი, რომლის ერთარსობის სწამთ, სამ ნაწილად იყოფა: ერთნი ლოცულობენ, მეორენი იბრძვიან, ხოლო მესამენი შრომობენ, ერთად კი სამ წოდებას ქმნიან და არც სურთ განცალკევება. ერთის გაწეული სამსახური დანარჩენ ორს არგებს, ხოლო სამივე ერთმანეთს ეხილება. ამგვარად, ეს სამმაგი კავშირი მტკიცეა და შესაბამისად, კანონი ზეიმობს და მსოფლიო მშვიდობიანად თანაცხოვრობს.“ ასე აღწერს შუა საუკუნეების ევროპულ საზოგადოებას, მის სამ წოდებად (ordines) დაყოფას XI საუკუნის მწერალი, ლანის ეპისკოპოსი – ადალბერონი. მისი აზრით, საზოგადოების სამად გაყოფილი ფუნქციები გარკვეულ ღვთაებრივ წესრიგს ამკვიდრებდა სოციალურ და ჰარმონიული ურთიერთობების ერთგვარი გარანტი იყო.

პირველ სოციალურ ფენას – Oratores – მლოცველები, კლერიკალები და ბერმონაზვნობა წარმოადგენდა. მათი ამოცანა საზოგადოების წევრთა სულის ხსნისათვის ზრუნვა, ლოცვა, ადამიანების ღმერთთან კავშირის შენარჩუნება, მათი სამსახური იყო, უფრო ზოგადად, ქრისტიანული სამყაროს ხსნა.

რომის პაპების გრიგოლ VII-დან (1073-1085)¹ ინოკენტი III-ის (1198-1216) მოღვაწეობის პერიოდის ჩათვლით, კათოლიკური ეკლესია კიდევ უფრო გაძლიერდა და უდიდესი გავლენა მოიპოვა დასავლურ ევროპულ საზოგადოებაზე და მეტწილად განსაზღვრა მისი მენტალობა, ყოველდღიურობა და ცხოვრების წესი.

ისინი, ვინც ლოცულობენ

1 გრიგოლ VII პაპის უზენაესობის პრინციპს პოლიტიკურ ცხოვრებაზეც ავრცელებდა, პაპს ქრისტიანული სამყაროს ლიდერად აცხადებდა. გრიგოლის პროგრამა აისახა 1075 წელს შექმნილ ცნობილ დოკუმენტში „პაპის დიქტატი“ („Dictatus papae“).

საზოგადოების მეორე წოდება – bellatores, მებრძოლები, საერო ფეოდალები, რაინდები იყვნენ, რომლებსაც ჰქონდათ საკმაო ძალა იმისთვის, რომ ქვეყნის უსაფრთხოება უზრუნველყოთ, მშვიდობა შეენარჩუნებინათ. XI-XIII საუკუნეების დასავლეთ ევროპა რაინდული ეთიკითა და ღირებულებებით ცხოვრობდა, ეს იყო რაინდული მორალის ეპოქა, იქმნებოდა რაინდული ეპოსები, ტრუბადურების, ტრუვერებისა და მინიზინგერების საერო-სატრფი-ალო პოეზია, რომელიც სწორედ სარაინდო ცხოვრების წესს ასხამდა ხოტბას.

ისინი, ვინც იბრძვიან

დაბოლოს, მესამე წოდება – laboratories, მშრომელები, გლეხები, რომელთაც მთელი საზოგადოება საკუთარი შრომით უნდა გამოეკცებათ. დაქვემდებარებული მდგომარეობის გამო, გლეხობა საზოგადოებაში ნაკლებად საპატივცემულო და ანგარიშგასაწევ ძალად მიიჩნეოდა.

ისინი, ვინც შრომობენ

ამგვარად, დასავლეთ ევროპაში ჩამოყალიბდა ფეოდალური ტიპის საზოგადოება, რომელმაც XI საუკუნის დასაწყისში დიდი დემოგრაფიული ზრდა განიცადა. ამის მიზეზი აგრარულ მეურნეობაში განხორციელებული ცვლილებები, სასოფლო-სამეურნეო პროგრესი გახლდათ (პრიმიტიული სახნავი გუთნით იცვლება, ხშირ შემთხვევაში, რკინის გუთნით), რამაც მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა დასავლეთ ევროპის ეკონომიკური მდგომარეობა. თუმცა ამავდროულად არ წყდებოდა ფეოდალური შინა-

ომები და კონფლიქტები, შიდა ფეოდალური დაპირისპირებანი, სუზერენების ბარონებთან ბრძოლა, რასაც ემატებოდა უნგრელთა თავდასხმები და ნორმანთა შემოსევები. საერთო ჯამში, ევროპა საკმაოდ მრთულ, ქაოტურ და არასტაბილურ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ასეთი არეულობისა და დაუცველობის ვითარებაში კათოლიკური ეკლესია და მისი ლიდერი, რომის პაპი, ცდილობდა, საკუთარი ძალაუფლებისთვის დაექვემდებარებინა როგორც სასულიერო, ისე საერო ხელისუფლება (შუა საუკუნეებში კათოლიკური ეკლესიის თეოკრატიული დოქტრინის, ორი მახვილის თეორიის მიხედვით, ძალაუფლება საერო და სასულიერო ხელისუფლებას შორის უნდა გაყოფილიყო, თუმცა ეკლესია თავის მისიად საერო ხელისუფლების კონტროლსა და დაცვას მიიჩნევდა, რაც საბოლოოდ სასულიერო ხელისუფლების უპირატესობის აღიარებამდე მიდიოდა), ის დასავლეთ ქრისტიანული სამყაროს გამაერთიანებლის ფუნქციას კისრულობდა და საზოგადოებრივი წესრიგის დამცველად გვევლინებოდა. 1041 წელს საფრანგეთში კათოლიკური ეკლესია „საღვთო ზავს“ (Pax Dei) აცხადებს, რომლის მიხედვითაც, ორი კვირით, ქრისტეს ცხოვრებასთან დაკავშირებული მოგონებების საპატივცემულოდ, ოთხშაბათის საღამოდან ორშაბათის დილამდე, ასევე აღდგომის მარხვისას უნდა შეწყვეტილიყო შიდა კონფლიქტები. პირველად საღვთო ზავი კლუნიელმა ბერებმა ბურგუნდიაში შემოიღეს. საღვთო ზავის დარღვევისთვის საკმაოდ მკაცრი სასჯელი წესდებოდა, ხშირად ეკლესიიდან განკვეთითაც კი სრულდებოდა. 1095 წელს კლერ-

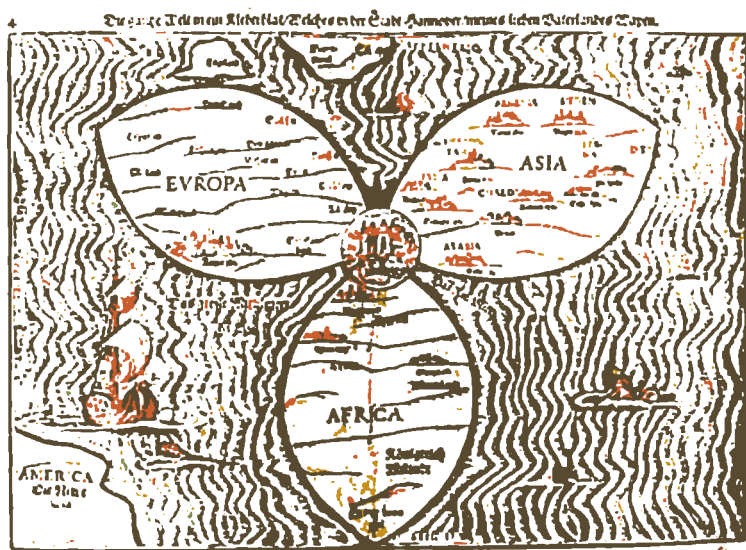
მონის საეკლესიო კრებაზე პაპმა ურბან II-მ საღვთო ზავი მთელი საქრისტიანოსათვის გამოაცხადა.

ჯვაროსნულ ლაშქრობებამდე დასავლეთ ევროპაში პირველობისათვის ბრძოლაში ერთმანეთს ორი ძლიერი პოლიტიკური ძალა – პაპობა და საღვთო რომის იმპერატორები (საღვთო რომის იმპერია 962 წელს აღმოსავლეთ ფრანკთა მეფემ ოტო I-მა დააფუძნა, როგორც რომის იმპერიისა და კარლოს დიდი ფრანკთა იმპერიის პირდაპირი გაგრძელება. ამ იმპერიის სამფლობელოები ძირითადად გერმანიასა და ჩრდილოეთ იტალიას მოიცავდა) – უპირისპირდებიან. ეს დაპირისპირება გარდამავალი უპირატესობით მიმდინარეობდა, თუმცა კათოლიკური ეკლესიის გავლენა საზოგადოების მენტალობაზე, ქცევაზე და აზროვნებაზე უდავოდ დომინანტური იყო. ეს ეპოქა დასავლური საქრისტიანოს ღრმა რელიგიურობით გამოირჩეოდა.

შუა საუკუნეების დასავლეთევროპული ცივილიზაცია, რომელიც ათ საუკუნეს მოიცავს (V-XV სს.²), საკუთარ თავში ანტიკურ, იუდეურ-ქრისტიანულ და „ბარბაროსულ“ ტრადიციებს აერთიანებს. თუმცა, პირველ რიგში, ის ქრისტიანული ცივილიზაციაა (შუა საუკუნეების კულტურის ერთ-ერთი მახასიათე-

2 დასავლეთ ევროპაში შუა საუკუნეების დასაწყისად V საუკუნეა მიჩნეული, როდესაც ხალხთა დიდი გადასახლების შედეგად დასავლეთ რომის იმპერია დაეცა (476), ხოლო ეპოქის დასასრულთან დაკავშირებით მრავალი ვერსია არსებობს: 1453 წელი – კონსტანტინოპოლის დაცემა, 1492 წელი – ამერიკის აღმოჩენა, XV ს-ის ბოლოს ცენტრალიზებული სახელმწიფოების წარმოშობა და ა.შ.

ბელი სწორედ მსოფლიო რელიგიების ბატონობაა: ქრისტიანობის, ისლამისა და ბუდიზმის. ეს რელიგიები სხვადასხვა ეთნოსებს, ხალხებს და კულტურებს აერთიანებდა). ქრისტიანულმა რელიგიამ დრო და სივრცე სხვაგვარად გადაიაზრა: ევროპის სივრცე ქრისტიანულ დიოცეზებად, ეპარქიებად დაიყო. ის ადგილები, რომლებიც ქრისტიან წამებულებთან, წმინდანებთან იყო დაკავშირებული, განსაკუთრებულ სტატუსს იძენდა. ქრისტიანთათვის მსოფლიო ისტორიის მოვლენათა ცენტრში მაცხოვრის მიწიერ ცხოვრებასთან დაკავშირებული ფაქტები (დაბადებიდან ამაღლებამდე) მოექცა. სამყაროს ცენტრად ქრისტეს დაბადებისა და ჯვარცმის, მისი წმინდა საფლავის ადგილი – იერუსალიმი, ზეციური იერუსალიმის მიწიერი განსხეულება, იქცა.

იერუსალიმი – სამყაროს ცენტრში

ქრისტიანულ მომლოცველობაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა სწორედ იერუსალიმს ენიჭებოდა. შუა საუკუნეების რუკებზე დედამიწას წრის სახით წარმოადგენდნენ, ხოლო მის ცენტრში ქალაქი იერუსალიმი იყო მოქცეული. ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყების წინ რომის პაპი ურბან II თავის ქადაგებაში იტყვის: „იერუსალიმი – დედამიწის ჭიპია.“

პაპის დიქტატი (Dictatus Papae)

- „1 რომის ეკლესია მხოლოდ უფალმა შექმნა;
2. მხოლოდ რომის პაპს აქვს მსოფლიო ტიტულის ტარების უფლება;
3. მხოლოდ პაპს ეკუთვნის ეპისკოპოსების გადაყენებისა და აღდგენის უფლება;
4. საეკლესიო კრებაზე ნებისმიერ ეპისკოპოსზე მალლა დგას პაპის ლეგატი, თუნდაც უფრო დაბალი წოდება ჰქონდეს. მასვე ეკუთვნის ეპისკოპოსის გადაყენების უფლება;
5. პაპს შეუძლია, გადააყენოს ის პირებიც, რომლებიც არ ესწრებიან საეკლესიო კრებას;
6. პაპის მიერ განკვეთილებთან აკრძალულია ერთ სახლში ყოფნა;
7. მხოლოდ პაპს შეუძლია, საჭიროების მიხედვით, გამოსცეს ახალი კანონები, დააარსოს ახალი საეპისკოპოსოები, კაპიტულოები გარდაქმნას სააბატოებად და, პირიქით, მდიდარი საეპისკოპოსოები გაყოს, ხოლო ღარიბები გააერთიანოს;
8. მხოლოდ პაპს შეუძლია, ატაროს საიმპერატორო ღირსების ნიშნები;

9. მხოლოდ პაპს ეამბოროება ფერხთ ყველა მთავარი;
10. მხოლოდ მისი სახელი მოიხსენიება ეკლესიაში;
11. პაპის სახელი ერთადერთია მსოფლიოში;
12. პაპს შეუძლია, გადააყენოს იმპერატორი;
13. პაპს შეუძლია, საჭიროების მიხედვით, გადაადგილოს ეპისკოპოსები ერთი ეკლესიიდან მეორეში;
14. ყოველ ეკლესიაში, სადაც ინებებს, პაპს შეუძლია კლერიკალების განწესება;
15. პაპის მიერ ხელდასხმულს შეუძლია, იდგეს რომელიმე ეკლესიის სათავეში, მაგრამ არ შეუძლია, იყოს ვისიმე მსახური; ასევე არ შეუძლია, მიიღოს უფრო მაღალი ხარისხი რომელიმე ეპისკოპოსისგან;
16. არცერთ საეკლესიო კრებას არ შეიძლება პაპის ნებადაურთველად ეწოდოს საყოველთაო;
17. არცერთი დადგენილება, არცერთი წიგნი არ შეიძლება აღიარებულ იქნეს კანონიკურად პაპის დასტურის გარეშე;
18. ვერავინ გაბედავს, გააუქმოს პაპის გადაწყვეტილებანი. მხოლოდ მას შეუძლია, გააუქმოს ყველა დანარჩენის გადაწყვეტილება;
19. არავის შეუძლია, იყოს პაპის განმსჯელი;
20. ნურავინ გაბედავს, აღასრულოს განაჩენი იმის მიმართ, ვინც აპელაციით მიმართავს სამოციქულო ტახტს;
21. ნებისმიერი ეკლესიის მნიშვნელოვანი საქმეები პაპს უნდა მოხსენდეს;

22. რომის ეკლესია არასდროს შემცდარა და, საღვთო წერილის მოწმობით, არც არასდროს შეცდება;
23. რომის ეპისკოპოსი, თუ ის კანონიკურად ხელდასმულია, ნეტარი პეტრეს დამსახურებით, უეჭველად იღებს წმინდანობას, როგორც მოწმობს წმ. ენოდისიუსი, პავიელი ეპისკოპოსი, რომელსაც მრავალი წმინდა მამა ეთანხმება, რაც ნეტარი პაპის, სიმახის დეკრეტებშია მოცემული;
24. ხელქვეითებს შეუძლიათ, იჩივლონ მხოლოდ პაპის დასტურითა და ნებართვით;
25. პაპს საეკლესიო კრების გარეშე შეუძლია, გადააყენოს და აღადგინოს ეპისკოპოსები;
26. არ უნდა ითვლებოდეს კათოლიკედ ის, ვინც არ ეთანხმება რომის ეკლესიას;
27. პაპს შეუძლია, გაათავისუფლოს ქვეშევრდომნი უვარგისი ერთგულების ფიცისგან."

იერუსალიმის იდეა და ქრისტიანული მომლოცველობა

შუა საუკუნეებში ქრისტიანი მომლოცველებისთვის ქალაქ იერუსალიმს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, როგორც ქრისტიანული სამყაროს ცენტრს, მაცხოვრის ვნებებისა და ქრისტეს საფლავის წმინდა ადგილს.

ზოგადად, ქალაქ იერუსალიმს სრულიად გამორჩეული ადგილი უჭირავს სამი მონოთეისტური რელიგიის (იუდაიზმის, ქრისტიანობისა და ისლამის) მიმდევართათვის. იუდეველთათვის იერუსალიმი პოლიტიკურ-რელიგიური ცენტრია, რომელიც დვთის მიერ რჩეულ ხალხს აერთიანებს. ის ებრაელებიც კი, რომლებიც დევნილობაში ცხოვრობდნენ, ყოველდღიურად სწორედ იერუსალიმის მიმართულებით ლოცულობდნენ, ხოლო რელიგიური დღესასწაულების პერიოდში მის მოსალოცად მიემგზავრებოდნენ. ებრაელი ხალხის გაუთავებელმა დევნამ და სხვადასხვა ქვეყანაში გაბნევამ ისინი მჭიდროდ მიაჯაჭვა თავიანთი რელიგიურ-ნაციონალური იდენტობის ცენტრს – იერუსალიმს. იერუსალიმი

შუა საუკუნეების ებრაელთათვის ერთდროულად მათი წარსულიც იყო და მომავლის ისტორიაც.

რაც შეეხება ქრისტიანებს, ისინი იერუსალიმს ახალ რელიგიურ დატვირთვას, ახალ სიწმინდეს, იესოს მოძღვრებას მატებენ. ქრისტიანობა, იუდაიზმისაგან განსხვავებით, თავის რელიგიას უნივერსალურ, ზენაციონალურ მნიშვნელობას ანიჭებს. ქრისტიანებისათვის იერუსალიმი მაცხოვრის უკანასკნელი დღეების გატარების ქალაქია, სადაც ქრისტე კაცობრიობის ცოდვათა გამოსასყიდად ევნო. იერუსალიმი იყო ის ქალაქი, სადაც იესო სამი წლის განმავლობაში ქადაგებდა. სწორედ იერუსალიმში გაიმართა საიდუმლო სერობა, სადაც მისმა ერთ-ერთმა მოციქულმა, იუდამ, ქრისტე რომაელ ხელისუფალთ გადასცა. მაცხოვარი სწორედ იერუსალიმში დააკავეს, ბრალი დასდეს და ჯვარს აცვეს გოლგოთას მთაზე. სწორედ ამ ქალაქში აღესრულა იესო ქრისტე კაცობრიობის სულთა გადასარჩენად, აქვე აღდგა იგი მკვდრეთით და აქვე წარსდგებოდა უკანასკნელი სამსჯავროს წინაშე. შესაბამისად, იერუსალიმი ქრისტიანთათვის იყო მათი მხსნელის ვნებებისა და აღდგომის ადგილი, მათი წმინდა ტაძარი. ამ თვალსაზრისით, ქრისტიანთათვის ვერცერთი სხვა წმინდა ადგილი თავისი მნიშვნელობით იერუსალიმს ვერ გაუთანაბრდებოდა.

შუა საუკუნეებში იერუსალიმი ისლამის მიმდევართათვისაც წმინდა ადგილია, თუმცა მნიშვნელობით ჩამოუვარდებოდა მექასა და მედინას. გადმოცემის თანახმად, მუჰამედი იერუსალიმსაც ეწვია. მოციქულმა მექადან სასწაულებრივად სწორედ აქ, წმინდა მთაზე გადაინაცვლა და აქედანვე ზეცად ამაღლდა ალაჰთან. მოგვიანებით ამ წმინდა ადგილ-

ზე აიგო ჯერ კლდის გუმბათი, ხოლო შემდეგ ხალი-
ფა ომარის ალ-აქსას მეჩეთი.

იერუსალიმი შუა საუკუნეებში ქრისტიანთათვის
და, მათ შორის, ჯვაროსნებისთვისაც, ესპატოლო-
გიურ და აპოკალიპტიურ მოლოდინებს უკავშირდე-
ბოდა. მათთვის იერუსალიმის ხატი ალეგორიული,
სიმბოლური მნიშვნელობისა გახლდათ. გარკვეულ-
წილად დამკვიდრდა წარმოდგენა, ერთგვარი დიქო-
ტომია ზეციურ და მიწიერ იერუსალიმს შორის. ერთი
მხრივ, ზეციური იერუსალიმი – სამოთხე, წმინდა ეკ-
ლესია, მარადიული ნეტარებისა და მშვიდობის ქა-
ლაქი, ხოლო, მეორე მხრივ, მიწიერი იერუსალიმი,
ცოდვილი, დაცემული, შერისხული (ქრისტეს სიკვ-
დილიდან 70 წლის შემდეგ რომაელთა მიერ დანგ-
რეული) და მის მკვიდრთა მიერ ქრისტეს მესიად
არალიარების გამო ღვთის სასჯელად მოვლენილი.
მიწიერი იერუსალიმი სულაც არ იყო სრულყოფი-
ლი, არამედ ცოდვებით იყო სავსე. ზეციური იერუ-
სალიმი კი, რომლის გალავანი ძვირფასი ქვებითა
და ოქროთი იყო შემკული (იოანეს გამოცხადება
21:2-26), მორწმუნეებზე უდიდეს შთაბეჭდილებას
ახდენდა. ეკლესიის მამების მიერ მკვეთრად გამიჯ-
ნული მიწიერი და ზეციური იერუსალიმი უბრალო
ხალხისათვის ერთ მიწიერ ქალაქში ერთიანდებოდა,
რომლის მოლოცვა არა მხოლოდ სანუკვარ ოცნებად
იყო ქცეული კეთილ ქრისტიანთათვის, არამედ მათი
სულის ხსნის აუცილებელი პირობაც იყო. იერუსა-
ლიმისაკენ მიმავალი გზა საკმაოდ რთული, წინააღ-
მდეგობრივი, ხიფათიანი თავგადასავლებით სავსე,
გრძელი და მომქანცველი იყო, რომელიც ასევე დიდ
მატერიალურ დანახარჯებთან იყო დაკავშირებული.
ყოველივე ამას ემატებოდა პალესტინაში არსებული

არასტაბილური მდგომარეობა, გაუთავებელი ომები და კონფლიქტები: ის ხან რომაელთა, ხანაც ბიზანტიელთა და სპარსელთა ხელში იყო, ბოლოს კი, მუსლიმთა ხელში აღმოჩნდა.

იერუსალიმს უკავშირდებოდა აგრეთვე ესქატოლოგიური მოლოდინები, ქვეყნის აღსასრულის იდეაც, რადგანაც სწორედ აქ უნდა აღსრულებულიყო აპოკალიფსის წინასწარმეტყველება, მეორედ მოსვლა, გარდაცვლილთა მკვდრეთით აღდგომა და სამყაროს აღსასრული (გამოცხადება 21,1). შუა საუკუნეობრივ წარმოდგენებში უკანასკნელ ქრისტიან იმპერატორს იერუსალიმის ზეთის ხილის მთაზე გვირგვინი და სკიპტრა უნდა დაედო და მხოლოდ ამის შემდეგ დასრულდებოდა მიწიერი არსებობა. ანტიქრისტიც ვერ გამოჩნდებოდა იერუსალიმში, სანამ ქალაქს ქრისტიანები არ დაეპატრონებოდნენ. იოანეს გამოცხადების მიხედვით, სამყაროს აღსასრულამდე ურჯულოები ან ქრისტიანებად მოინათლებოდნენ, ან უბრალოდ გადაშენდებოდნენ. ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყებამდე შუა საუკუნეების ქრისტიანები სამყაროს დასასრულისა და ქრისტესა და ეშმაკის გადამწყვეტი შერკინების მოლოდინში ცხოვრობდნენ. უკანასკნელი სამსჯავროს სიახლოვემ გარკვეულწილად ბიძგი მისცა ქრისტიანებში სულის ცხოვნების მიზნით კოლექტიური მონანიების აქტის განხორციელებას, მომლოცველობის გაძლიერებას სწორედ ჯვაროსნული მოძრაობის დასაწყისში და ამ მომლოცველობის ცენტრი სწორედ იერუსალიმი იყო.

ქრისტიანთათვის იერუსალიმი მომლოცველობის ცენტრად კონსტანტინე დიდის (272-337) პერიოდიდან ხდება. დედამისი ელენე დედოფალი 326 წელს ამ ქალაქში იწყებს ქრისტეს მიწიერი ცხოვრებისა და

ელენე დედოფალი და კონსტანტინე დიდი

გარდაცვალების ადგილების მოძიებას. არქეოლოგიური ძიებების შემდგომ იგი იერუსალიმის ეპისკოპოს მაკარიუსთან ერთად იქ პოულობს უფლის საფლავს, ცხოვლისმყოფელ ჯვარს და ქრისტეს ვნებების სხვა იარაღებს (სამსჭვალისებს, წმინდა კიბეს, რომელსაც კონსტანტინოპოლში, მისი ვაჟის მიერ 330 წელს დაარსებულ ქალაქში დააბრძანებს). დედოფალი ელენე იერუსალიმში სამ ტაძარს აარსებს სწორედ იმ ადგილებში, რომლებიც ქრისტეს მიწიერ ცხოვრებას უკავშირდებოდა: უფლის საფლავის ტაძარს გოლგოთაზე, ბეთლემში ქრისტეს შობის ბაზილიკას, ელეონის მთაზე ქრისტეს ამალლების ეკლესიას და სხვა ეკლესიებს. რაც შეეხება ცხოვლისმყოფელ ჯვარს,

ელენე დედოფალი მას ორ ნაწილად გაყოფს, ერთ ნაწილს იერუსალიმში ტოვებს, ხოლო მეორე ნაწილს კონსტანტინოპოლში გაუგზავნის საკუთარ ვაჟს.

იერუსალიმი შემდგომ მრავალმა ქრისტიანმა მოილოცა, იგი რელიგიური მეხსიერების ადგილი, ინტელექტუალური თუ მისტიკური შემეცნების ტერიტორია ხდება. მიუხედავად იმისა, რომ ნჰმ წელს არაბთა სახალიფომ იერუსალიმი დაიპყრო, მისდამი ქრისტიან მომლოცველთა ინტერესი არ შემცირებულა, პირიქით VII საუკუნიდან წმინდა ქალაქში პილიგრიმთა მოძრაობის ახალი ტალღა იწყება. მოგვიანებით კარლოს დიდი იერუსალიმში მცხოვრებ ქრისტიანთათვის 850 დინარს, არაბულ სულადობრივ გადასახად ჯიზიას გადაუხდის იერუსალიმის მმართველს, აბასიან ხალიფა ჰარუნ აღ-რაშიდს და სანაცვლოდ, ნებართვას მიიღებს იერუსალიმში უფლის საფლავის ტაძრის გარშემო ქრისტიანული კვარტლის გაშენების თაობაზე. ამ უბანში მას მონასტრები, ბიბლიოთეკა და პილიგრიმთა თავშესაფარი აუშენებია. ამიტომაც კარლოს დიდის სახელი იერუსალიმის წმინდა ადგილების მცველისა და მფარველის დიდებით შეიმკო. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იერუსალიმი, როგორც მომლოცველობის უწმინდესი ადგილი, განსაკუთრებით ძვირფასი დასავლელი ქრისტიანებისათვის იყო, რადგან აღმოსავლეთ რომის იმპერიის, ბიზანტიის დედაქალაქის კონსტანტინოპოლის დაარსების შემდგომ აღმოსავლეთის ქრისტიანთათვის სწორედ კონსტანტინოპოლში გადაინაცვლებს არა მარტო პოლიტიკური, არამედ რელიგიური ცენტრიც.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, VII საუკუნიდან იერუსალიმი არაბთა ხელში გადადის. VIII საუკუნის დასაწყისში არაბთა სამფლობელოები ინდოეთიდან

ატლანტის ოკეანემდე აღწევდა. არაბთა სწრაფი და ეფექტური წინსვლა, მათი დაპყრობების მასშტაბები ქრისტიანთა მიერ ღვთის სასჯელად, ადამიანური ცოდვების საზღაურად მიიჩნეოდა. დასავლეთ ევროპა, თავის მხრივ, საკმაოდ მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ერთი მხრივ, გაუთავებელი ფეოდალური შინა ომები და, მეორე მხრივ, უნგრელთა და არაბთა მხრიდან მომდინარე საფრთხეები, განსაკუთრებით კი ნორმანთა თავდასხმები სერიოზულ პრობლემებს უქმნიდა ევროპელებს. ესეც უფლის სასჯელად იყო მიჩნეული და მომლოცველობაც განსაკუთრებულ მნიშვნელობასა და მასშტაბებს იძენდა. ამას ხელს უწყობს ის ფაქტიც, რომ დაახლოებით 1000 წლისათვის უნგრეთის სამეფო ქრისტიანული გახდა და ამიერიდან ცენტრალური და ჩრდილო-დასავლეთი ევროპის ქრისტიანებს დაუბრკოლებლივ შეეძლოთ უნგრეთზე გავლით მოელოცათ წმინდა მიწა. ეს მარშრუტი ბევრად იაფი, ნაკლებად საშიში და საფრთხის შემცველი იყო, ვიდრე საზღვაო გზები (ქარიშხლები, შტორმები, მეკობრეობა, გემებზე გაჩენილი ხანძრები დამატებით საფრთხეს შეიცავდა).

ქრისტიანული მომლოცველობა უფრო და უფრო პოპულარული ხდებოდა. ქრისტიანული მოძღვრების თვალსაზრისით, ადამიანი მხოლოდ მოგზაური, პილიგრიმი იყო ამქვეყნად, რომელსაც მარადიული სასუფეველის მოპოვებისათვის უნდა ეზრუნა. ეს იდეები ჯვაროსნულ ლაშქრობებშიც აისახა. ჯვაროსანნიც პილიგრიმი იყო, რომელიც იერუსალიმის წმინდა ადგილების მოსალოცად უნდა გამგზავრებულიყო. ქრისტიანული სამყაროს ცენტრის, მიწიერი იერუსალიმის მოლოცვა ზეციური იერუსალიმის მოპოვებასთან, სულის ცხონებასთან, უფალთან

მიახლოებასთან იყო დაკავშირებული. ქრისტიანულ ცნობიერებაში მიწიერი ცხოვრება, ადამიანის ხორციელი არსებობა ღვთიური და ეშმაკისეული ძალების ბრძოლის ასპარეზი იყო. ჯვაროსნულ ლაშქრობაში მონაწილეობის მიღება ცოდვასთან, ეშმაკთან, ბოროტებასთან კავშირის გაწყვეტას გულისხმობდა. მომლოცველი თავს საფრთხეში იგდებდა, ხიფათიან გზებზე მოგზაურობდა უფალთან, ქრისტესთან დასაახლოებლად (*pro Christi peregrinari*). ჯვაროსნული მოძრაობა მომლოცველობის, პილიგრიმობის უკვე არსებულ პრაქტიკას, პილიგრიმობის აღთქმას (*votum peregrinationis*) ჯვრის აღთქმას (*votum cruces*) ამატებდა. ყოველივე ამას კი ძალიან მნიშვნელოვანი ფაქტორი – ქრისტიანული ეკლესიის მამების მიერ საომარ მოქმედებებთან დაკავშირებით არსებული დამოკიდებულების ცვლილება ემატება.

ჯვაროსანი, როგორც პილიგრიმი

საღვთო ომის იდეის ფორმირება: სამართლიანი ომიდან საღვთო ომამდე

ჯვაროსნული ლაშქრობები შეიძლება განვიხილოთ ორი მნიშვნელოვანი ქრისტიანული ტრადიციის: მომლოცველობისა და „საღვთო ომის“ დოქტრინის თავისებურ შერწყმად, ცხადია, შუა საუკუნეების ევროპაში ჩამოყალიბებულ სხვა კულტურულ თუ მენტალურ მახასიათებლებთან ერთად.

ქრისტიანობა, როგორც არაძალადობრივი რელიგია, რომელიც რომის იმპერიის წიაღში ჩაისახა, საკმაოდ ლოიალური იყო საერო (საიმპერატორო) ინსტიტუციების მიმართ. მისთვის მისაღები იყო საიმპერატორო ხელისუფლების მიერ გამოცხადებული ე.წ. რომაული ზავი (Pax Romana), რაც იმპერიის ფარგლებში ხანგრძლივ მშვიდობას და სტაბილურობას გულისხმობდა. მოგვიანებით, II-V საუკუნეებს შორის პერიოდში, ხალხთა დიდი გადასახლების ეპოქაში, როდესაც რომის სამხედრო ძალები თავდაცვით რეჟიმში გადავიდა, ქრისტიანი ჯარისკაცე-

ბისტვის, რომლებიც მშვიდობის მომხრენი იყვნენ, სირთულეს არ წარმოადგენდა სამხედრო სამსახურში ყოფნა. თუმცა სიტუაცია რადიკალურად შეიცვალა IV საუკუნის ბოლოსა და V საუკუნის დასაწყისში, როდესაც საჭირო გახდა იმპერიის საზღვრების ბარბაროსებისაგან დაცვა. მოწამეთა ცხოვრებები მოგვითხრობენ ისეთი ჯარისკაცების მარტვილობის შესახებ, რომლებიც ღიად აცხადებდნენ თავიანთ რელიგიურ კუთვნილებას და უარს ამბობდნენ ყოველგვარ ძალადობაზე, არ ემორჩილებოდნენ საიმპერატორო ხელისუფლების მოთხოვნებს. „მე ქრისტიანი ვარ და ვერ ვიქნები ჯარისკაცი“ – ამგვარ განაცხადს ხშირად ქრისტიანი ჯარისკაცების დევნა და წამება მოჰყვებოდა ხოლმე.

როგორც აღვნიშნეთ, თავდაპირველად ქრისტიანული ეკლესია ყოველგვარი ძალადობის წინააღმდეგ ილაშქრებდა, ძველი აღთქმისეული ათი მცნებიდან, ერთ-ერთი სწორედ „არა კაც ჰკლა“ იყო. ქრისტიანი მორჩილი, მიმტევებელი და მოსიყვარულე უნდა ყოფილიყო, ძალადობაზე ძალადობით არ უნდა ეპასუხა. მათეს სახარების მიხედვით: „ნუ აღუდგებით წინ ბოროტს: არამედ ვინც შემოგკრას მარჯვენა ყვრიმალში, მეორეც მიუშვირე მას.“ ასევე: „და თუ ვინმეს სურს გიჩივლოს და წაგართვას შენი პერანგი, მიეცი მას მოსასხამიც“ (მათე 5:39-40) და „მაშინ იესომ უთხრა მას: ჩააგე მახვილი ქარქაშში, რადგან ყველა, ვინც აიღებს მახვილს, მახვილითვე დაიღუპება“ (მათე 26:53). მაგრამ ნელ-ნელა ქრისტიანულმა ეკლესიამ პოზიცია შეიცვალა და ჩამოაყალიბა თეორია სამართლიანი ომის შესახებ.

ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ნეტარი ავგუსტინეს (354-430) თეორია სამართლიანი და უსამართლო ომების შესახებ, რომელსაც იგი ნაშრომში „ღვთის ქალაქის შესახებ“ (413-426) ავითარებს. სამართლიანი ომი (*bellum iustum*) ეკლესიის სახელით იმართებოდა, ქრისტიანობის დასაცავად, უსამართლო კი – ქრისტიანთა შორის, რომელიც მიზნად ძარცვასა და გამდიდრებას ისახავდა. შესაბამისად, ეკლესია ომს იმ უკიდურეს, იშვიათ შემთხვევაში ამართლებდა, თუ ის ქრისტიანთა ინტერესების დასაცავად, ძალადობასთან დასაპირისპირებლად გახდებოდა საჭირო. ნეტარი ავგუსტინეს მიხედვით, სამართლიან ომად ის ომი მიიჩნეოდა, რომელსაც კანონიერი საერო ხელისუფალი (იმპერატორი) გამოაცხადებდა და ისეთ ვითარებაში გაიმართებოდა, როდესაც, უბრალოდ, სხვა გამოსავალი არ იარსებებდა.

ნელ-ნელა ნეტარი ავგუსტინეს თეორიამ სამართლიანი და უსამართლო ომების შესახებ ევოლუცია განიცადა. ევროპაში მუსლიმი არაბების გამოჩენის შემდგომ თავდაცვის მიზნით გამართლებული სამართლიანი ომი ქრისტიანულმა ეკლესიამ უკვე თავად ქრისტეს და ქრისტიანობის დასაცავ ომად აქცია. ამგვარი ომი თავდაცვის მიზნით დასაშვებად კი არა, უკვე სასურველ, წახალისებულ ლაშქრობად მოინათლა, რომელიც მასში მონაწილე მეომრებს გარკვეულ პრივილეგიებს (როგორც სულიერს, ისე მატერიალურს) სთავაზობდა. ასე გაჩნდა საღვთო ომის იდეა, რომელიც „ურჯულოების“, სხვა რელიგიების მიმდევართა (წარმართთა თუ მუსლიმთა) წინააღმდეგ იყო მიმართული. შესაბამისად, გაჩნდა ახალი ტიპის რაინდობა – *milites Dei* (ასევე ქრისტეს

ჯარი – militia Christi), ღვთის რაინდები, ღვთის ჯარისკაცები, რომლებიც ჭეშმარიტი ღმერთის, ქრისტეს მტრებს (inimici Dei), ანტიქრისტეს, ბოროტებას უპირისპირდებოდნენ. ამავე პერიოდში გახშირდა მეომართა და მათი საბრძოლო იარაღის ეკლესიის მესვეურთა მხრიდან კურთხევის პრაქტიკა (რაინდის მახვილის საკურთხეველზე დასვენება), მებრძოლი წმინდანების კულტის შექმნა, რაზეც მიუთითებს წმინდა მარტინის, წმინდა დიმიტრის, წმინდა გიორგის კულტი.

ქრისტიანების მიერ წარმოებული საღვთო ომების ამოცანა გახდა, კათოლიკური ეკლესიის წიაღში დაებრუნებინა ძველი ქრისტიანული მიწები, რომელიც, ტრადიციულად, წმ. პეტრეს კუთვნილებას წარმოადგენდა. იქმნებოდა ე.წ. „პეტრეს ჯარი“, რომელშიც სასულიერო პირები ერთიანდებოდნენ. გაჩნდა წმინდა პეტრეს დროშა, სამხედრო დროშა, როგორც ურჯულოთა წინააღმდეგ ბრძოლის სიმბოლო. ბრძოლის ველზე დაღუპულები ქრისტიანობისთვის წამებულებად განიხილებოდნენ, რომლებიც პირდაპირ, უპირობოდ სამოთხეში მოხვდებოდნენ, ხოლო გადარჩენილებს ცოდვები მიეტივებოდათ. არადა, მანამდე ქრისტიანული ეკლესია ბრძოლის ველზე ჩადენილ სისხლისღვრას უმძიმეს ცოდვად მიიჩნევდა. მის მოსაწაფებლად ცოდვილ მეომარს თავდაპირველად მონანიების ორი წელი, ხოლო შემდეგ 40 დღე ელოდა.

X საუკუნიდან, როდესაც დასავლეთ ევროპაში გახშირდა უნგრელების, ნორმანების, არაბების შემოსევები, სამართლიანი ომის იდეა განსაკუთრებულად აქტუალური გახდა, რასაც დაემატა ესპანეთში,

პირენეის ნახევარკუნძულზე არსებული დაკარგული ქრისტიანული მიწების დაბრუნებისათვის მიმდინარე რელიგიური ბრძოლა, რეკონკისტა.

დასავლეთი ევროპის ქრისტიანული ეკლესიის ლიდერები ხალხს ქრისტიანობის დაცვისკენ მოუწოდებენ. IX საუკუნის ბოლოს პაპი იოანე VIII ეპისკოპოსებს მიმართავს და მოუწოდებს, წარმართი უნგრელების წინააღმდეგ ბრძოლა იქადაგონ, რომლებიც სამხრეთ ურალისპირეთიდან ცენტრალურ ევროპაში შეიჭრნენ. პაპი ამგვარად მიმართავს მრევლს: „ის, ვინც მამაცურად იბრძვის წარმართებისა და ურჯულოების წინააღმდეგ და კათოლიკური სარწმუნოებისათვის ილუპება, სიკვდილის შემდეგ მარადიულ სიცოცხლეს და ნეტარებას მოიპოვებს.“

ესპანეთში მიმდინარე რეკონკისტა რელიგიური ფაქტორით იყო განპირობებული და ისლამის მიმდევართა მიერ დაპყრობილი ტერიტორიების დაბრუნებას გულისხმობდა. ეს ბრძოლა დაახლოებით 850 წლიდან დაიწყო და 1063 წლიდან საღვთო ომში გადაიზარდა.³ 1063 წელს რომის პაპი ალექსანდრე II ფრანგ რაინდებს არაგონის მეფის დასახმარებლად ბრძოლისკენ მოუწოდებს. ასევე იგი ინდულგენციებს (*remissio peccatorum*) გასცემს იმ მეომრებისთვის, რომლებიც ნორმანების წინააღმდეგ იბრძოლებდნენ (ნორმანებმა სამხრეთ იტალიისა და სიცილიის დაპყრობა შეძლეს). ამას მოჰყვა 1073 წელს რომის ახალი მოწოდება არაგონის მეფის

3 რომის იმპერიის ნგრევის შემდგომ ესპანეთის ტერიტორიაზე გერმანული ტომის ხალხები დასახლდნენ. VII საუკუნეში არაბებმა დაიპყრეს პერენეის ნახევარკუნძულის დიდი ნაწილი.

(რომელიც პაპის ვასალი ხდება) დასახმარებლად. ქრისტიან რაინდებს პაპობა ცოდვათა მიტევებას, მათი ქონებისა და ოჯახების დაცვას ჰპირდებოდა. რეკონკისტას პერიოდში დაპყრობილი ტერიტორიების გაქრისტიანება მიმდინარეობდა. მაგალითად, ტოლედოს დიდი მეჩეთი 1098 წელს ქრისტიანულ ეკლესიად გადაკეთდა. ამას ემატებოდა უმიწაწყლო რაინდების სურვილი, დაპყრობილ ტერიტორიებზე საკუთარი მამული მოეპოვებინათ.

საღვთო ომის ქრისტიანულ იდეას ისლამში ჩამოყალიბებული ჯიჰადის იდეა უკავშირდება. სიტყვასიტყვით, „ჯიჰადი“ არაბულ ენაზე „ალაჰის გზაზე მუყაითს, მუყაითად მიმავალს“ ნიშნავს, რაც მშვიდობიან გზასაც გულისხმობდა. წმინდა ომის იდეის განხილვისას, მუსლიმი სამართალმცოდნენი შემტევ და თავდაცვით ჯიჰადს განასხვავებენ. შუა საუკუნეებში ჯიჰადი ყველაზე ხშირად მუსლიმური გავლენის გასავრცელებლად თუ დასაცავად მიმდინარე შეიარაღებული ბრძოლა იყო. ჯიჰადი თავად ისლამის და ისლამური სახელმწიფოს ისტორიამ, მისმა დაპყრობითმა და ექსპანსიურმა პოლიტიკამ წარმოშვა, განსხვავებით ქრისტიანული საღვთო ომის იდეისგან, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში განვითარდა და შეიცვალა.

ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყების შემდგომ დამასკოელი იურისტი და მქადაგებელი ალ-სულამი (1039-1106) მუსლიმთა წინააღმდეგ მიმართულ ჯვაროსნულ ლაშქრობებს არა უბრალოდ წმინდა მიწის დაპყრობის, არამედ ჯიჰადის კვალიფიკაციას ანიჭებს. ამგვარი მოსაზრების გაჩენის საფუძველს მას მეჩეთების ეკლესიებად გადაკეთება და ბიზ-

ლიოთეკების განადგურება აძლევდა. მოგვიანებით ნურ ალ-დინზენგი (1116-1154), ალექოს ათაბაგი და დამასკოს ამირა და ეგვიპტის სახელგანთქმული სულთანი სალადინი (1137-1193) ჯიჰადს უცხადებენ ქრისტიან რაინდებს სირიასა და პალესტინაში.

გრათ ვილჰელმ ჰოლანდიელის რაინდად კურთხევა (1247)

„...მას შემდეგ, რაც ყოველგვარი მზადება დამთავრდა კელნის ეკლესიაში, სახარების წაკითხვის შემდეგ, ბოჰემიის მეფემ ... მეაბჯრე (საჭურველ-მტვირთველი) ვილჰელმი წარუდგინა კარდინალ პეტრე კაპუციუსს, პაპი ინოკენტი IV დესპანს, და თქვა: „თქვენო უსამღვდელოესობავ, მამავ, ჩვენ წარგიდგენთ ამ რჩეულ მეაბჯრეს და მორჩილებით გთხოვთ მიიღოთ მისი საღმრთო აღთქმა, რათა ჩვენ საშუალება გვქონდეს, მივიღოთ ის ჩვენს რაინდთა საზოგადოებაში“.

კარდინალმა კი, რომელიც იქვე იდგა მღვდლის სამოსელში, მიმართა მეაბჯრეს, ისე, რომ ყურად იღებდა სიტყვას miles (რაინდი) ყოველ ასოს, და თქვა: „თითოეული, ვისაც სურს რაინდად გახდომა, უნდა იყოს დიდსულოვანი (magnanimus), წარჩინებული (ingenuus), მდიდარი (largifluus), გამოჩენილი (egregius) და მამაცი (strenuus); დიდსულოვანი უბედურებაში, წარჩინებული წარმოშობით, მდიდარი სიქველით, გამოჩენილი მთელი თავისი ქცევით, მამაცი ვაჟკაცური გამბედაობით. მანამდე, ვიდრე აღთქმას დადებდე, საღი გონებით განსაჯე რაინდის მცნებები. ეს მცნებები შემდეგია: უწინარეს ყოვლი-

სა ყოველდღე მოუსმინო წირვას ქრისტეს ვნებათა ხსოვნისათვის, გაბედულად გასწირო სიცოცხლე სარწმუნოებისათვის, იხსნა ეკლესია და მისი მსახურნი ყველასაგან, ვინც ძალადობას აყენებს მათ, დაიცვა ქვრივი და ობოლი გაჭირვებაში, მოერიდო უსამართლო ომს, არ შეასრულო უკეთური სამსახური, გახვიდე ორთაბრძოლაში უდანაშაულოს გაგადასარჩენად, დაესწრო ასპარეზობას (turniere) მხოლოდ ვარჯიშისათვის, ყველა საერთო საქმეში მოწიწებით დაემორჩილო რომის იმპერატორს, არ ხელყო იმპერატორის ქონება, არავითარ შემთხვევაში არ გაასხვისო მეფის ან იმპერატორის ლენები და, საერთოდ, ღვთისა და ადამიანთა წინაშე მოიქცე უმწიკვლოდ. უკეთუ შენ ამ მცნებებს მორჩილად დაიცავ და შეძლებისამებრ გულმოდგინედ შეასრულებ, მაშ იცოდე, რომ შენ დაიმსახურებ დროებით პატივისცემას ამ ქვეყნად და სიცოცხლის შემდეგ საუკუნო სასუფეველს ცათა შინა“.

ამის შემდეგ კარდინალმა მეაბჯრის ორივე ხელი დაადო სახარებას და თქვა: „გსურს თუ არა ღვთის სახელით მორჩილებით მიიღო რაინდის ღირსება და შეძლებისამებრ შეასრულო სიტყვასიტყვით წაკითხული წესები?“ მეაბჯრემ უპასუხა: „დიახ, მსურს“.

ამის შემდეგ კარდინალმა გადასცა მეაბჯრეს ქვემომოყვანილი ფიცის ტექსტი და მან ყველა დამსწრის წინაშე ხმამაღლა წაიკითხა: „მე ვილჰელმ, ჰოლანდიელი გრაფი, საღვთო იმპერიის თავისუფალი ფეოდალი, ვფიცავ წმიდა სახარებას, რომელსაც პაპის ტახტის კარდინალისა და ლეგატის – პეტრეს თანდასწრებით ვებები საკუთარი ხელით, შევასრულო რაინდული წესები“. ამის შემდეგ კარდინალმა

თქვა: „დაე, ეს თავმდაბლური ფიცი იყოს შენი ცოდვების შენდობა! ამინ“.

ამის შემდეგ, როგორც კი ეს ითქვა, ბოჰემიის მეფემ მაგრად დაჰკრა მეაბჯრეს კისერზე და თქვა: „ყოვლისშემძლე ღმერთის სადიდებლად მე გლებულობ შენ რაინდთა რიცხვში და ბედნიერების სურვილით – ჩვენს საზოგადოებაში. მაგრამ გახსოვდეს, შენ მაგიერ როგორ სცემდნენ მაცხოვარს მღვდელმთავარ ანას წინაშე, როგორ დასცინოდნენ მას პილატეს წინაშე, როგორ ამათრახებდნენ და ეკლის გვირგვინს ადგამდნენ, როგორ შემოსეს იგი ძოწეული სამოსელით და მასხრად აიგდეს მეფე იროდის წინაშე. მე გთხოვ, გახსოვდეს შენ ეს შერცხვენა, გირჩევ, შენ იტვირთო მისი ჯვარი, მოგიწოდებ, შური იძიო მისი სიკვდილისათვის.“

მას შემდეგ, რაც ყველაფერი საზეიმოდ დამთავრდა და წირვა შესრულდა, ახალი რაინდი საყვირების, ბუკისა და ნალარას კვრაში სამგზის ეკვეთა შუბით ბოჰემიის მეფის ძეს, ხოლო ამის შემდეგ გაუძლო მოელვარე ხმლებით ასპარეზობას. სამი დღე იზეიმა დიდი ხარჯებით და ამასთანავე დამსწრეთ უბოძა დიდძალი საჩუქარი“.

ისლამური სამყარო და ბიზანტიის იმპერია ჯვაროსნულ ლაშქრობებამდე

ჯვაროსნული ლაშქრობების ეპოქაში დასავლეთ ევროპელები ისლამის მიმდევრებს, არაბებს, თურქ-სელჩუკებს „სარაცინებს“ (Saraceni, „აღმოსავლელები“, არაბულად „შარკ“ აღმოსავლეთს ნიშნავს), ხშირად „მავრებსაც“ (ასე ეძახდნენ არაბებს, ბერბერებს და ასევე პერენეის ნახევარკუნძულის დამპყრობელ მუსლიმებს) უწოდებდნენ.

ისლამური რელიგიის ფუძემდებლის, მუჰამედის გარდაცვალების შემდგომ (632), VII საუკუნის შუა ხანებიდან ჯერ მართლმორწმუნე ხალიფების (632-661), შემდგომ ომაიანთა (661-750) და აბასიანთა (750-1258) არაბულმა დინასტიებმა ძლიერი სახალიფო ჩამოაყალიბეს, რომელიც მოიცავდა ბიზანტიის აღმოსავლურ პროვინციებს (სირიას, პალესტინას, ეგვიპტეს, ჩრდილოეთ აფრიკას), ირანს, მცირე აზიას, შუა აზიას, სამხრეთ კავკასიას, ევროპაში პერენეის ნახევარკუნძულს (ევროპაში არაბებმა პე-

რენეის ნახევარკუნძულის სამხრეთ ნაწილი დაიპყრეს, ხოლო ევროპის ჩრდილოეთით სვლა 732 წლის პუატიესთან მომხდარ ბრძოლაში ფრანკთა სამეფოს მაჟორდომმა კარლოს მარტელმა შეაჩერა), ჩრდილოეთ ინდოეთს. არაბულ-მუსლიმურ სამყაროს ახლად ჩამოყალიბებული რელიგია – ისლამი და არაბული ენა აერთიანებდა. არაბთა იმპერიას სათავეში ხალიფა ედგა, რომელიც ერთდროულად საერო და სასულიერო ხელისუფალი იყო. დისკუსიას იმის თაობაზე, თუ ვინ უნდა ჩადგომოდა სათავეში არაბთა გაერთიანებას მუჰამედის გარდაცვალების შემდეგ, დიდი დაპირისპირება და აზრთა სხვადასხვაობა მოჰყვა. თავიდან მიიჩნევდნენ, რომ ხალიფა ყველა მუსლიმს უნდა აერჩია, მაგრამ მას მერე, რაც არაბული სამფლობელოები გაიზარდა, ეს უკვე შეუძლებელი გახდა. ერთი სიტყვით, ამ საკითხზე არსებულმა უთანხმოებამ ისლამის მიმდევრები სუნიტებად (ისინი აღიარებენ პირველი მართლმორწმუნე ხალიფების კანონიერებას, მუჰამედის გამონათქვამების და მასთან დაკავშირებული გადმოცემების, სუნას უტყუარობას) და შიიტებად (მათი აზრით, თემის ხელისუფალი მუჰამედის უშუალო შთამომავალი უნდა ყოფილიყო, ისინი აღიარებენ მხოლოდ ხალიფა ალის) დაყო. საბოლოოდ, არაბთა ძლიერი იმპერიის დაშლა დინასტიურმა ომებმა და რელიგიურმა განხეთქილებებმა გამოიწვია. დიდი იმპერიის ნანგრევებზე სამი სახალიფო ჩამოყალიბდა: ბაღდადის (აბასიანთა დინასტიით სათავეში) სახალიფო აზი-აში, კორდოვას სახალიფო ესპანეთში (ომიიანთა დინასტიით სათავეში) და კაიროს, ეგვიპტის ფატიმიანთა სახალიფო ჩრდილოეთ აფრიკაში.

რაც შეეხება რომის იმპერიის სამართალმემკვიდრეს, ბიზანტიის იმპერიას, რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ (476) აღმოსავლეთ რომის იმპერიის იმპერატორი როგორც საერო, ისე სასულიერო ლიდერად მოიაზრებოდა. მისი იმპერატორად კურთხევა წმ. სოფიას ტაძარში კონსტანტინოპოლის პატრიარქის მიერ ხორციელდებოდა და რომაელთა იმპერატორად იწოდებოდა (basileus ton Romaion).

ისლამურ-არაბული დაპყრობების პერიოდში ბიზანტიის იმპერია კარგავს თავის სამფლობელოებს აღმოსავლეთში: ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროს აფრიკასა და აზიაში. მისი აღმოსავლური პროვინციები: სირია, პალესტინა და ეგვიპტე ყველაზე მდიდარ პროვინციებად ითვლებოდა. არაბებმა სირია-პალესტინა 640 წლისათვის დაიპყრეს და ამ ტერიტორიაზე ისლამის გავრცელება დაიწყეს. არაბულ დაპყრობებამდე ეს ტერიტორიები ბიზანტიის იმპერიის ნაწილი იყო. შესაბამისად, აქ მართლმადიდებლები ცხოვრობდნენ (ბიზანტიის იმპერიის ოფიციალური რელიგიის მიმდევრები), მათ მეღქმეებს⁴ უწოდებდნენ (სამეფო რწმენის ხალხს), ასევე ე.წ. მწვალებლური კონფესიების მიმდევრები: მონოფიზიტები⁵

4 მეღქმეები იყვნენ ბიზანტიის იმპერატორის ერთგულნი. ლიტურგიკის ენად, ბერძნულთან ერთად, სირიულსაც იყენებდნენ.

5 მონოფიზიტობა ქრისტეს მხოლოდ ღვთაებრივ ბუნებას აღიარებდა, ხოლო მის ადამიანურ ბუნებას უარყოფდა. ქრისტე იყო მხოლოდ ღმერთი. მონოფიზიტობის მთავარ ერესიარქად არქიმანდრიტი ევტიხი (378-454), კონსტანტინოპოლის ერთ-ერთი მონასტრის ილუმენი, ითვლება.

და ნესტორიანები.⁶ ამ რეგიონში როგორც რელიგიური, ისე ეთნიკური სურათიც მრავალფეროვანი იყო: აქ ცხოვრობდნენ არაბები, სირიელები, სომხები, ბერძნები. საკმაოდ დაძაბული ურთიერთობა ჩამოყალიბდა მართლმადიდებლებს, მონოფიზიტებსა (ეგვიპტურ-კოპტური ეკლესია, სირიულ-იაკობიტთა ეკლესია, სომხურ-გრიგორიანული ეკლესია) და ნესტორიანელებს (ქალდეური ეკლესია) შორის. ძალზე მნიშვნელოვანია 1054 წელი, როდესაც რომს (ლათინურ საქრისტიანოსა) და ბიზანტიას (ბერძენ ქრისტი-

6 ნესტორიანელობა დაიგმო, როგორც მწვალებლობა, III მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე. ნესტორიანული მოძრაობა ნესტორის სახელს უკავშირდება, რომელიც კონსტანტინოპოლის არქიეპისკოპოსი (428-431) გახლდათ. ნესტორის მოძღვრება ანტიოქიის საღვთისმეტყველო სკოლის სწავლებას ეყრდნობოდა. ნესტორიანელობა ქრისტეს ღმერთკაცობის სრულ სიმეტრიულობას აღიარებს, ქრისტეში ორი ჰიპოსტასი, ორი ბუნება იყო გაერთიანებული: ადამიანური და ღვთიური. ამ მოძღვრების მიხედვით, მარიამს მხოლოდ ქრისტეს ადამიანური ჰიპოსტასის მოვლინება შეეძლო, ამდენად იგი „ღვთისმშობლად“ ვეღარ იწოდებოდა, არამედ „ქრისტესმშობლად“. 431 წელს ეფესოს III მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე მიიღეს დოგმა ქალწული მარიამის ღვთისმშობლად და ციურ დედოფლად აღიარების შესახებ.

ანებს) შორის სქიზმა დაფიქსირდა ფილიოკვეს⁷ საკითხზე განსხვავებული შეხედულებების არსებობის გამო. თუმცა დოგმატური განსხვავებების გარდა, აღმოსავლური და დასავლური ქრისტიანული სამყარო, მათი ეკლესიების წინამძღოლები, რომის პაპი და კონსტანტინოპოლის პატრიარქი ერთმანეთს საქრისტიანოს ლიდერობაში ეცილებოდნენ. ჩამოყალიბდა გარკვეული სტერეოტიპები დასავლეთ ევროპელთა მხრიდან აღმოსავლეთის, ბიზანტიის მცხოვრებთა მიმართ. ისინი ბიზანტიელებს მწვალებელ, ორპირ, ეშმაკ ადამიანებად წარმოიდგენდნენ.

დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქრისტიანოს ინტერესები სამხრეთ იტალიაშიც გადაიკვეთა. 831-888 წლებში სიცილია არაბებმა დაიპყრეს. 1039 წლიდან სამხრეთ იტალიაში გამოჩნდნენ ლანგობარდების⁸ მიერ დაქირავებული ნორმანები, რომლებსაც ლანგობარდები სიცილიიდან და ტუნისიდან არაბების საზღვაო შემოსევებისგან უნდა დაეცვათ. ნორმა-

7 ფილიოკვეს (Filioque, ლათინურად ნიშნავს „ძისგანაც“) დოგმა: სულიწმიდის არა მხოლოდ მამისაგან, არამედ ძისგანაც გამოსვლის შესახებ. ეს სწავლება რწმენის სიმბოლოებში 589 წელს ტოლედოს საეკლესიო კრებაზე შეიტანეს. ამ დოგმაში ხაზგასმულია ძის თანაბარი მდგომარეობა მამასთან მიმართებით, შესაბამისად, სულიწმიდა მამისაგან და ძისაგან თანაბრად გამოდის.

8 ლანგობარდები – ძველგერმანული ტომი. თავდაპირველად მდ. ელბის მარცხენა სანაპიროზე ცხოვრობდნენ, ხოლო V საუკუნეში დუნაისპირეთში შეაღწიეს, სადაც არიანული ქრისტიანობა მიიღეს. VI საუკუნეში დაიპყრეს იტალიის ჩრდილოეთი ნაწილი, დღევანდელი ლომბარდია და დააარსეს ლომბარდიის სამეფო დედაქალაქი პავიაში.

ნები სწრაფად დაეპატრონენ ბიზანტიის იმპერიის ტერიტორიებს და ცალკეული სახელმწიფოებრივი გაერთიანებები შექმნეს. ნორმანებს შორის გამორჩეული იყო ოტვილების გვარის წარმომადგენელი რობერ გვისკარი, რომელიც, რომის პაპის მხარდაჭერით, 1059 წელს აპულიის გრაფი და კალაბრიის პერცოგი ხდება. 1071 წლისათვის რობერ გვისკარი აპენინის ნახევარკუნძულის სამხრეთ ნაწილის ბიზანტიის იმპერიის მიწებს სრულად ჩაიგდებს ხელში.

სიტუაცია რადიკალურად შეიცვალა თურქ-სელჩუკთა გამორჩენის შემდეგ. პოლიტიკური მოვლენების ცენტრში თურქული წარმოშობის სუნიტები ხვდებიან, ისინი საუკეთესო მებრძოლეები იყვნენ. მათ საფრთხე შეუქმნეს როგორც ბიზანტიის იმპერიის სიძლიერეს, ისე – არაბთა სახალიფოს. სელჩუკებმა 1055 წელს ბაღდადი აიღეს (თუღრულ ბეგმა თავი სულთანად გამოაცხადა), 1070 წელს ადგილობრივ არაბ მმართველებს, ფატიმიანებს სირია და პალესტინა წაართვეს, 1071 წელს კი მანასკერტის ციხესთან ბრძოლაში ალფ-არსლანმა ბიზანტიის არმია გაანადგურა, ხოლო იმპერატორი რომანოზ დიოგენე ტყვედ ჩაიგდო. მთელი მცირე აზია თურქ-სელჩუკთა ხელში აღმოჩნდა. მალევე იერუსალიმიც დაეცა.

ერთი სიტყვით, 1055 წლიდან 1092 წლამდე სამი სელჩუკი სულთნის: თუღრულ-ბეგის, ალ-ფარსლანისა და მალიქ-შაჰის მმართველობის პერიოდში შეიქმნა მძლავრი სუნიტური სელჩუკთა იმპერია. მალიქ-შაჰის გარდაცვალების შემდეგ სელჩუკთა სასულთნო დაშლას იწყებს. 1092 წლისათვის თავად სელჩუკთა იმპერია გიხლიჩა და ჩამოყალიბდა შემდეგი სასულთნოები: ირანის (მდ. ტიგროსიდან

ინდამდე), რომელსაც ბარქიაროქი მართავდა, იკონიის სასულთნო მცირე აზიაში, რომელსაც ყილიჩ არსლანი ედგა სათავეში, ხოლო სირიაში ალექოსა და დამასკოს სასულთნოები. სელჩუკები ასევე ვერ თანხმდებოდნენ შიიზმის მიმდევარ ფატიმიანთა დინასტიასთან, რომლებიც კომპრომისულ პოლიტიკას ატარებდნენ ჯვაროსნებთან მიმართებით, კერძოდ, მზად იყვნენ, მათთვის დაეთმოთ ჩრდილოეთ სირია, ხოლო თავად პალესტინა დარჩენოდათ.

ბიზანტიის იმპერიის უახლოესი მეზობელი სასულთნოს, იკონიის მმართველი ყილიჩ არსლანი პრობლემებს უქმნიდა კომუნეოსების დინასტიას. ამას ემატებოდა ბიზანტიის იმპერიის ჩრდილოეთ საზღვრებზე მუსლიმი მომთაბარეების, პაჭანიკების ხშირი თავდასხმები. მძიმე ვითარებაში აღმოჩენილი ბიზანტია დასავლეთ საქრისტიანოს დახმარების იმედად იყო. თავის მხრივ, რომის ეპისკოპოსების, პაპების თეოკრატიული დოქტრინის ჩამოყალიბების პირობებში, სრულიად ცალსახად გამოიკვეთა კათოლიკური ეკლესიის ინტერესი აღმოსავლეთ ქრისტიანულ ეკლესიაზე გავლენის მოსაპოვებლად. ამის საბაბს იძლეოდა, ერთი მხრივ, აღმოსავლელი ქრისტიანების მძიმე მდგომარეობა (რომელსაც კათოლიკური ეკლესია ბევრად გაზვიადებულად წარმოადგენდა, ვიდრე ეს სინამდვილეში იყო) წმინდა მიწაზე, ქრისტიანული სიწმინდეების წაბილწვა მუსლიმთა მხრიდან და, მეორე მხრივ, რომის პაპის ინტერესი, საღვთო ომი წამოეწყო „ურჯულოთა“ წინააღმდეგ. არსებობს ნაყალბევი ენციკლიკა, რომელიც პაპ სერგი IV-ს მიეწერება. ამ დოკუმენტით პაპი ქრისტიანებს ატყობინებს ქრისტიანული სიწმინდეების

შეხილწვას ხალიფა ალ-ჰაკიმის მიერ 1009 წელს. კლერმონის საეკლესიო კრებაზე პაპმა ურბან II-მ ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყების ორი მთავარი მიზეზი დაასახელა: ბიზანტიის დახმარება და ქრისტიანული სიწმინდეების შეურაცხყოფაზე პასუხის გაცემა.

თავის მხრივ, ბიზანტიის იმპერია, რომელიც ამ პერიოდში შეწუხებული იყო პაჭანიკებისა და ყივჩაღების თავდასხმებით, რასაც ემატებოდა თურქ-სელჩუკთა საფრთხე, ცდილობდა სამხედრო დახმარება მოეძიებინა, რასაც ევროპისგანაც ელოდა. 1090 წლისათვის ფლანდრიის გრაფი რობერი კონსტანტინოპოლს ეწვია იერუსალიმის მოლოცვის შემდგომ. იგი იმპერატორს, ალექსი I კომნენოსს შეხვდა და შეჰპირდა, რომ სელჩუკთა და პაჭანიკთაგან თავის დასაცავად 500 საუკეთესო რაინდს გაუგზავნიდა. მიხეილ VII დუკას (1071-1078) იმპერატორობის პერიოდში, 1074 წელს, რომის პაპმა გრიგოლ VII-მ „ქრისტიანული იმპერიის“ დასახმარებლად მოწოდება გაავრცელა, რათა „ურჯულოთა“ მიერ შეწუხებული ბიზანტიის იმპერია დაეცვა, სადაც „ცხვრებივით ხოცავდნენ ათასობით ქრისტიანს“. შემდგომში, 1089 წელს, პაპი ურბან II და ალექსი I კომნენოსი ერთმანეთს ურთიერთდახმარებაზე მოელაპარაკებიან: იმპერატორი პაპს საღვთო რომის იმპერატორის – ჰაინრიხ IV-ის წინააღმდეგ დახმარებას ჰპირდებოდა, ხოლო რომის პაპი იმპერატორს – ნორმანებისგან დაცვას. ამავე დროს გავრცელდა ინფორმაცია ბიზანტიის იმპერატორის, ალექსი I კომნენოსის რობერ ფლანდრიელისადმი მიწერილი წერილის შესახებ (რომელიც, სავარაუდოდ, ნა-

ყალბევი იყო), რომელშიც იმპერატორი დასავლეთ ევროპელებს თურქ-სელჩუკთა აგრესიის თავიდან აცილებაში დახმარებას სთხოვდა.

ალექსი I კომნენოსის გზავნილი ფლანდრიის გრაფს⁹

ფლანდრიის სენიორსა და დიდებულ გრაფს რობერს, ასევე მთელი სამეფოს მმართველებს, ქრისტიანული სარწმუნოების დამცველებს, როგორც საერო პირებს, ისე კლერიკალებს, კონსტანტინოპოლის იმპერატორი ჯანმრთელობასა და მშვიდობას უსურვებს. უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტეს, მამისა და სული წმიდის სახელით.

თქვენო ბრწყინვალეობა გრაფო, სარწმუნოების დიდო დამცველო, თქვენი კეთილგონიერების მომლოდინეს, მსურს იმის შესახებ მოგითხროთ, ბერძენი ქრისტიანების უწმინდესი იმპერია როგორ იტანჯება ყოველდღიურად პაჭანიკებისა და თურქების შევიწროებისაგან, რომლებიც დაუსრულებლად ძარცვავენ და იპყრობენ მას, სცემენ და ძალადობენ, ენით აუწერელ მკვლელობებს ჩადიან და შეურაცხყოფენ ქრისტიანებს. რამდენადაც ისინი მრავალრიცხოვან და გაუგონარ ბოროტებებს ჩადიან, მხოლოდ მცირეოდენს მოგახსენებთ, მოგითხრობთ მხოლოდ იმის შესახებ, რის შიშითაც ჰაერიც კი კრთება. პირ-

9 ამ წერილის ნამდვილობა ეჭვის ქვეშ დგას. დღემდე დავობენ, თუ სად შეიქმნა ეს დოკუმენტი: კონსტანტინოპოლში თუ ევროპაში. წერილი XI საუკუნის ბოლოს გაჩნდა, პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს.

დაპირ მოსანათლ ემბაზზე ბიჭებსა და ქრისტიანთა შვილებს წინადაცვეთას უკეთებენ. შეურაცხყოფას აყენებენ ქრისტეს, ემბაზს მათი სხეულიდან მომდინარე სისხლით ავსებენ. მეტიც, ისინი მათ აიძულებენ, რომ მასში მოშარდონ, ხოლო შემდეგ, ძალით, მთელ ტაძარში დაატარებენ და აიძულებენ, წმინდა სამება დაწყევლონ. ვინც ამის გაკეთებაზე უარს იტყვის, სხვადასხვა სასჯელს უწესებენ და, ბოლოს და ბოლოს, კლავენ. ისინი ატყვევებენ დიდებულ ქალბატონებს და მათ ქალიშვილებს, მორიგეობით აუპატიურებენ მათ, როგორც საქონელს. ზოგიერთი კი ურცხვად შეურაცხყოფს ქალწულებს მათი დედების თვალწინ, რომელთაც იმავდროულად აიძულებენ უხამსი სიმღერების მღერას. წიგნებში ნათქვამია, რომ მსგავსი რამ ადამიანებს ძველად გადახდენიათ, როცა უკეთური ბაბილონელები სხვადასხვანაირად დასცინოდნენ მათ და მოითხოვდნენ, სიონის სიმღერებიდან გვიმღერეთო (ფსალმ. 136,3). ამგვარად ამღერებენ ქალწულების პატივის აყრისას მათ დედებს უხამს სიმღერებს, რომელთა ხმებიც სიმღერას კი არა, უფრო ხმამაღალ გოდებას ჰგავს. ხომ არის დაწერილი უმანკო ჩვილების სიკვდილზე: „ხმა გაისმა რამაში, ტირილი და დიდი გოდება, რახელი დასტირის თავის შვილებს და არ სურს ნუგეში, ვინაიდან აღარ არიან ისინი“ (მათე 2,18). თუმცა უმანკო ჩვილთა დედები ვერ დამშვიდდებიან შვილების გარდაცვალებით, არამედ მხოლოდ ჩვილთა სულების ცხონებით. დედები უარეს დღეში არიან, მათ ვერაფერი დაამშვიდებს, რადგან მათი ქალიშვილები დაიღუპნენ როგორც სულით, ისე სხეულით. კიდევ რაღა? უარესზე გადავიდეთ. ნებისმიერი ასაკისა და წოდების მამაკა-

ცებს, ბავშვებსა და მათ მამებს, ყმაწვილებს და მოხუცებს, დიდებულებს და მსახურებს, და რაც კიდევ უარესი და ამაზრზენია, კლერიკალებს და ბერებს, ჰოი, უბედურებაჲ, რაზეც აქამდე არავის სმენია – ეპისკოპოსებს სოდომის ცოდვით სვრიან და იკვებნიან იმით, რომ ერთი ეპისკოპოსი უკვე გასვარეს ამ ცოდვით. ვერ დაითვლით იმ ნგრევასა და ზარალს, რაც მათ წმინდა ადგილებს მიაყენეს. და კიდევ უარესის ჩადენას გვპირდებიან. ვის შეუძლია ცრემლების შეკავება? ვინ არ გაიმსჭვალება სიბრალულით? ვინ არ შეკრთება შიშისაგან? ვინ არ დაიწყებს ლოცვას? რადგანაც თითქმის მთელი მიწა, იერუსალიმიდან საბერძნეთამდე, ასევე ზემო საბერძნეთი მიმდებარე ტერიტორიებით: მცირე და დიდი კაპადოკიით, ფრიგიით, ვიფინიით, მცირე ფრიგიით, ან ტროათი, პონტოთი, გალათიით, ლიდიით, პამფილიით, ისავრიით, ლიკეათი, მთავარი კუნძულებით – ჰიოსით და მითილენით, და სხვა მრავალით, რომელთა ჩამოთვლაც არ შეგვიძლია, კუნძულებითა და მიწებით თრაკიამდე, მათი თავდასხმების საგანი გახდა. აღარაფერი დარჩა, კონსტანტინოპოლის გარდა, რის წართმევასაც უახლოეს დროში გვპირდებიან, თუ ღვთისა და ლათინი ქრისტიანების დახმარება მყისიერი არ იქნა. მათ მიერ მიტაცებული ბერძნების მიერ აგებული ორადგილიანი გემებით, რომელთაც ნიჩბებით მართავენ, ისინი შეიჭრნენ პროპონტიდაში, რომელსაც დიდს უწოდებენ, სათავეს პონტოში იღებს და კონსტანტინოპოლთან დიდ ზღვაში ჩაედინება. ისინი გვიტევენ როგორც ხმელეთიდან, ისე პროპონტიდის მხრიდანაც, გვემუქრებიან, რომ კონსტანტინოპოლსაც დაიპყრობენ უახლოეს დროში. ფლანდრიის გრა-

ფო, ქრისტიანული სარწმუნოების მიმდევარო, ჩვენ ჩამოგითვალეთ და აგიწერეთ მხოლოდ მცირედი იმ ბოროტებათაგან, რაც ამ უწმინდურმა ტომმა ჩაიდინა. დანარჩენს, რათა მკითხველი არ შევაძრწუნოთ, აღარ ვახსენებთ.

ამიტომ ღვთის გულისათვის და ქრისტიან ბერძენთა თანაგრძნობისათვის, გთხოვთ, რომ ყველა მეომარი მდიდარი, ღარიბი თუ საშუალო შეძლებისა, რომელსაც ქრისტესი სწამს, შეკრიბოთ თქვენს ქვეყანაში და აქ მომიყვანოთ ჩემი და ასევე ქრისტიანი ბერძნების დასახმარებლად, რადგან ერთი წლის წინ მათ წარმართთაგან გაათავისუფლეს გალიცია და სხვა დასავლური ქვეყნები. ახლა კი საკუთარი სულის ცხოვნებისთვის ბერძნული სახელმწიფოს დახმარება შეუძლიათ. მე იმპერატორი გახლავართ, თუმცა ძალა არ შემწევს, მათ გავუმკლავდე, ვერ ვპოულობ დასაყრდენსა და კეთილ მრჩეველს. მუდმივად გავურბივარ თურქებსა და პაჭანიკებს და იმ დრომდე ვჩერდები ამა თუ იმ ქალაქში, სანამ მათი მოსვლა არ მოახლოვდება. რამდენადაც თქვენი ქვეშევრდომები ლათინები არიან, სურვილით ვიწვი, რომ სწორედ მათ აიღონ კონსტანტინოპოლი. თქვენ ძალისხმევა არ უნდა დაიშუროთ, რათა სახელი და დიდება, ზეციური სასუფეველი მოიპოვოთ. სჯობს თქვენ დაეპატრონოთ კონსტანტინოპოლს და არა წარმართები. რადგანაც ამ ქალაქში უფლის ძვირფასი რელიკვიები ინახება: სვეტი, რომელზეც იგი გააკრეს, მათრახი, რომლითაც ამათრახებდნენ, მოსასხამი, რომელიც შემოსეს, ეკლერიანი გვირგვინი, რომლიც თავზე დაადგეს, ჯოხი, რომელიც მას სკიპტრის ნაცვლად მისცეს, სამოსი, რომელსაც მისივე ჯვარზე გამკვრელები ინაწილებდნენ,

ლურსმნები, რომლითაც მიაჭედეს, იმ ჯვრის დიდი ნაწილი, რომელზეც აცვეს, კვართი, რომელიც მისი აღდგომის შემდეგ კუბოში აღმოჩნდა, ხუთი პურის ნატეხით და ორი თევზით სავსე თორმეტი კალათა, იოანე ნათლისმცემლის თავი ხელუხლებელი თმებითა და წვერით, რელიკვიები: უმანკო ჩვილების, ასევე წინასწარმეტყველთა, მოციქულთა, წამებულთა და განსაკუთრებით, პირველმოწამე სტეფანესი, მომნანიეთა და ქალწულების ნაშთები – იმდენია, რომ ყველას ვერც კი ჩამოვთვლით. ზემოთ ჩამოთვლილი რელიკვიები წარმართებს კი არ უნდა ჩაუვარდეთ ხელში, არამედ ქრისტიანებს, და თუ ისინი ამ ყველაფერს მიიღებენ, ეს მთელი ქრისტიანული სამყაროს დაცვას მოემსახურება, და პირიქით, დიდი ზიანი და სირცხვილი მიადგებათ, თუ ამ ყველაფერს დაკარგავენ. თუ ისინი არ მოინდომებენ ამისათვის ბრძოლას და მხოლოდ ოქრო-ვერცხლის სიყვარულით იხელმძღვანელებენ, აქ იმდენ ოქროს აღმოაჩენენ, რამდენიც კი მთელ სამყაროში არსებობს. მხოლოდ კონსტანტინოპოლის ეკლესიების საგანძური რად ღირს: აქ არსებული ვერცხლეული, ოქროულობა, ძვირფასი ქვები, ფარჩა-აბრეშუმი მსოფლიოში არსებულ ყველა ეკლესიას ეყოფა. ამ ყველაფერს აღემატება დედა ეკლესიის, წმინდა სოფიას, ე.ი. უფლის სიბრძნის, საგანძური, რომელიც მხოლოდ სოლომონის ტაძრის სიმდიდრეს თუ შეედრება. დიდებულთა საგანძურზე რაღა გითხრათ, როცა უბრალო ვაჭრების სიმდიდრეც კი უღევია? ასევე განსვენებული იმპერატორების საძვალის განძეულობის დათვლაც შეუძლებელია. ჭეშმარიტად გეუბნებით, რომ არ არსებობს ენა, რომელსაც შეუძლია ამის გადმოცემა, რადგან

აქ არა მარტო კონსტანტინოპოლის მმართველების საგანძური, არამედ რომის იმპერატორების სიმდიდრეებიც ამ ქალაქის სასახლეებშია გადმოტანილი და დაცული. რაღა ვთქვა კიდევ? იჩქარეთ თქვენს ხალხთან ერთად, შეკრიბეთ თქვენი ძალები, რათა ამგვარი საგანძური ურიცხვი რაოდენობის თურქებისა და პაჭანიკების ხელში არ ჩავარდეს. ყოველდღე მოსალოდნელია სამოცი ათასის შემოსევა, მეშინია, რომ ამ სიმდიდრით არ აცდუნონ ხარბი რაინდები. სწორედ ასე მოიქცა კეისარი, რომელმაც სიხარბით ჩაიგდო ხელში ფრანკთა სამეფო, იმგვარადვე დაიპყრობს მომავალში სამყაროს ანტიქრისტე. იმოქმედეთ, სანამ კიდევ გაქვთ დრო, სანამ ჯერ კიდევ არ დაგიკარგავთ ქრისტიანული სამეფო, და რაც კიდევ უარესია, უფლის საფლავი, რათა ზეცაში განაჩენი კი არ გამოგიტანონ, არამედ ცათა სასუფეველი მოიპოვოთ."

ჯვაროსნული ლაშქრობის სამზადისი, კლერმონის საეკლესიო კრება

1095 წელს პაპმა ურბან II-მ (1088-1099) ქალაქ პიაჩენცაში საეკლესიო კრება მოიწვია, რომელსაც ბიზანტიური ელჩობაც დაესწრო. კრებაზე ევროპელთა მხრიდან აღმოსავლური ეკლესიის დაცვის საკითხებზე გაიმართა მსჯელობა. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ თავად ბიზანტიას არასდროს გამოუცხადებია საღვთო ომი თურქ-სელჩუკთა წინააღმდეგ. იმპერატორები უბრალოდ მოქირავნეებს, საუკეთესო მებრძოლ რაინდობას ითხოვდნენ ევროპისაგან. არც ქრისტიანი სირიელები ითხოვდნენ სელჩუკთაგან გამოსხნას და არც დასავლელი პილიგრიმები ყოფილან განსაკუთრებით შეწუხებულნი პალესტინაში მომლოცველობის ან მცირე აზიაში ზღვაზე გადასვლის დროს. ბიზანტიის იმპერიას სურდა სამხედრო დახმარების მოპოვება. ამ თვალსაზრისით ევროპელთა სოლიდარობის მოსაპოვებლად ხშირად ბიზანტიელები წმინდა მიწაზე არსებულ მდგომა-

რეობას მძიმე ფერებში აღწერდნენ, რაც ლათინთა ქრისტიანულ გრძნობებზე მძაფრად აისახებოდა. დასავლეთი ევროპა კი ნაკლებად იყო ინფორმირებული იმპერიაში განვითარებული მოვლენებისა და სელჩუკთა ქმედებების შესახებ.

პიაჩენცეს საეკლესიო კრების (1095) შემდეგ, იმავე წლის ზაფხულში ურბან II-მ საფრანგეთში იმოგზაურა და შემოდგომაზე ქალაქ კლერმონში საეკლესიო კრება მოიწვია, რომელსაც ძირითადად ფრანგი ეპისკოპოსები ესწრებოდნენ. კრებაზე დაისვა მომავალ ჯვაროსნულ ლაშქრობებთან დაკავშირებული საკითხები: საღვთო ზავისა და ცოდვათა მიტევებისა იმათთვის, ვინც იერუსალიმში უფლის საფლავის გამოსახსნელად გაემართებოდა. საეკლესიო კრების დასრულების შემდეგ ურბან II-მ გადაწყვიტა, სიტყვა წარმოეთქვა კლერმონის გარეთ, გაშლილ ველზე, სადაც მის მოწოდებას შეკრებილი ხალხი მოუსმენდა. არაერთი წყარო მოგვითხრობს ურბანის მიერ წარმოთქმული სიტყვის შესახებ.

ურბან II თავის სიტყვაში მოუწოდებდა ქრისტიანებს, შეეწყვიტათ ძმათამკვლელი ომები და საკუთარი ძალები ურჯულოთა წინააღმდეგ მიემართათ, რათა აღმოსავლეთში მყოფი ქრისტიანი ძმები თურქ-სელჩუკთაგან გამოეხსნათ. პაპი მრევლს თავგანწირვისკენ მოუწოდებდა, თავისი მოწოდების გასამყარებლად ურბან II-მ მოიშველია იესოს მიმართვა მოწაფეებისადმი: „ვისაც უნდა, რომ გამომყვეს, უარყოს თავისი თავი, აილოს თავისი ჯვარი და გამომყვეს მე“ (მათე 16:24). მოწოდებისგან შთაგონებულმა ხალხმა შეძახილებით: „ასე სურს ღმერთს!“ (Deus le volt) იერუსალიმში წასვლის აღთქმა დადო,

ხოლო ამ სურვილის დასადასტურებლად მხრებზე ნაჭრის წითელი ჯვრები მიიმაგრეს (cruce signati).

ჯვარმა ამ შემთხვევაში განსაკუთრებული სიმბოლური დატვირთვა შეიძინა, ჯვრის ტარება იმ ქრისტიანთა ჯგუფის წევრობას აღნიშნავდა, რომელმაც პაპის გამოწვევა მიიღო ზღვის მიღმა უფლის საფლავის გამოსახსნელად ბრძოლისთვის. ამავე დროს, ჯვრის მატარებლები გარკვეული პრივილეგიებითაც სარგებლობდნენ, ე.წ. ჯვრის პრივილეგიებით. მოგვიანებით, 1145 წელს პაპობამ მიიღო სპეციალური ჯვაროსნული ლაშქრობის ბულა, რომლითაც ჯვაროსანი, მისი ოჯახი და ქონება ეკლესიის მფარველობაში გადადიოდა. ამიერიდან ჯვაროსანი საერო ხელისუფლების იურისდიქციიდან ეკლესიის იურისდიქციაში გადადიოდა. სენიორი ან მეფე მას ველარც დახმარებას მოსთხოვდა და ვერც გადასახადებს დააკისრებდა. ჯვაროსანი თავისუფლდებოდა გადასახადებისა და ვალებისგან, ასევე პროცენტების გადახდისგანაც. თუმცა, ჯვაროსნულ მოვალეობებზე უარის თქმის შემთხვევაში ეკლესიას შეიძლება დაესაჯა, ეკლესიიდან განეკვეთა ურჩი რაინდი.

თავის ცნობილ სიტყვაში პაპი ურბან II ხალხს არწმუნებდა, რომ წმინდა მიწაზე მოპოვებული გამარჯვება ჯვაროსნებს მიწიერ კეთილდღეობას, სიმდიდრეს მოუტანდა. პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის ქრონიკოსი ავტორი, ფულბერიუს შარტრელი ასე გადმოგვცემს პონტიფიკის სახარებისეული სიტყვების პერიფრაზირებულ მოწოდებას: „ის, ვინც აქ ღარიბი და უბედურია, იქ გახარებული და მდიდარი იქნება! დაე, ორმაგად დაფასდნენ ისინი, ვინც

თავი არ დაზოგა, თავისი ხორცი და სული არ დაინდო.“ პაპი ირწმუნებოდა, რომ წმინდა მიწაზე რძისა და თაფლის მდინარეები მოედინებოდა, ყოველი ბალახის ფურცლიდან ზეთი გადმოიღვრებოდა, იქ იყო მეორე სამოთხე და მასზე ნაყოფიერი მიწა დედამიწაზე სხვა არ ეგულებოდა.

ამას ისიც ემატებოდა, რომ ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყების პერიოდს წინ უძლოდა 7 მოუსავლიანი წელი, რომელმაც განსაკუთრებული ზიანი მიაყენა ჩრდილოეთ საფრანგეთს და დასავლეთ გერმანიას. უმიწაწყლო რაინდებისათვის მიმზიდველი აღმოჩნდა აღმოსავლეთის მიწების სიმდიდრე და ნაყოფიერება.

ძალზე მნიშვნელოვანი იყო აგრეთვე ის ფაქტი, რომ XI საუკუნის დასაწყისიდან დასავლეთ ევროპის ფეოდალურ საზოგადოებაში ე.წ. მაჟორატის (ლათ. major „უფროსს“ ნიშნავს) პრინციპი მოქმედებდა. კერძოდ, მამის მემკვიდრეობას მხოლოდ უფროსი ძმა იღებდა, ხოლო უმცროსები ქონების გარეშე რჩებოდნენ. ეს უკანასკნელები ან სასულიერო კარიერას ირჩევდნენ, ან დაქირავებულ რაინდებად ემსახურებოდნენ დიდებულ სენიორებს, ხშირად ყაჩაღობდნენ კიდევ. ფულხერიუს შარტრელი წერდა: „დაე, ქრისტეს რაინდებად იქცნენ ისინი, ვინც მანამდე ყაჩაღები იყვნენ (Nunc fiant Christi milites, qui dudum extiterunt raptores)“. პაპობის ამგვარ პოლიტიკას ასევე ხელს უწყობდა საღვთო ზავი, რომელიც რაინდთა სამხედრო აქტივობებს გარკვეულ წესებში აქცევდა, აკონტროლებდა და ხელს უწყობდა მათი ქრისტიანიზაციის პროცესს. მონანიება, ცოდვების გამოსყიდვის სურვილი, სულის ხსნისთვის ზრუნვა საერო

პირთა და, მათ შორის, რაინდების ცხოვრების წესი უნდა გამხდარიყო. ჯვაროსნული ლაშქრობები მათი ცხოვნების, ცოდვილი სულის გადარჩენის საუკეთესო საშუალებად მოიაზრებოდა.

ურბანი II-ის მოწოდება ჯვაროსნული ლაშქრობისაკენ, ნაწყვეტი რობერ რეიმსელის (რობერ ბერის) თხზულებიდან – „იერუსალიმის ისტორია“

„ფრანკო ხალხნო, თქვენი მიწების მდებარეობისა და კათოლიკური რწმენის, ასევე წმინდა ეკლესიის პატივისცემის გამო, ყველა სხვა ხალხისაგან გამორჩეული ხართ, ამიტომაც სწორედ თქვენ მოგმართავთ და თქვენთვისაა განკუთვნილი ჩვენი მოწოდება. გვსურს, რომ შეიტყოთ, თუ რა მძიმე გარემოებამ მოგვიყვანა ჩვენ თქვენთან და რა აუცილებლობა გიხმობთ თქვენ და ყველა ქრისტიანს. იერუსალიმიდან და ქალაქ კონსტანტინოპოლიდან მნიშვნელოვანი ცნობა მოგვივიდა, ადრეც საკმაოდ ხშირად გვესმოდა ამბები იმის შესახებ, რომ სპარსეთის სამეფოს¹⁰ ხალხი, დაწყევლილი ხალხი, უცხო ტომისა, უღმერთონი, რომელთაც არც გულით და არც გონებით არ სწამთ ღმერთის, შეიჭრნენ ქრისტიანთა¹¹ მიწებში, მახვილით გაანადგურეს, გაძარცვეს, ცეცხლს მისცეს, მოსახლეობის ნაწილი ტყვედ გაიტაცეს თავიანთ ქვეყნებში, ნაწილი კი

10 იგულისხმებიან თურქ-სელჩუკები.

11 იგულისხმებიან აღმოსავლეთის ქრისტიანები (წმინდა მიწისა და ბიზანტიის იმპერიის მცხოვრებნი).

სამარცხვინოდ ამოხოცეს, უფლის ეკლესიები სრულიად დაანგრის, ან თავიანთი ღვთისმსახურებისთვის გამოიყენეს. ისინი ანგრევდნენ საკურთხევლებს, შეურაცხყოფდნენ მათ, ქრისტიანებს ძალით უკეთებდნენ წინადაცვეთას, ხოლო მოკვეთილი სხეულის ნაწილებს საკურთხეველზე ან ემბაზში ისროდნენ. თუ ვინმეს სიკვდილით დასჯა სურდათ, მუცელზე ჭრიდნენ, ხელებზე ჯოხს უმაგრებდნენ, ასე დაატარებდნენ, სირბილით ამათრახებენ, სანამ ადამიანს შინაგანი ორგანოები გარეთ არ გადმოუვარდებოდა და მიწაზე არ დაეცემოდა. სხვებს კი ხეზე დაბმულებს ისრებს ესროდნენ. დანარჩენებს აშიშვლებდნენ, კისერს უგრეხდნენ და მახვილით თავს აცლიდნენ: ცდიდნენ, შესაძლებელი იყო თუ არა, ერთი დარტყმით მოეკლათ ადამიანი. რალა უნდა ვთქვათ ენით გამოუთქმელ უნამუსობაზე, რასაც ქალების მიმართ სჩადიოდნენ ? ამაზე დადუმება სჯობს, ვიდრე საუბარი.

ბერძენთა სამეფო ისეა შემცირებული და განადგურებული მათ მიერ, რომ დაკარგული ტერიტორიების შემოვლა ორ თვეშიც კი შეუძლებელია. ვინ უნდა გასცეს პასუხი ყოველივე ამას, გამოგლიჯოს მათ ხელიდან ეს მიწა, თუ არა თქვენ, რომელიც ღმერთმა აღგამაღლათ ყველაფერზე მაღლა იარაღის ძალითა და სულის სიდიადით, სიქველითა და სიმამაცით გამოგარჩიათ, რათა თქვენი მტრები დამარცხოთ, რომლებიც თქვენ ზიანს გაყენებენ.

დაე, თქვენი წინაპრების, კარლოს დიდისა და მისი ვაჟის, ლუდოვიკოს¹² და ასევე სხვა თქვენი მეფეების კეთილმა საქმეებმა, რომელთაც წარმართ-

12 იგულისხმება ლუდოვიკო ღვთისმოსავი.

თა მეფობას მოუდეს ბოლო და განავრცეს წმინდა ეკლესიის¹³ საზღვრები, თქვენში მებრძოლი სული და სიმამაცე გააღვიძონ. დაე, უფლის წმინდა საფლავმა, ჩვენი მხსნელის საფლავმა, რომელიც უწმინდურთა ხელშია ახლა ჩავარდნილი, ხოლო წმინდა ადგილები კი მათ მიერ არის შეურაცხყოფილი და შებილწული, გააღვიძოს თქვენში მებრძოლი სული.

ო, მამაცო მეომრებო და უძლეველი წინაპრების შთამომავლებო! არ გაბედოთ მათ დიდებზე უარის თქმა! პირიქით, გაიხსენეთ თქვენი მამა-პაპის გმირობა, თუ გულს გიჩუყებთ შვილებისა და მშობლებისადმი, ცოლებისადმი თქვენი სიყვარული! იფიქრეთ ამ სიტყვებზე, რაზეც უფალი სახარებაში საუბრობს: „ყველა, ვინც მიატოვა სახლი ან ძმები, ან დები, ან მამა, ან შვილები, ან ყანები ჩემი სახელის გულისათვის, ასმაგად მიიღებს და საუკუნო სიცოცხლეს დაიმკვიდრებს.“¹⁴

არ მიგიზიდოთ მომხვეჭელობამ და ნუ შეგაწუხებთ ოჯახური საქმეები, რადგან მიწა, რომელზეც თქვენ ცხოვრობთ, ზღვითა და მთებითაა შემოსაზღვრული, შეზღუდულია თქვენი მრავალრიცხოვნებით, სიმდიდრით ვერ დაიკვეხნით, ეს მიწა ძლივს არჩენს იმათ, ვინც მას ამუშავენ. ამის გამო ხდება, რომ ერთმანეთს კბენთ და ჭამთ, ომებს აწარმოებთ და ერთმანეთს მრავალრიცხოვან სასიკვდილო ჭრილობას აყენებთ. დაე, შეწყდეს თქვენ შორის არსებული სიძულვილი, დაცხრეს მტრობა, შეწყდეს ომები და ყოველგვარი სახის დაპირისპირება.

13 იგულისხმება კარლოს დიდის ბრძოლები არაბებთან.

14 ავტორი ციტირებს ტექსტს მათეს სახარებიდან (19:29).

შეუდექით წმინდა საფლავის განთავისუფლების გზას, უწმინდურ ხალხს გამოგლიჯეთ ეს მიწა, დაიპყარით ის თქვენთვის. ამ მიწაზე, წმინდა წერილის მიხედვით, რძე და თაფლი მოედინება.

იერუსალიმი – დედამიწის ჭიპია, ნაყოფიერია სხვებთან შედარებით, ეს მიწა მეორე სამოთხეა. კაცობრიობის მხსნელმა თავისი მოვლინებით განადიდა ის, შეამკო თავისი ქმედებებით, აკურთხა ტანჯვით, გამოისყიდა სიკვდილით, უკვდავყო დასაფლავებით.

ეს სამეფო ქალაქი დედამიწის შუაგულშია განთავსებული, დღეს კი მტრის ხელშია და ნადგურდება სხვადასხვა უღმერთო ხალხის მიერ. ის განთავისუფლებისკენ მიისწრაფვის და სურს თავისუფლება, განუწყვეტლივ ლოცულობს, რათა თქვენ მის გამოსახსნელად მიხვიდეთ. დახმარებას გამორჩეულად თქვენგან მოითხოვს, რადგან თქვენ, როგორც უკვე ვთქვით, სხვა ხალხებს შორის, უფლის მიერ დიდებული იარაღის ძალით ხართ აღჭურვილი. დაადექით ამ გზას ცოდვათა გამოსასყიდად, რამდენადაც დარწმუნებული ხართ ცათა სასუფეველის შეუბღალავ დიდებაში.“

VI თავი

ჯვაროსნული ლაშქრობების მიმდინარეობა

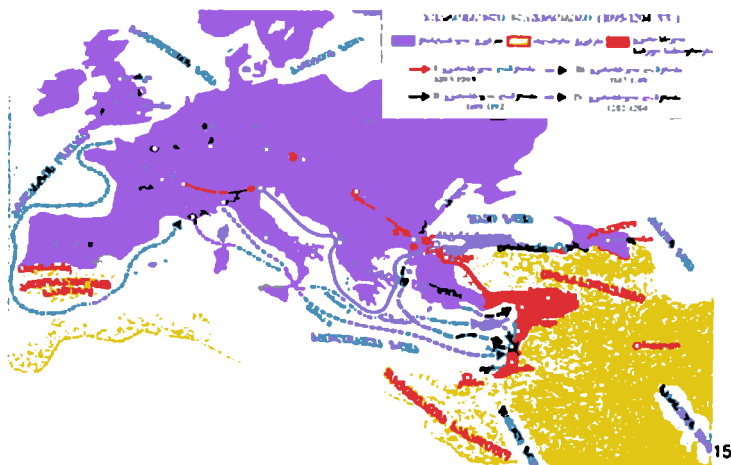
1. პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობა (1096-1099)

წმინდა მიწაზე ჯვაროსნულ ლაშქრობაში გამგზავრება 1096 წლის ზაფხულში დაიგეგმა. თუმცა ჯერ კიდევ 1096 წლის მარტში ძირითადად დასავლეთ ევროპული საზოგადოების დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენლები: გლეხობა, ქალაქის ღარიბი მაცხოვრებლები და წვრილი რაინდობა დაიძრა. ისინი, ძირითადად, ცელებით, ნაჯახებით და ჯოხებით იყვნენ შეიარაღებული (საუბარია, დაახლოებით 50 ათას პილიგრიმზე). ჩრდილოეთ საფრანგეთიდან დაძრულ ქრისტიანთა ერთ-ერთ ჯგუფს ღარიბი, ლოტარინგიელი უმიწაწყლო რაინდი – ვალტერი (იგივე გოტიე) მიუძღვოდა. ამ ლაშქრობის მეორე ლიდერი გახლდათ მქადაგებელი

იგი ძალიან პოპულარული იყო ხალხში და მის შესახებ ლეგენდები იქმნებოდა. როგორც ჩანს, პეტრე კარგი ორატორი და მქადაგებელი იყო, ფეხშიშველი დადიოდა და განსაკუთრებული ასკეტიზმით გამოირჩეოდა. გადმოცემით, პეტრე მეუდაბნოეს იერუსალიმი მოულოცავს და იქ იერუსალიმის მართლმადიდებლური ეკლესიის პატრიარქს – სიმეონ II-ს შეხვედრია, რომელსაც მისთვის ბიზანტიის იმპერიაში დაუცველი ქრისტიანების პრობლემებზე უსაუბრია და დასავლეთისთვის დახმარება პეტრეს შუამავლობით უთხოვია. პეტრეს კი უფლის საფლავის ტაძარში ლოცვის დროს ქრისტე გამოეცხადა და წმინდა მიწის განთავისუფლება უბრძანა. ამ მისიით შეპყრობილმა პეტრე მეუდაბნოემ უამრავი მომლოცველი გაიყოლა წმინდა მიწისაკენ.

სრულიად მოუმზადებლად გამგზავრებული ჯვაროსანთა პირველი ჯგუფები ყოველ ქალაქთან მიახლოებისას კითხულობდნენ, იერუსალიმი ხომ არ იყო ესა თუ ის ქალაქი. უვიცობისა თუ გეოგრაფიული ცოდნის არქონის გარდა, ჯვაროსანთა ჯგუფებს უბრალოდ სასწაულის სჯეროდათ და ელოდნენ, რომ წმინდა მიწის გასათავისუფლებლად მიმავალთ უფალი გზას შეუმოკლებდა. გზადაგზა პილიგრიმები აყაჩაღებდნენ და ძარცვავდნენ ევროპის მოსახლეობას (განსაკუთრებით გერმანიასა და უნგრეთში), ასევე ხშირად არბევდნენ ებრაულ თემებს, ძალით აქრისტიანებდნენ (ებრაელებისადმი მტრული დამოკიდებულების მიზეზი შუა საუკუნეების ქრისტიანებისთვის მათდამი ქრისტეს სიკვდილში ბრალდებით აიხსნებოდა, რაც ყველა იუდეველზე ვრცელდებოდა), აწუხებდნენ მშვიდობიან მოსახლეობას. უამ-

რავი მათგანი გზაშივე დაიღუპა და ვერ ჩააღწია დათქმულ ადგილას, მათ შორის, მათი წინამძღოლი ვალტერ უქონელი.

დაახლოებით 50 ათასი მომლოცველიდან კონსტანტინოპოლამდე მხოლოდ 25 ათასამდე ჯვაროსანს ჩაუღწევია. ბიზანტიის იმპერატორმა ალექსი I-მა გლეხობას შესთავაზა, ძირითად ძალებს, რაინდებს დალოდებოდნენ. თუმცა ისინი მალევე, პეტრე მეუდაბნოეს მეთაურობით, მცირე აზიაში გადავიდნენ და წმინდა მიწისაკენ გაემართნენ. 1096 წლის 21 ოქტომბერს ქალაქ ნიკეასთან ისინი თითქმის სრულად გაანადგურეს თურქ-სელჩუკებმა. გოტიე ბრძოლაში დაეცა, მხოლოდ პეტრე მეუდაბნოე გადარჩა და 3 ათას ადამიანთან ერთად კონსტანტინოპოლში გამობრუნდა.

1096 წლის აგვისტოში რამდენიმე სამხედრო შენაერთი შეიკრიბა, რომლებიც სხვადასხვა გზით ჩავიდნენ ბიზანტიაში. დიდებულ რაინდთა შორის ყველაზე მძლავრი ფეოდალი ლოტარინგიის ჰერცოგი გოტფრიდ ბუიონელი იყო, რომელიც ჯვაროსნულ ლაშქრობაში ძმებთან (ბოდუენ ბულონელთან და ევსტათისტან) ერთად დაიძრა. მათ სამხედრო შენაერთებში იყვნენ ლოტარინგიელი, ნიდერლანდელი და ქვემო რაინისპირა მიწების ბარონები და რაინდები. სწორედ გოტფრიდს ჰყავდა ყველაზე მრავალრიცხოვანი ჯვაროსნული ლაშქარი.

ჯვაროსნების ჩასვლა კონსტანტინოპოლში

პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის ლიდერებს შორის იყვნენ აგრეთვე რობერ ნორმანელი და რობერ ფლანდრიელი, სტეფანე ბლუელი, რაიმუნდ სენჟილ ტულუზელი სამხრეთ საფრანგეთიდან, ნორ-

მანდიელი ბოემუნდ ტარენტელი, მისი ძმისშვილი ტანკრედი და სხვა დიდი ფეოდალები. 1096 წლის დეკემბრიდან 1097 წლის აპრილამდე დიდებულმა ჯვაროსნებმა კონსტანტინოპოლში ჩააღწიეს. იმპერიის დედაქალაქში ჩასულ ჯვაროსანთა მეთაურებს იმპერატორმა ალექსი I-მა ერთგულების ვასალური ფიცის დადება და იმ მიწების დიდი ნაწილის ბიზანტიისთვის გადაცემა მოსთხოვა, რომელსაც ჯვაროსნები მომავალში დაიპყრობდნენ, რამდენადაც ეს მიწები ოდესღაც რომის იმპერიის კუთვნილება იყო (ბიზანტიის იმპერია რომის იმპერიის სამართალმემკვიდრედ განიხილებოდა). თუ ევროპელი დიდებულები იმპერატორის ერთგულებაზე არ დაიფიცებდნენ (მაგალითად, გოდფრიდ ბუიონელი გერმანიის იმპერატორის ვასალი იყო და არ სურდა ბიზანტიის იმპერატორისათვის მიეცა ვასალური ფიცი), ალექსი I მათ სურსათ-სანოვავით აღარ უზრუნველყოფდა. ამიტომაც დიდებულმა რაინდებმა ალექსი კომნენოსის ერთგულებაზე დაიფიცეს და მხოლოდ ამის შემდგომ დაიძრნენ მცირე აზიისკენ.

თურქ-სელჩუკთა იმპერიის გახლეჩის შემდგომ მცირე აზიის ნახევარკუნძულზე ყველაზე მსხვილი სახელმწიფო რუმის სასულთნო იყო, დედაქალაქით იკონიაში. ჯვაროსნებმა ნიკეის ალყით დაიწყეს ლაშქრობა და 1097 წლის 19 ივნისს ქალაქს ალყა შემოარტყეს. პარალელურად რუმის სულთან ყილიჩ არსლანთან საიდუმლო მოლაპარაკებებს იმპერატორი ალექსი კომნენოსი აწარმოებდა. მათ მოილაპარაკეს, რომ რუმის სულთანი ქალაქს ბიზანტიელებს გადასცემდა, ხოლო სანაცვლოდ ნიკეაში მყოფი სულთანის ოჯახი უსაფრთხოდ იქნებოდა, არც ქა-

ლაქის მცხოვრებლებს მიადგებოდათ ზიანი. ასეც მოხდა, სულთანმა ქალაქი ბიზანტიელებს გადასცა. კომპენსაციის მიზნით, იმპერატორმა ალექსიმ ჯვაროსნებს კარგად გადაუხადა, თუმცა ევროპელები მაინც გაწბილებული დატოვა. მალე ბიზანტიელთა ჯარებმა ნიკეა დატოვეს და ქალაქი, პრაქტიკულად, ჯვაროსნებს დარჩათ.

ნიკეის აღების შემდეგ ჯვაროსნებმა 1097 წლის 26 ივნისს სამხრეთ-აღმოსავლეთს მიაშურეს, 1 ივლისს ქალაქ დორილეისთან სელჩუკებთან მოუწიათ ბრძოლა, რომელიც ჯვაროსანთა გამარჯვებით დასრულდა და მათ გზა გაუხსნა ანატოლიისაკენ. ამ შეტაკებაში დიდი როლი შეასრულა პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის პაპის ლეგატმა, ადემარ მონტიემ, პიუის ეპისკოპოსმა, რომელიც უშუალოდ ჩაერთო ბრძოლის მსვლელობაში. ამ გამარჯვების შემდეგ ევროპელ რაინდებს გზა გაეხსნათ სირია-პალესტინისკენ. მცირე აზიისაკენ მიმავალი გზა რთული აღმოჩნდა. სიცხე, შიმშილი, დაღლილობა, გზადაგზა თურქთა თავდასხმები ართულებდა მათ მოგზაურობას. გარდა ამისა, თავად ჯვაროსნებს შორის, კერძოდ, ბოდუენ ბულონელსა და ტანკრედს შორის დაპყრობილი ქალაქების გადანაწილებასთან დაკავშირებით, უთანხმოება ჩამოვარდა. 1097 წლის ოქტომბერში ჯვაროსნები მიადგნენ უძველეს ქალაქს, „სირიის მარგალიტს“ – ანტიოქიას. ანტიოქიაში მათ ქალაქ ედესის სომეხი მმართველის ტოროსის (მცირე აზიის სამხრეთ-აღმოსავლეთ მთიან რეგიონში XI საუკუნის ბოლოს, 1080-იან წლებში ბიზანტიის მიერ ვასპურაკანის, ანისისა და კარის (ყარსი) დაპყრობის შემდეგ ჩამოყალიბდა სომხური სახელმწიფო – კი-

ლიკიის სომეხთა სამეფო, რომელმაც 1375 წლამდე იარსება) ელჩობა ეახლა დახმარების თხოვნით სელჩუკთა წინააღმდეგ. ბოდუენ ბულონელი უკვე ფლობდა რამდენიმე მცირეაზიულ ქალაქს, რომლებშიც სომხური მოსახლეობა ცხოვრობდა. მან გადაწყვიტა, ტოროსს დახმარებოდა, 1098 წლის 6 თებერვალს ბოდუენი ედესაში შევიდა და სელჩუკთაგან გაათავისუფლა. სწორედ გოტფრიდ ბუიონელის ძმამ, ბოდუენმა დააარსა აღმოსავლეთში პირველი ჯვაროსნული სამფლობელო – ედესის საგრაფო.

ადემარ მონტიე ანტიოქიაში

დავუბრუნდეთ ანტიოქიას, მისი ალყა თითქმის ერთი თვე, 1097 წლის ოქტომბრიდან 1098 წლის ოქტომბრამდე გრძელდებოდა. ალყა 21 ოქტომბრიდან დაიწყო, მოალყეები შიმშილობდნენ, სიცხისა და შიმშილის გამო ბევრი მათგანი დაიხოცა კიდეც. ანტიოქიაზე პრეტენზია ჰქონდათ რაიმუნდ ტულუზელს და ბოემუნდ ტარენტელს, მათ შორის საკმაოდ დაძაბული ურთიერთობა ჩამოყალიბდა. ბოემუნდი მოელაპარაკა ქალაქის ერთ-ერთი კოშკის დამცველს, სომეხ ფირუზს და 1098 წლის ივნისის შტურმისას ფირუზმა თავისი კოშკი ბოემუნდს გადასცა, რის შემდეგაც ჯვაროსნებმა ქალაქის კარიბჭე ევროპელთა სამხედრო შენაერთებს გაუღეს. ჯვაროსნებმა ქალაქი გაძარცვეს და დიდი ნადავლი ჩაიგდეს ხელთ. მაგრამ მალევე ქალაქს მოადგა მოსულის ემირი ქერბოლა. მემატიანის გადმოცემით, ჯვაროსანთა დაახლოებით 120 ათასიანი არმია თურქთა 300 ათასიანი არმიის ალყაში აღმოჩნდა.

ანტიოქიის აღებასთან დაკავშირებით არსებობს გადმოცემა წმინდა შუბის შესახებ. საქმე ის გახლდათ, რომ ქერბოლასა და რაიმუნდ ტულუზელთან მივიდა ვინმე პიერ ბართოლემი და განუცხადა, რომ ხილვა ჰქონდა: მას გამოეცხადა მოციქული ანდრია და მიუთითა, რომ წმ. პეტრეს ეკლესიაში (ანტიოქიაში ქრისტიანები მრავლად იყვნენ და ეკლესია-მონასტრებიც ჰქონდათ) იატაკის ქვეშ საქრისტიანოს ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სიწმინდე ინახებოდა. ეს იყო იმ შუბის პირი, რომელიც ლონგინოზმა ქრისტეს „უგმირა“ (იოანე 19:34). მართლაც, 1098 წლის 14 ივნისს მითითებულ ეკლესიაში აღმოაჩინეს შუბის პირი, რომლის ავთენტურობაში ეჭვი

არ შეუტანიათ რაიმუნდ ტულუზელს და მის ხალხს, ხოლო ბოემუნდ ტარანტელი და მისი მომხრეები კი თვლიდნენ, რომ ეს რაიმუნდ ტულუზელის ხრიკი იყო, პიერ ბართოლემი მისი შეკვეთით მოქმედებდა და თავად ჩამარხეს ეს იარაღი ეკლესიის იატაკში. 1098 წლის 28 ივნისს ჯვაროსნები ქალაქის ასაღებად გაემართნენ. შტურმში მონაწილე რაიმუნდ ტულუზელის მღვდელს ხელთ სწორედ ეს შუბი ეკავა მეომრებისთვის საბრძოლო სულის ასამაღლებლად. მართლაც, ევროპელმა რაინდებმა შეძლეს თურქთა დახმარება და ანტიოქიაც აიღეს. ანტიოქია ბოემუნდ ტარანტელს გადაეცა, ხოლო ანტიოქიაში ჯვაროსანთა ქრისტიანული სამთავრო ჩამოყალიბდა.

შემდეგ ჯვაროსნებმა გზა განაგრძეს და სირიის გავლით იერუსალიმისკენ გაემართნენ. გზად რაიმუნდ ტულუზელმა გადაწყვიტა ქალაქ ტრიპოლის აღება, მაგრამ უშედეგოდ. საბოლოოდ, ჯვაროსნები ტრიპოლის 1105 წელს აიღებენ (ჩამოყალიბდება ტრიპოლის საგრაფო), მისი გრაფი რაიმუნდის ვაჟი გახდება, ხოლო თავად რაიმუნდი ქალაქის ალყისას დაიღუპება.

1099 წლის 7 ივნისს ჯვაროსნები იერუსალიმს მიაღწენ. იმ დროისათვის ქალაქი ეგვიპტის ხალიფას ეკუთვნოდა. 15 ივლისს გოტფრიდ ბუიონელის მეთაურობით ევროპელმა რაინდებმა ქალაქის შტურმი დაიწყეს, ქალაქის გარნიზონი ტულუზის გრაფს დანებდება. მემკვიდრეობით, ქალაქში, მეჩეთებშიც კი, ხელჩართული ბრძოლები გაიმართა. პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის ანონიმი ავტორი წერდა:

„ქალაქში შეჭრილი პილიგრიმები დასახოცად მისდევდნენ სარაცინებს სოლომონის ტაძრამდე... სოლომონის ტაძარში სისხლი მხედრებს მუხლებამდე და ცხენის უზანგამდე წვდებოდა... ჯვაროსნები მთელ ქალაქში დაძრწოდნენ და ოქროს, ვერცხლს, ცხენებს და სახედრებს იტაცებდნენ, მდიდრულ სასახლეებს ქურდავდნენ. შემდეგ ბედნიერი, უდიდესი სიხარულისგან მოქვეითინე ჩვენები მაცხოვრის საფლავთან პატივის მისაგებად მივიდნენ, რათა მისთვის ვალი დაებრუნებინათ.“

იერუსალიმის აღება

იერუსალიმის აღების შემდეგ დაისვა საკითხი იმის შესახებ, თუ ვის უნდა ემართა ის. გაჩნდა მოსაზრება, რომ ეს იერუსალიმის პატრიარქი უნდა ყოფილიყო. ჯვაროსნებში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა პაპის ლეგატი ადემარ მონტეი, მაგრამ იგი ანტიოქიის ალყისას გარდაიცვალა. ახალი ლეგატი – დაიმბერტ პიზანელი ისეთი პოპულარული არ იყო, თუმცა შემდგომ სწორედ იგი გახდება იერუსალიმის კათოლიკე პატრიარქი. გადაწყდა, რომ იერუსალიმის სამეფოს საერო ხელისუფალი უნდა ჰყოლოდა. 22 ივლისს იერუსალიმის სამეფოს მეფედ გოტფრიდ ბუიონელი გამოცხადდა (1099-1100). თუმცა ამ უკანასკნელმა განაცხადა, რომ იქ, სადაც იესომ ეკლიანი გვირგვინი დაიდგა, თავად ოქროს გვირგვინით თავს ვერ შეიმკობდა და მხოლოდ „უფლის საფლავის მცველის“ ტიტულს დასჯერდა. ბოდუენის შემდგომ იერუსალიმის მმართველები უკვე იერუსალიმის მეფის ტიტულს ატარებდნენ.

იერუსალიმის აღების შემდეგ ძალიან ბევრი ჯვაროსანი უკან ევროპაში დაბრუნდა, ჩათვალეს, რომ მისია შესრულებული იყო – უფლის საფლავი ურჯულოთაგან გათავისუფლდა, თაყვანი სცეს უფლის საფლავს, მდინარე იორდანეში განიბანენ და მათი მომლოცველობაც დასრულდა. ამავე დროს ასეთი წარმატების ფონზე ევროპიდან წმინდა მიწისაკენ პილიგრიმთა ახალი ტალღები დაიძრა.

იერუსალიმის სამეფო ნელ-ნელა ფართოვდებოდა. 1101 წელს ჯვაროსნებმა აიღეს ჰაიფა, 1104 წელს – აკრა, 1109 წელს – ტრიპოლი, სიდონია, ბეირუთი, ხოლო 1125 წელს კი – ტიროსი.

ჯვაროსნების სახელმწიფოს სამხრეთის საზღვართან მხოლოდ ასკალონი რჩებოდა ეგვიპტელთა ხელში. ამიტომაც ახლად შექმნილ სამეფოს ორგანიზება სჭირდებოდა. ლათინური სამფლობელოებისათვის შეიქმნა სპეციალური კოდექსი – „იერუსალიმის სამეფოს ასიზები“. ევროპელებმა აღმოსავლეთში მათთვის კარგად ნაცნობი ფეოდალური წესები გადაიტანეს. იერუსალიმში ასევე ჩამოყალიბდა მოქალაქეთა პალატა, რომელსაც ძირითადად სასამართლო ფუნქცია ჰქონდა. მოქალაქეთა შორის იყვნენ იტალიური ქალაქ-სახელმწიფოებიდან (გენუა, ვენეცია, პიზა) ჩამოსულები, რომელთაც დიდი პრივილეგიები ჰქონდათ, რამდენადაც სწორედ მათ გემებს გადაჰყავდათ პილიგრიმები წმინდა მიწაზე და შემდეგ უკან ევროპაში. ვაჭრებისათვის იერუსალიმის სამეფოში სავაჭრო და საბაჟო (ანუ ჯაჭვის, რადგან პორტში შესასვლელები ჯაჭვით იყო შემოსაზღვრული) პალატები შეიქმნა.

იერუსალიმის სამეფოს ძირითადად ადგილობრივი მოსახლეობა შეადგენდა: არაბები, ბერძნები, სომხები, სირიელები. ისინი ფეოდალურ გადასახადებს იხდიდნენ: ბეგარასა და ღალას (აღებული მოსავლის ერთი მეოთხედიდან ერთ მესამედამდე). სამეფოს ენად ფრანკული ენა ითვლებოდა (სწორედ აქედან გაჩნდა გამოთქმა – *lingua franca*, რომელიც საერთაშორისო ენას ნიშნავს).

იერუსალიმის ლათინური სამეფო 4 ნაწილისაგან შედგებოდა: თავად იერუსალიმის სამეფოსგან, რომელიც, თავის მხრივ, მოიცავდა სხვადასხვა ფეოდალურ სამფლობელოს: გალილეის სამთავროს, იაფას საგრაფოს, ასკალონს და სხვა ტერიტორიებს; ედი-

ესის საგრაფოს, ტრიპოლის საგრაფოს და ანტიოქიის სამთავროს. ბოლო სამი სამთავრო ვასალური ფიცით იყო დამოკიდებული იერუსალიმის მეფეზე.

გოტფრიდის მმართველობის დასაწყისშივე ეგვიპტის ხალიფა შეეცადა ლათინთათვის იერუსალიმის წართმევას, მაგრამ 1099 წლის აგვისტოში ასკალონის ბრძოლაში ჯვაროსნებმა იგი დაამარცხეს. გოტფრიდ ბუიონელის გარდაცვალების შემდეგ იერუსალიმის მეფე ხდება მისი ძმა, ბოლდუენ I (1100-1131), შემდგომ კი მისი ნათესავი – ბოლდუენ II ბურჟელი (1118-1131).

სხვა მიზეზებთან ერთად, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ წმინდა მიწაზე ევროპელი ჯვაროსნების მიერ მოპოვებული სამხედრო გამარჯვებების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიზეზი ისლამურ სამყაროში კაიროს ფატიმიანთა სახალიფოსა (რომელიც ეგვიპტესა და პალესტინის ნაწილს მოიცავდა) და სელჩუკთა სახელმწიფოს შორის (რომელიც მახლობელი აღმოსავლეთის დანარჩენ ნაწილებს ფლობდა) არსებული რელიგიური (სუნიტებად და შიიტებად გაყოფილი ისლამური სამყარო) დაპირისპირებები და დინასტიური (მალიქ-შაჰის გარდაცვალების შემდგომ (1092) სელჩუკთა იმპერია ცალკეულ სახელმწიფო ერთეულებად იშლება) უთანხმოებები განაპირობებდა. ევროპელთა აღმოსავლეთში გამარჯვებას ასევე დიდად შეუწყო ხელი კილიკიის სომხურმა სახელმწიფოს არსებობამ, ქრისტიანი სომხები ხელს უწყობდნენ ჯვაროსნებს სირიის ჩრდილოეთით დამკვიდრებაში.

იერუსალიმის მეფეები

გოტფრიდი (1099-1100)	იზაბელ I (1192-1205)
ბოდუენ I (1100-1118)	კონრად მონფერატელი (1192)
ბოდუენ II (1118-1131)	ანრი შამპანელი (1192-1197)
მელიზანდა და ფულკი (1131-1143)	ამორი II კვიპროსელი (1198-1205)
ბოდუენ III (1143-1162)	მარი (1205-1212)
ამორი I (1162-1174)	იოანე ბრიენელი (1210-1225)
ბოდუენ IV კეთროვანი (1174-1185)	იზაბელ II (1212-1228)
ბოდუენ V (1183-1186)	ფრიდრიხ II ჰოჰენშტაუფენი (1225-1250)
სიბილი და გვიდო ლუზინიანი (1186-1190)	
გი დე ლუზინიანი (1190-1192)	

პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის ქრონიკები და მემკვიდრეები

1. ანონიმი ავტორის ლათინურენოვანი ქრონიკა „ფრანკთა და იერუსალიმში მიმავალ სხვა პილიგრიმთა საქმენი“ (*De Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*), რომელიც დაახლოებით 1100 წელს უნდა შექმნილიყო. ეს თხზულება პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის ერთ-ერთ ყველაზე

ავტორიტეტულ წყაროდ ითვლება, რამდენადაც ავტორი (იგი ბოემუნდ ტარენტელის ჯარში მსახურობდა და, სავარაუდოდ, სამხრეთ იტალიელი ნორმანი უნდა ყოფილიყო) უშუალოდ მონაწილეობდა პირველ ჯვაროსნულ ლაშქრობაში და 1095-1099 წლებში განვითარებული მოვლენების მონაწილე გახლდათ.

2. რაიმონ აჟილერის (აგილერის) „ფრანკთა ისტორია, რომლებმაც იერუსალიმი აიღეს“ (*Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem*) აგვიწერს 1096-1099 წლების მოვლენებს. ავტორი პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის უშუალო მონაწილეა. სწორედ ამ დროს იგი პროვანსალელი ჯვაროსნების ლიდერის, ტულუზის გრაფის რაიმუნდ IV-ის კაპელანი გახდა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მის მიერ ანტიოქიის აღების და წმინდა შუბის ისტორიის აღწერა.
3. ფუშე შარტრელის „იერუსალიმის ისტორია“ (*Historia Hierosolymitana*) პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის ერთ-ერთ ყველაზე სანდო წყაროდ ითვლება. ავტორი ამ ჯვაროსნული ლაშქრობის უშუალო მონაწილეა. 1097 წელს იგი ბოდუენ ბულონელის (ედესის გარაფი 1097-1100 წლებში, იერუსალიმის მეფე – 1100-1018 წლებში) კაპელანი გახლდათ. იგი ასევე აგვიწერს იერუსალიმის სამეფოს ადრეული ეტაპის ისტორიასაც.
4. გიბერ ნოჟანელის (1055-1125) „ფრანკთა მიერ განხორციელებული უფლის საქმენი“ (*Gesta Dei per Francos*), რომელიც დაახლოებით 1109 წელსაა შექმნილი. იგი ასევე გახლდათ თეოლოგიური ტრაქტატების, გრამატიკული და პოეტური ნა-

წარმოებებისა და ავტობიოგრაფიული თხზულების ავტორი.

5. რობერ რეიმსელის (რობერ ბერი), „იერუსალიმის ისტორია“ (*Historia Iherosolimitana*), რომელიც იწყება კლერმონის საეკლესიო კრებით და სრულდება 1099 წელს იერუსალიმის აღებით. ავტორი პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის უშუალო მონაწილე გახლდათ, იყო რეიმსის სენ რემის სააბატოს წინამძღვარი.
6. გიომ ტირელი (ტიროსელი) დაიბადა და გარდაიცვალა იერუსალიმში (დაახლ. 1130-1186) სალადინის მიერ იერუსალიმის აღებამდე ერთი წლით ადრე. მან საფრანგეთსა და იტალიაში 1146-1165 წლებს შორის პერიოდში საუკეთესო განათლება მიიღო იურისპრუდენციასა და თეოლოგიაში. გიომ ტირელი გახლდათ აკრის მერჯულე (კანონიკი), შემდგომ ამავე ქალაქის არქიდიაკვანი, ხოლო 1174 წელს – იერუსალიმის სამეფოს კანცლერი, 1177 წელს ტირის არქიეპისკოპოსი გახდა. იგი ამავე დროს იყო იერუსალიმის სამეფოს უფლისწულის ბოლდუენ IV-ის აღმზრდელი. გიომ ტირელი ელჩის სტატუსით დიდ დროს ატარებდა ბიზანტიის საიმპერატორო კარზე და აგრეთვე რომის მისიებშიც იღებდა მონაწილეობას, ესწრებოდა ლატერანის მესამე საეკლესიო კრებას 1179 წელს. მისი „ქრონიკები“ (*Historia belli sacri a principibus christianis in Palaestina et in Oriente gesti*) მოგვითხრობს პირველი და მეორე ჯვაროსნული ლაშქრობების პერიოდის მოვლენებს (1095-1184). მანვე თარგმნა კოპტურიდან „არაბთა ისტორია“, რომელმაც ჩვენამდე ვერ მოაღწია.

გიომ ტირელმა იცოდა ლათინური, ფრანგული, ბერძნული, არაბული, სირიული და გერმანული ენები. იგი მიჩნეულია ჯვაროსნული ლაშქრობების ერთ-ერთ საუკეთესო მემკვიდრედ, მისი თხზულება ოსტატურადაა დაწერილი, ავტორი ხოტბას ასხამს ჯვაროსანთა გმირობებს, თუმცა ცდილობს, რაციონალური ახსნა მოუძებნოს იმ პერიოდში განვითარებულ მოვლენებს.

ნაწყვეტი რაიმონ აჟილელის თხზულებიდან ანტიოქიის ალყის შესახებ

„როდესაც ჩვენ ანტიოქიასთან დავიწყეთ მიახლოება, ბევრ დიდებულთაგანს არ სურდა მისი გარემოცვა, ან იმიტომ, რომ მოახლოებული იყო ზამთარი, ან იმიტომ, რომ არმია გაფანტული იყო ახლომახლო ციხეებში. არმია დაქანცა ზაფხულის სიცხემ. ამიტომ სურდათ, განთავსებულიყვნენ საზამთრო ბინებში. სხვები, მათ შორის გრაფი რაიმონდ ტულუზელი, საწინააღმდეგოს ამტკიცებდნენ: „ჩვენ მოვედით ღვთის შთაგონებით, მისი მოწყალებით დავეუფლეთ კარგად გამაგრებულ ქალაქ ნიკეას, მისივე ნებით დავამარცხეთ თურქები, შევინარჩუნეთ მშვიდობა და თანხმობა ჩვენს არმიაში ამიტომ ყველაფერში მივედოთ უფალს“. ამრიგად, ჩვენ გავემართეთ ანტიოქიისაკენ და დავეცით კარვები ქალაქთან ისე ახლოს, რომ მტერი თავის მაღალი კოშკურებიდან ვნებდა ცხენებს და ასევე ხალხს თვით კარვებშიც კი...

ანტიოქია თავის საზღვრებში მოიცავს სამი მთის წვერს. მთის თავები გამაგრებულია ციხე-კოშკებით. ქალაქი იმდენად გამაგრებულია კედლებით, კოშკე-

ბით და შეერილებით, რომ არ უშინდება არავითარ მანქანებს და ხალხის მოძალებას, თუნდაც მის წინააღმდეგ ამხედრდეს მთელი ქვეყანა.

ასერიგად გამაგრებულ ქალაქს ჩრდილოეთიდან მოადგა ფრანკთა ჯარი, რომელიც შედგებოდა 300 ათასი კაცისაგან, რომელსაც იარაღის ტარება შეეძლო, მაგრამ მაინც ვერ ბედავდა წინსვლას და შემოიფარგლა შორიანლოს დაბანაკებით. ქალაქში იმყოფებოდა 2 ათასი კარგი მხედარი, 4 თუ 5 ათასი დაქირავებული და 10 ათასი ან მეტი ქვეითი. ისედაც მაღალი კედლები დაცული იყო ჭაობებითა და თხრილებით. ამიტომ მთავარი იყო ქალაქის ჭიშკრების დაცვა და სხვა რამეზე შეეძლოთ, არც ეფიქრათ.

ამ ქვეყნის ციხე-სიმაგრეები დაგვნებდნენ ან შიშის გამო, ან თურქული ჩაგვრის მოცილების სურვილით. ამის შედეგად, ჩვენი ძალები მეტისმეტად გაფანტული იყო. ამასთან თითოეული, პირველ რიგში, აყენებდა თავის პირად ინტერესებს და არ ფიქრობდა საზოგადო საქმეზე.

ვისაც უხვად ეპოვებოდა საკვები მარაგი, ისინი ხარს აჭრიდნენ ერთი გვერდისა და ბეჭის ხორცს, მხოლოდ მცირე ნაწილი მიირთმევდა მკერდის ხორცს. პური და ღვინო უჩვეულოდ იოლად იშოვებოდა.

ამასობაში მტერი ნელ-ნელა გამოდიოდა ქალაქიდან და უსწორდებოდა გლეხებსა და საჭურველ-მტვირთველებს, რომლებიც მწყემსავდნენ ცხენებსა და ხარებს მდინარის იქითა ნაპირზე და ნადავლი მიჰქონდა ქალაქში. მტერი უფრო და უფრო თამაშდებოდა და ჩვენები, გამოდიოდნენ ბანაკიდან, უშიშრად ესხმოდნენ მათ თავს, თუმცა ჩამორჩებოდნენ რაოდენობით. თურქები ხშირად მარცხდებოდნენ

და გარბოდნენ, მაგრამ ისევ ბრუნდებოდნენ, ან იმიტომ, რომ მათი ცხენები ძალიან სწრაფები იყვნენ და ისინი არ ატარებდნენ სხვა იარაღს ისრების გარდა, ან იმიტომ, რომ ყოველთვის ჰქონდათ ხიდგადაღმა გაქცევის და მაღლობიდან ჩვენთვის ისრებით ზოანის მიყენების შესაძლებლობა. ასე ვერკინებოდით მათ ყოველდღე...”

ნაწყვეტი „იერუსალიმის ასიზებიდან“

„როდესაც ვინმე – მამაკაცი თუ ქალი – შედის სამეფოს უზენაესი სენიორის ვასალურ დამოკიდებულებაში, მან უნდა დაიჩოქოს მის წინაშე, თავისი შეერთებული ხელები ჩაუწყოს ხელში სენიორს და უთხრას მას: „სირ, აი, მე ვხდები თქვენი მახლობელი ვასალი ამა და ამ ფეოდალისათვის, და დაასახელოს ფეოდი, რომლისთვისაც აღიარებს თავის ვასალურ დამოკიდებულებას, და აი, მე აღგიტყვამთ თქვენ, დაგიცვათ და დაგიფაროთ ყველა ადამიანისგან, რომლებიც იცოცხლებენ და მოკვდებიან.“ სენიორმა კი პასუხად უნდა უთხრას მას: „გლებულობთ თქვენ ვასალურ დამოკიდებულებაში ღვთისა და ჩემდამი ერთგულების დაცვით, ჩემი უფლებების დაუცველობის პირობით.“ და უნდა ეამბოროს მას პირზე ერთგულების აღსანიშნავად. მაგრამ თუ მან, ვინც ხდება უზენაესი სენიორის ვასალი, როგორც ეს ზევითაა აღნიშნული, უფრო ადრე აღიარა თავისი ვასალური დამოკიდებულება სხვა სენიორისაგან, – მამაკაცისა და ქალისაგან, – უზენაესი სენიორის ვასალისა და არა ვასალისაგან, მან ახალ ვასალურ დამოკიდებულებაში შესვლისას კვლავ უნდა დათქვას თავისი

ერთგულება მისდამი, ვინაიდან არავის, შევიდა რა უკვე ერთხელ ვასალურ დამოკიდებულებაში, არ შეუძლია შემდგომ გახდეს სხვისი ვასალი, თუ არ დათქვა თავისი ერთგულება პირველი სენიორისადმი და არ გამოითხოვა ამაზე მისგან ნებართვა. თორემ იგი დაარღვევს ერთგულებას იმისადმი, რომლის ვასალიც იგი გახდა ადრე. და ყოველი, ვინც ხდება სხვისი ვასალი..., გარდა უზენაესი სენიორისა, უნდა შევიდეს ვასალურ დამოკიდებულებაში სწორედ იმნაირად, როგორც ზევითაა თქმული, მაგრამ იგი არ უნდა გახდეს მისი ახლობელი ვასალი, რადგან არავის შეუძლია აღიაროს ერთზე მეტი ახლობელი ვასალური დამოკიდებულება. ხოლო ვინაიდან სამეფოს უზენაესი სენიორის ვასალთა ყველა ვასალი ასიზის ძალით უნდა იყვნენ მისი ახლობელი ვასალები... არ შეიძლება მისდამი ერთგულების დაურღვევლად ახლობელი ვასალური დამოკიდებულების აღიარება კიდევ ვინმე სხვისადმი. და ყოველი ვასალი, იქნება ის მამაკაცი, თუ ქალი, უნდა... იცავდეს და ჰფარავდეს სენიორს ყველას წინააღმდეგ.“

2. სასულიერო-სარაინდო ორდენები

ჯვაროსნული ლაშქრობების პერიოდში ჩამოყალიბდა სასულიერო-სარაინდო ორდენები, რომელთა მიზანი წმინდა მიწაზე ქრისტიანული სამფლობელოების დაცვა, პილიგრიმთა უსაფრთხოდ გადაყვანა და ქრისტიანობის გავრცელება იყო. რომის პაპებმა ამ ორდენებს მხარდაჭერა გამოუცხადეს და დიდი პრივილეგიები მიანიჭეს.

1118 ან 1119 წელს 9 ბურგუნდიელმა რაინდმა, უგო დე პენომის მეთაურობით, ბერული აღთქმა მიიღო, რომლის ძირითად მოთხოვნებს (თავშეკავება, სიღარიბე, მორჩილება) კიდევ ერთი – ურჯულოთა წინააღმდეგ ბრძოლა დაემატა. იერუსალიმის მეფემ, ბოდუენ II-მ მათ რეზიდენცია უწყალობა, რომელიც სოლომონის ტაძრის ადგილზე იდგა (temple ფრანგულად ტაძარს ნიშნავს). 1128 წელს რომის პაპმა ინოკენტი II-მ (1130-1143) დაამტკიცა „ქრისტესა და სოლომონის ტაძრის ღატაკი რაინდების“ ორდენი, რომელსაც მეტაძრეების ან ტამპლიერების ორდენს ეძახდნენ. ორდენის წევრები თეთრ მოსასხამს ატარებდნენ, ხოლო 1147 წლიდან – თეთრ სამოსს წითელი ჯვრის გამოსახულებაც დაემატა. ეს იყო წმინდა მიწაზე შექმნილი პირველი სასულიერო-სარაინდო ორდენი, რომლის წევრებიც თავისი მსახურებით ჯვარსა და მახვილს აერთიანებდნენ. ტამპლიერების წესდება საკმაოდ მკაცრი და ასკეტური იყო, სიღარიბესა და მომჭირნეობას ქადაგებდა: ტამპლიერების გერბზე გამოსახული იყო ერთ ცხენზე ამხედრებული ორი მხედარი, ასევე, წესდების მიხედვით, ორ რაინდს ერთი თასიდან უნდა ეჭამა.

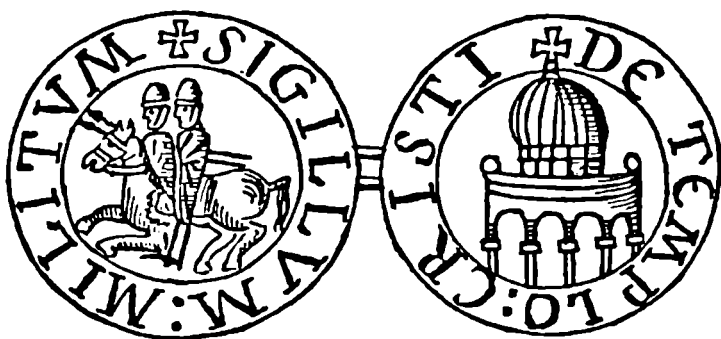
1139 წლის პაპის ბულის მიხედვით, არავის ჰქონდა უფლება, ტამპლიერებისათვის ვასალური ფიცის დადების მოთხოვნა წაეყენებინა, ასევე ისინი განთავისუფლებული იყვნენ საეკლესიო მეთაუდის გადასახადისაგან და მთელი სამხედრო ნადავლი შეეძლოთ თავისთვის დაეტოვებინათ. ტამპლიერების გასამართლება მხოლოდ რომის პაპს შეეძლო.¹⁶ ძალიან

16 1154 წლიდან მსგავსი პრივილეგიებით სარგებლობდნენ ჰოსპიტალიერებიც.

ხშირად საერო დიდებულები სასულიერო-სარაინდო ორდენებს დიდძალ ქონებას და მიწებს სწირავდნენ, რადგან მათი სამხედრო დახმარების იმედი ჰქონდათ. განსაკუთრებული ნდობა და ავტორიტეტი ამ მხრივ სწორედ მეტაძრეთა ორდენს გააჩნდა. მკაცრი დისციპლინისა და კარგი საბრძოლო უნარების გარდა, ორდენის წევრებს ხელი მიუწვდებოდათ დიდძალ თანხაზე, ძირითადად ეს იყო პაპის დაწესებული გადასახადები ჯვაროსნული ლაშქრობების საწარმოებლად. ტამპლიერებმა საფინანსო ოპერაციების დაწყება გადაწყვიტეს, ჯერ ისინი იტალიის საბანკო სახლებს იყენებდნენ, შემდეგ თავად მიჰყვეს ხელი საბანკო საქმეს. ისინი პაპისა და მეფეების ბანკირები გახდნენ. ტამპლიერთა ორდენი ევროპაში ყველაზე მსხვილ საბანკო სისტემას ქმნის. ისტორიკოსთა აზრით, სწორედ ტამპლიერებმა გამოიგონეს პირველი საბანკო ჩეკები. იმისათვის, რომ მომლოცველებს ევროპიდან ტომრით არ ეტარებინათ ფული, საბანკო ჩეკებს იღებდნენ, რომლითაც ეს ფული შეედლოთ წმინდა მიწაზე მიეღოთ.

მეტაძრეთა ორდენს მთელ ევროპაში დიდძალი ფული, მიწები, ქალაქები, ციხე-სიმაგრეები ჰქონდა. 1261 წელს 10 წლის ვადით ორდენის ფრანგულ ტაძარში ინგლისის სამეფო გვირგვინი შეინახეს (ინგლისის ბარონების ერთი ნაწილის შიშით მეფეს მისი ლონდონში დატოვება ეშინოდა). ასევე ტამპ-

ლიერებთან ინახებოდა სანიმუშო ოქროს ლიერი – საფრანგეთის სამეფოს იდეალური მონეტა.¹⁷

ტამპლიერების ბეჭედი

ტამპლიერთა ორდენის წევრები სამ კატეგორიად იყოფოდნენ: უმაღლეს კატეგორიას სრულუფლებიანი რაინდები წარმოადგენდნენ, მათ შეეძლოთ ორდენში თანამდებობების დაკავება. ისინი კეთილშობილური წარმოშობის უნდა ყოფილიყვნენ. მეორე კატეგორიას შეადგენდნენ პრელატები, მღვდლები,

17 საბოლოოდ ტამპლიერთა ორდენი საფრანგეთის მეფემ, ფილიპე IV-მ (1285-1314) გაანადგურა. მეფემ გადაწყვიტა ორდენის კომპრომეტირება და ჭორების გავრცელებას შეუწყო ხელი, კერძოდ, თითქოს მეტაძრეები ერესმა მოიცვა, მათ წევრებს ეშმაკისეულთან ჰქონდათ კავშირი, მრუშობდნენ, სოდომის ცოდვას ჩადიოდნენ და ა.შ. მეფემ თავისას მიაღწია და პაპმა ინკვიზიცია წამოიწყო მეტაძრეთა წინააღმდეგ. ინკვიზიციური კვლევის შედეგად, 54 მეტაძრე კოცონზე დაწვეს, ორდენის მთელი ქონება კი საფრანგეთის მეფის სასარგებლოდ კონფისკაციას დაუქვემდებარეს.

რომლებიც ორდენის ეკლესიებში მსახურობდნენ. მესამე კატეგორია კი – მსახურები, რაინდების იარაღისმტვირთველები, რომლებიც, როგორც წესი, უბრალო წარმოშობისანი იყვნენ.

ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყებამდე, 1080 წლისათვის ამაღელვება ვაჭარმა მაურომ გადაწყვიტა იერუსალიმში ჰოსპიტალის დაარსება წმ. იოანეს სახელზე. ამ ტიპის დაწესებულებები, ჰოსპიტალები განკუთვნილი იყო მომლოცველთათვის, რათა წმინდა მიწაზე უზრუნველყოთ საკვებით და მკურნალობით, თუ ამის საჭიროება გაჩნდებოდა. ამ ჰოსპიტალში ჩამოყალიბდა „წმ. იოანეს ჰოსპიტალიერთა ძმობა“. ძმობაში გაერთიანებული იყვნენ ბერები და რაინდები, რომლებიც პილიგრიმებზე ზრუნავდნენ, იცავდნენ მათ და გადაჰყავდათ აკრის პორტიდან იერუსალიმამდე. დაახლოებით 1099 წლისთვის, იერუსალიმის აღების შემდეგ, რაინდები გამოეყვნენ ბერებს და დააარსეს „წმ. იოანე იერუსალიმელის ჰოსპიტალის რაინდთა ორდენი“. 1113 წელს რომის პაპმა მათი ორდენის წესდება დაამტკიცა, რომლის მიხედვით, ორდენში შესვლა სასულიერო პირებსაც შეეძლოთ. ამდენად, ორდენი სასულიერო-სარაინდო ორდენად გადაიქცა. საბოლოოდ მათი წესდება 1259 წელს დაამტკიცეს. თავდაპირველად ისინი ატარებდნენ შავ მოსასხამს მოკლე და ვიწრო სახელოებით და თეთრი ჯვრით (ე.წ. მალტური ჯვრის ფორმის) მარცხენა მხარზე. XIII საუკუნეში მათი მოსასხამი წითელი ფერის ხდება (თეთრი ჯვრის გამოსახულებით).

იერუსალიმის სამეფოს დაცემის შემდეგ ჰოსპიტალიერები ჯერ ქალაქ ლიმასოლში (კვიპროსზე) დაფუძნდნენ, ხოლო შემდეგ 1309 წელს ბიზანტი-

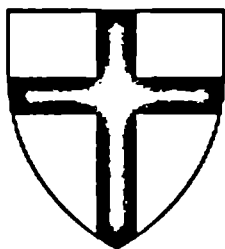
ელებს კუნძული როდოსი წაართვეს და იქ თავიანთი სახელმწიფო ჩამოაყალიბეს, საკუთარ თავს კი როდოსელ რაინდებს უწოდებდნენ. 1523 წელს თურქებმა ისინი ამ კუნძულიდან განდევნეს. შემდეგ, 1530 წელს ჰოსპიტალიერებმა მალტის კუნძულზე დაიდეს ბინა და ისინი მალტის ორდენის რაინდებად იწოდებოდნენ. საბოლოოდ 1834 წლიდან მალტის ორდენი რომში დაფუძნდა, სუვერენული სახელმწიფოს სტატუსი მიიღო და ქველმოქმედებითაა დაკავებული.

ჰოსპიტალიერი რაინდი

ტევტონთა ორდენი 1190 წელს ქ. აკრაში დაარსდა ბრემენელი და ლუბეკელი გერმანელი მოქალაქეების მიერ.

ქეების მიერ. მათი მისია ავადმყოფი ჯვაროსნების მოვლა გახლდათ. 1198 წელს ეს ორდენი სასულიერო-სარაინდო ორდენად გადაიქცა. ორდენის წესდება რომის პაპმა 1244 წელს დაამტკიცა. ამ ორდენში მხოლოდ საღვთო რომის იმპერიის ქვეშევრდომები მიიღებოდნენ (გერმანიის, იტალიის, ბურგუნდიის მცხოვრებლები). ამ ორდენს გერმანულ ან ტევტონთა ორდენს უწოდებდნენ. ტევტონებს ეცვათ თეთრი მოსასხამი შავი ჯვრით. პოლონელი თავადების მოწვევით, ტევტონთა ორდენი 1228 წელს პოლონეთში გადასახლდა და იქ პრუსიელთა გაქრისტიანებით იყო დაკავებული.

ტევტონთა ორდენის გერბი

სასულიერო-სარაინდო ორდენები მხოლოდ წმინდა მიწაზე არ ჩამოყალიბებულა, ისინი მთელ ევროპაში ფლობდნენ მიწებს და ციხე-სიმაგრეებს. ორდენებს მსგავსი ორგანიზაციული სისტემა ჩამოუყალიბდათ. ისინი ცისტერციანელთა ან ბენედიქტელთა ორდენების წესდებებით ხელმძღვანელობდნენ. ორდენის სათავეში იდგა დიდი მაგისტრი, რომელსაც ორდენის უმაღლესი თანამდებობების პირები ირჩევდნენ და შემდეგ მას პაპი ამტკიცებდა.

და. დიდი მაგისტრი მხოლოდ რომის პაპს ემორჩილებოდა. დიდ მაგისტრს ჰყავდა თავისი კაპიტულო, სათათბირო ორგანო, რომელშიც შედიოდნენ: მარშალი (მხედართმთავარი), კანცლერი (საგარეო საკითხების გამგებელი), ხაზინის შემნახველი და სხვ.

XI საუკუნეში აღმოცენებული სასულიერო-სარაინდო ორდენები, რომლებიც აღმოსავლეთში დაარსებული ახალი სახელმწიფოების დასაცავად შეიქმნა, თავის მხრივ, საღვთო ომის იდეოლოგიის ტალღაზე ჩამოყალიბდა და მახვილისა და ჯვრის გამართიანებლად მოგვევლინა.

ნაწყვეტი ტევტონთა ორდენის წესდებიდან (1198 წ.)

„ყოველი სასულიერო ცხოვრების საფუძველია სამი პირობა: პირველი – მარადი უბიწოება; მეორე – საკუთარი ნების წარკვეთა, მორჩილება სიკვდილამდე; მესამე – გლახაკობის აღთქმა; ყოველმა ორდენში შესულმა, დაე, იცხოვროს საკუთრების უქონლად. ეს სამი პირობა – უბიწოება, მორჩილება და გლახაკობა – წესდების მთავარი ძალაა იმდენად, რომ ორდენის გენერალს არასოდეს აქვს უფლება, გაათავისუფლოს ვინმე მათგან. თუ დაირღვევა ერთი მოთხოვნა, ამით დარღვეული იქნება მთელი წესდება.

მხოლოდ ორდენს, როგორც მთლიანს, შეუძლია, ფლობდეს ქონებას, მამულებს, მიწას და ყანებს, ვენახებს, წისქვილებს, ციხე-სიმაგრეებს, სამრევლოებს, სამლოცველოებს, მებათედს და სხვა ასეთებს, ორდენის პრივილეგიების თანახმად. მას აგრეთვე შეუძლია, მარადჟამს ჰყავდეს ახალგაზრდა მამაკაცები და ქალები, ყმები და მსახურნი.

ვინაიდან ორდენს ჰოსპიტალი უფრო ადრე ჰქონდა, ვიდრე რაინდული წყობილება, ამიტომ მას უნდა ჰქონდეს მარადუამს ჰოსპიტალი მთავარ შენობაში ან იქ, სადაც ორდენის გენერალი ბჭობს კაპიტულთან. ყოველმა ავადმყოფმა, რომელსაც მიიღებენ ჰოსპიტალში, თუ მას ძალუძს, უნდა მოინანიოს ცოდვები და თუ აღმსარებელი ურჩევს, ეზიაროს. ავადმყოფებს უნდა მოემსახურონ ერთგულად და სიყვარულით. ექიმები უნდა ჰყავდეთ ორდენის სახსრების შესაბამისად და ავადმყოფთა რაოდენობის მიხედვით. კომტურებმა¹⁸ უნდა იზრუნონ, რომ ავადმყოფები არ გრძნობდნენ საჭმლისა და სასმელის უკმარობას.

ორდენის გენერლის ან კომტურის ნებართვით მოწყალების შემკრებად შეიძლება გაიგზავნონ ღვთისმოსიშ, ზომიერ და ამ საქმის უნარის მქონე ხალხიდან.

ძმანი – სასულიერო წოდებისა და საერონი – დღე-ღამეში რვაჯერ უნდა ასრულებდნენ ღვთისმსახურებას ერთად. მხოლოდ გარკვეული თანამდებობის ძმებს აქვთ ნება, ზოგჯერ არ დაესწრონ მას.

წლის განმავლობაში შვიდგზის უნდა ეზიაროს ყველა ძმა. ყოველი ძმის გარდაცვალების შემდეგ ღარიბს უნდა მიეცეს მისი საუკეთესო ტანსაცმელი და ორმოცი დღის განმავლობაში ეძლიოს მისი კერძი – საჭმელ-სასმელი.

ყველა ძმა უნდა ცდილობდეს, თანხმობით იცხოვროს ძმური სიყვარულითა და უწყინარობით. მათ ბაგეთაგან არ უნდა აღმოხდეს ავი სიტყვა, ტრახი, სიცრუე, წყევლა-კრულვა, ლანძლვა-გინება ან

18 კომტურები – სასულიერო-სარაინდო ორდენის წევრები, რომლებიც განაგებენ ორდენის ქონებას.

შფოთი. ისინი არ უნდა სცემდნენ ან ემუქრებოდნენ ერთმანეთს. თუ ერთმა ძმამ შესცოდა მეორის წინაშე, მაშინ მან უნდა დააცხროს თავისი წყრომა მზის ჩასვლამდე.

უკეთუ ძმანი იმყოფებიან გზაში ამ მიდიან ლაშქრად მტრის წინააღმდეგ, ისინი უნდა ეცადნენ, სხვებისათვის იყვნენ სამაგალითონი სიტყვითა და ქცევით. ცუდი სახელის მქონე ადგილებსა და ადამიანებს უნდა განერიდონ, განკვეთილ პირებთან არ იქონიონ ურთიერთობა. ქორწილებში, სარაინდო დღესასწაულებსა და სხვა კრებებზე ან ასპარეზობებზე ძმანი იშვიათად უნდა გამოჩნდნენ; ისინი არ უნდა იყვნენ ნათლიებად, გარდა ისეთი შემთხვევებისა, როცა მონათვლა უაღრესად აუცილებელია...

ორდენის გენერალი, მეთაური ყოველთა, მაგალითი უნდა იყოს ძმათათვის. მას, წინასწარმეტყველთა სიტყვით, უნდა ეპყრას ხელთ არღანი და კვერთხი; სჯიდეს ურჩთ და ამხნევებდეს სულმოკლეთ. მარტოოდენ მას აქვს უფლება, გაათავისუფლოს ორდენის წესებისაგან, მაგრამ არა უბიწოებისა, სიღარიბისა და მორჩილებისაგან.

ეს რაინდული ორდენი განკუთვნილია უმთავრესად ჯვრისა და სარწმუნოების მტერთა წინააღმდეგ; ამიტომ რაინდების კუთვნილი საგნები, როგორიცაა: ცხენები, საჭურველი, მსახურნი და ყველაფერი, რაც კი ბრძოლისთვისაა საჭირო, ნებადართულია ძმობისთვისაც. მაგრამ უნაგირს, აღვირს, ასევე ჯავშანსაც, არ უნდა ჰქონდეს არც ოქროს, არც ვერცხლის ან სხვა რაიმე ფერები და შესამკობელნი...

ყოველ ძმას წამოსასხამზე, კუნკულაზე და სამხედრო ტანისამოსზე უნდა ჰქონდეს შავი ჯვარი,

რათა იგი გარეგნულადაც მიუთითებდეს ორდენისადმი კუთვნილებას. ძმებ-რაინდები რაინდობის წევრობის ნიშნად ატარებდნენ თეთრ მოსასხამებს. ტანსაცმელი უნდა იყოს არც მეტად გრძელი, არც მოკლე, არც ვიწრო, არც ფართო. ძმათა პერანგები ქვედა საცვალი და შარვლები, აგრეთვე ლოგინის თეთრეული, უნდა იყოს ტილოსი. ფეხსაცმელი უნდა იყოს უთასმო, არა წვრილცხვირიანი და არა მაღალქუსლიანი. ყველა ძმამ მოკლედ უნდა შეიჭრას თმა, რათა წინ და უკან შეხედვისას შეიძლებოდეს თქმა, რომ ესენი წესიერი ადამიანები არიან. სულიერ ძმათ არ უნდა ჰქონდეთ ძალიან მცირე ტონზურები და წვერიც უნდა შეიკრიჭონ ღვთის მსახურებაში მონაწილეობის გამო...

იმას, ვინც შედის ორდენის ძმათა რიცხვში, უნდა მიეცეს გამოსაცდელი დრო, რათა მას თვითონ შეეძლოს, უარი თქვას. 14 წელზე ახალგაზრდა ბიჭები არ უნდა მიიღონ ორდენში. ავადმყოფებისა და პირუტყვის მოსავლელად შეიძლება მიღებულ იქნენ ქალები, როგორც მორჩილნი, მაგრამ ისინი უნდა ცხოვრობდნენ ძმათა სადგომის გარეშე."

ბერნარ კლერვოსელი¹⁹ ტამპლიერების შესახებ

„როგორც ცნობილი გახდა, ამ სამყაროში და იმ ქვეყანაში, რომელსაც უზენაესი ესტუმრა, მეომართა ახალი გვარი შეიქმნა... ეს ძალა გაორმაგებული ძალით იბრძვის როგორც სისხლისა და ხორცის, ისე

19 ბერნარ კლერვოსელი – XII საუკუნის სასულიერო მოღვაწე, ფრანგი ღვთისმეტყველი, მქადაგებელი, კლერვოს მონასტრის აბატი.

სულიერი მანკიერებების წინააღმდეგ. ეს რაინდები წმინდა სურვილებით შეპყრობილნი იბრძვიან ჭეშმარიტი და უზენაესი მეფისათვის. მეომარი რაინდები საერო რაინდობას უპირისპირდებიან, რომელთა გაჩენის მიზეზი უფრო ადამიანური იყო, ვიდრე ქრისტიანული და რომელიც უხეში და უზნეო ადამიანებისაგან, ყაჩაღებისა და უწმინდურებისაგან, ქურდებისაგან, მკვლელებისაგან, ფიცის დამრღვეველთაგან და გარყვნილთაგან ღვთის მეომრებად უნდა იქცნენ, ადამიანთა მკვლელებისაგან ბოროტების მკვლელებად. ქრისტეს მეომრები მტვრით არიან დაფარულნი, არც ვერცხლი, არც ოქრო არ ამშვენებს მათ მოკრძალებულ შეიარაღებას, არც აზარტული თამაშები და სხვა გასართობები არ იტაცებთ...არამედ იარაღის და სამოსის განახლებაში არიან მუდამ... მათ თავიანთი ციხე-კოშკების კარები ჩაკეტეს უწმინდურთაგან, გაურბიან თამაშებს და ნადირობას.“

რაინდული ღირსების კოდექსი

შუა საუკუნეების დიდაქტიკური ხასიათის ფრანგული პოეზიდან „რაინდობის წესები“

- „1. რაინდული ღირსების კოდექსი სავალდებულოა ყველა იმ კეთილშობილი წარმომავლობის პიროსათვის, ვინც საკუთარ თავს რაინდს უწოდებს;
2. რაინდული ღირსების კოდექსის დარღვევის შემთხვევაში, რაინდის ბედს გადაწყვეტს სიუზერენი, რომლის ვასალიც იგი თავადაა. სიუზერენის ნების შეუსრულებლობის შემთხვევაში რაინდი მყისვე დაკარგავს რაინდის კეთილშობილ ტიტულს, ყველა მიწასა და პრივილეგიას;

3. თითოეულმა რაინდმა საკუთარი სიცოცხლის ფასად უნდა დაიცვას საკუთარი სიუზერენის სოცოცხლე;
4. თითოეულმა რაინდმა უნდა შეასრულოს მიცემული სიტყვა, რადგან რაინდისათვის მხოლოდ სიმბდალეა ფიცის გატეხვაზე დიდი სირცხვილი;
5. ყველა რაინდს უნდა ჰქონდეს სიგელი, რომელიც მის კეთილშობილურ წარმომავლობას ადასტურებს;
6. თითოეულმა რაინდმა მონაწილეობა უნდა მიიღოს ტურნირებში, სადაც საკუთარ სიმამაცეს წარმოაჩენს;
7. რაინდმა არ უნდა ავნოს უიარაღო ადამიანს;
8. რაინდმა არ უნდა ავნოს თავისზე ნაკლებად შეიარაღებულ ადამიანს (თუ ეს არ ხდება ბრძოლის ველზე);
9. რაინდი კეთილი და მიმტევებელი უნდა იყოს სუსტის მიმართ და დაეხმაროს მათ, ვინც შველას ითხოვს;
10. რაინდი დაუნდობელი უნდა იყოს საკუთარი და სიუზერენის მტრების, ასევე იმ ადამიანების მიმართ, ვინც სხვებს წყენასა და ბოროტებას აყენებს;
11. რაინდი თავაზიანი უნდა იყოს კეთილშობილი ქალების მიმართ;
12. თუ რაინდებს შორის კამათი მოხდა და ერთმა მეორეს სიტყვით ან საქციელით შეურაცხყოფა მიაყენა, მაშინ რაინდს შეუძლია, საკუთარი ღირსების დასაკმაყოფილებლად მოწმეების თანდას-

წრებით ბრძოლაში შერკინება მოითხოვოს, ან პირველმა უკან უნდა წაიღოს თავისი სიტყვები და საქციელისთვის პატიება ითხოვოს;

13. რაინდთა ტურნირზე უღირსი ილეთების გამოყენება აკრძალულია;

14. რაინდისთვის ყველაზე საძულველი საქციელი ღალატია;

15. ღირსეულ შებრძოლებაში რაინდს არა აქვს უფლება, გაუსწორდეს დაცემულ ან ისეთ მოწინააღმდეგეს, რომელიც შეწყალებას ითხოვს;

16. რაინდი დაუნდობლად უნდა გაუსწორდეს სოზზერენის, ქალბატონისა და საკუთარი ღირსების შემლახავს;

17. ამ ქცევის წესების დამრღვევს რაინდული ღირსების კოდექსის არცოდნა ბრალს არ შეუძსუბუქებს“.

3. II (1147-1149) და III (1189-1192) ჯვაროსნული ლაშქრობები

1144 წელს მოსულის ემირმა იმად ად-დინ ზანგიმ ედესის საგრაფო, ჯვაროსანთა მიერ მოპოვებული პირველი სამფლობელო, დაიპყრო. ამ პერიოდში იერუსალიმის სამეფოს მეფე ფულკის ქვრივი, მელისენდა მართავდა, რომელმაც ჯვაროსანთა დახმარება ვერ შეძლო. ამ მოვლენას რომის პაპის მიერ ჯვაროსნული ლაშქრობის გამოცხადება მოჰყვა.

II ჯვაროსნული ლაშქრობის მქადაგებელი ძალზე გავლენიანი სასულიერო პირი, კლერვოს მონასტრის აბატი – ბერნარ კლერვოსელი გახლდათ. მას

ეს მისია რომის პაპმა, ევგენი III-მ დააქისრა. აბატმა ბერნარმა შეძლო საფრანგეთის მეფის, ლუი VII-ის (1137-1180) და გერმანიის იმპერატორის კონრად III-ის (1138-1152) დარწმუნება ლაშქრობაში მონაწილეობის თაობაზე. ამიერიდან ჯვაროსნულ ლაშქრობებს ევროპელი მონარქებიც შეუერთდნენ. 1147 წლის 1 იანვარს ბერნარ კლერვოსელმა გერმანიაში შთამბეჭდავი სიტყვა წარმოთქვა, შედეგად დაახლოებით 70 ათასი ადამიანი წმინდა მიწისაკენ დაიძრა. გზად ევროპელი ჯვაროსნები აყაჩაღებდნენ და ძარცვავდნენ უნგრეთის და ბიზანტიის იმპერიის მიწებს. ბიზანტიის იმპერატორი მანუელ I კომნენოსი შეშფოთებული იყო ჯვაროსანთა აგრესიით, რასაც ემატებოდა სიცილიის მეფის როჟერ II-ისაგან მომდინარე საფრთხე, კერძოდ, მან დაიპყრო კუნძული კორფუ, თავს ესხმოდა ბიზანტიის ზღვისპირა პროვინციებს და ზავი დადო ეგვიპტელ მუსლიმებთან. მანუელ კომნენოსმა, თავის მხრივ, კავშირი შეკრა სელჩუკებთან, კერძოდ, იკონიის სულთანთან.

1147 წლის 26 ოქტომბერს მცირე აზიაში, დორილეუსთან (კაპადოკია) გერმანელმა ჯვაროსნებმა ბრძოლა გამართეს თურქებთან და სასტიკად დამარცხდნენ. ბრძოლაში მონაწილეობდა საღვთო რომის იმპერიის მომავალი იმპერატორი ფრიდრიხ ბარბაროსა (იმ დროს იგი შვაბიის ჰერცოგი იყო), მისი დამსახურებით გერმანული ჯარის ნაწილი გადაურჩა ამ შეტაკებას და შემდგომში ფრანგების ლაშქარს შეუერთდა. თუმცა მალევე გერმანელთა და ფრანგთა ძალები გაიყო, გერმანელები ბიზანტიის იმპერატორის მიწვევით კონსტანტინოპოლში გაბრუნდნენ, ხოლო შემდეგ იერუსალიმის სამეფოსკენ გაემართ-

ნენ, როდესაც ფრანგი ჯვაროსნები ანტიოქიისაკენ გაეშურნენ.

იერუსალიმის მეფის ბოდუენ III-ის მოწოდებით გერმანიის მეფემ ჯვაროსნები დამასკოზე საბრძოლველად წაიყვანა მაშინ, როცა აღმოსავლეთში მუსლიმური ძალების ცენტრად იმ პერიოდში მოსული მოიაზრებოდა (სწორედ მოსულის ემირმა ზანგიმ დაიპყრო ედესა, ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ მისი ვაჟი მაჰმუდ ნურ ად-დინი საფრთხეს უქმნიდა ანტიოქიასა და ტრიპოლის). დამასკოს ემირი მოსულის ემირს დაუკავშირდა და მათ ჯვაროსანთა წინააღმდეგ კოალიცია ჩამოაყალიბეს.

1148 წლის ზაფხულში ჯვაროსნებმა ალყა შემოარტყეს დამასკოს, რომელმაც მხოლოდ ხუთი დღე გასტანა. ცუდად ორგანიზებულმა ალყამ ნაყოფი ვერ გამოიღო და ჯვაროსნები უკან გაბრუნდნენ. 1149 წელს მცირე აზია დატოვა საფრანგეთის მეფემაც. ამგვარად, მეორე ჯვაროსნული ლაშქრობა მარცხით დასრულდა. 1149 წლის ივნისში ნურ ად-დინ ზანგიმ ინაბასთან ჯვაროსანთა ლაშქარი დაამარცხა, რომელსაც რაიმუნდ პუატიელი მეთაურობდა, გაძარცვა ანტიოქია და ქრისტიანული სამეფოს აღმოსავლეთით მდებარე ტერიტორიები დაიპყრო. II ჯვაროსნული ლაშქრობის წარუმატებლობა ევროპელ ჯვაროსანთა შეუთანხმებელმა და არაორგანიზებულმა მოქმედებამ განაპირობა. ერთი მხრივ, ფრანგულ-გერმანულმა დაპირისპირებამ და, მეორე მხრივ, პალესტინელ ევროპელთა და ევროპიდან ჩამოსულ ჯვაროსანთა შორის არსებულმა უთანხმოებამ მეტწილად განსაზღვრა ამ ექსპედიციის სრული კრახი. თავის მხრივ, ევროპელები წმინდა

მიწის ლაშქრობების წარმოებისას ბიზანტიის იმპერიას დამაბრკოლებელ ფაქტორად მიიჩნევდნენ, ბიზანტიელებსა და ევროპელებს შორის ერთგვარი უნდობლობა და გაუცხოება გაჩნდა.

II ჯვაროსნული ლაშქრობის შემდგომ იერუსალიმის სამეფო საგრძნობლად დასუსტდა. ამ მხრივ უარყოფითი როლი ითამაშა ევროპელთა შიდა დაპირისპირებებმა, სამეფო ხელისუფლებისთვის ბრძოლამ. იერუსალიმის სამეფოს გი დე ლუზინიანი (1186-1192) მართავდა, ყოფილი მეფის, ბოლდუენ IV-ის დის, სიბილის ქმარი. თუმცა გის უპირისპირდებოდა ტრიპოლის გრაფი რაიმუნდი, რომელსაც ასევე პრეტენზია ჰქონდა იერუსალიმის ტახტზე.

მეორე მხრივ, მუსლიმური სამყარო ძლიერდებოდა მოსულისა და ალეპოს ემირის ნურ ად-დინის მმართველობის პერიოდში, რომელმაც დამასკო ჩაიგდო ხელში. რაც შეეხება ბიზანტიის იმპერიას, იმპერატორი მანელ კომნენოსი ყველაფერს აკეთებდა იმისათვის, რომ ანტიოქიის სამთავრო იმპერიისათვის მიეერთებინა. ჯვაროსანთა მდგომარეობა წმინდა მიწაზე დიდად სახარბიელო არ იყო.

აღმოსავლეთში სიტუაცია სრულად შეცვალა სალაჰ ად-დინის გამოჩენამ, რადგან მან მოახერხა ეგვიპტის სახალიფოს ბაღდადის სახალიფოსთან გაერთიანება. ბიძამის შირკუპთან ერთად იგი მონაწილეობდა ეგვიპტის სახალიფოს დაპყრობაში, ხოლო ნურ ად-დინის გარდაცვალების შემდეგ სალა-დინმა თავისი ძალაუფლების ქვეშ გააერთიანა სირია და ეგვიპტე. ალ-მალექ ან-ნასირ სალაჰ ად-დინი 1171 წელს ფატიმიანთა ეგვიპტის სულთანი გახდა. მან 1174 წელს დამასკო აიღო, 1182 წელს – ალეპო.

ხოლო 1186 წელს მოსულის მმართველმა ეგვიპტის სულთნის ძალაუფლება აღიარა.

სალადინის ჯარები

ამრიგად, ევროპული სამფლობელოები აღმოსავლეთში სალადინის სამეფოს ალყაში მოექცა. იერუსალიმის მეფე ბოდუენ IV კეთრით დაავადდა, ველარ მართავდა სამეფოს და ამიტომ მეფედ თავისი მცირეწლოვანი დისშვილი – ბოდუენ V გამოაცხადა, რომლის რეგენტობის სურვილი გი დე ლუზინიანმა და ტრიპოლის გრაფმა რაიმუნდმა გამოთქვეს. სალადინი რაიმუნდ ტრიპოლელს უჭერდა მხარს. აღმოსავლეთში მყოფ ქრისტიანთა შორის განსაკუთრებული სისასტიკითა და თავზეხელაღებულობით გამოირჩეოდა რაინდი რენო დე შატიონი, რომელმაც ანტიოქიის მთავრის ქვრივზე იქორწინა და გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ანტიოქიის მთავრის და ტრანსიორდანიის სენიორის ტიტულსაც ატარებდა, ასევე კერაკის ციხე-სიმაგრის მფლობელი

იყო. 1159 წელს რენოს ბიზანტიის იმპერიის კუთვნილი კვიპროსის დაპყრობაც სურდა, თუმცა ვერ მოახერხა. 1160 წელს იგი ტყვედ ჩაუვარდა სელჩუკებს და 16 წელი მათ ტყვეობაში გაატარა. სირიაში დაბრუნების შემდეგ იგი ყაჩაღურად ესხმოდა თავს და, ძარცვავდა ეგვიპტიდან მომავალ მუსლიმთა სავაჭრო ქარავნებს. სალადინი იერუსალიმის მეფეებს რენო შატიონელის დამორჩილებისაკენ მოუწოდებდა, მაგრამ უშედეგოდ. ამასობაში რენომ ხელში ჩაიგდო დამასკოდან კაიროში მიმავალი ქარავანი, რომელშიც სალადინის და იმყოფებოდა. სალადინმა გიდე ლუზინიანს დის განთავისუფლება, ნაძარცვის დაბრუნება და რენოს მისთვის გადაცემა მოსთხოვა, რაზეც იერუსალიმის მეფისგან უარი მიიღო. მაშინ 1187 წელს სალადინმა ჯიჰადი გამოუცხადა ქრისტიანებს. მან იერუსალიმის სამეფოს შეუტია და 1187 წლის 2 ივლისს აიღო ქალაქი ტივერიადა. ამ ბრძოლაში იერუსალიმის მეფე ტყვედ ჩავარდა, თუმცა მალევე გაათავისუფლეს.

ამ მოვლენებს მოჰყვა 1187 წლის 4 ივლისის ჰატინის სახელგანთქმული ბრძოლა. ამ ბრძოლაში ჯვაროსანთა მხრიდან მონაწილეობდნენ: ტამპლიერი და ჰოსპიტალიერი რაინდები, იერუსალიმის სამეფოს რაინდები, ანტიოქიის ჯარები, რომელთაც გიდე ლუზინიანი ხელმძღვანელობდა, რაიმუნდ ტრიპოლელი, იერუსალიმის დამცველი, ლეგენდარული ბალიან იბელინი, ტამპლიერთა დიდი მაგისტრი ჟერარ დე რიდფორი, რენო შატიონელი და სხვები. ჯვაროსნებს დაახლოებით 1200 რაინდი და 15000 ქვეითი ჰყავდათ, ძალები თითქმის თანაბარი იყო, მაგრამ ბრძოლის შედეგი მნიშვნელოვანწილად უწყ-

ლობამ განაპირობა. ჰატინი უდაბნოში მდებარეობდა, უწყლობამ ჯვაროსანთა დემორალიზაცია გამოიწვია და მათ სასტიკი დამარცხება იგემეს. ტყვედ ჩავარდნენ: იერუსალიმის მეფე, ტამპლიერთა ორდენის დიდი მაგისტრი, დიდებული ბარონები და მათ შორის, რენო შატიონელი (რომელიც სალადინმა სიკვდილით დასაჯა). სალადინის ხელში აღმოჩნდა ქრისტიანთა სიწმინდე, ძელი ცხოველის ნაწილი.

ჰატინის ბრძოლა

1187 წლის 10 ივლისს მუსლიმებმა აიღეს აკრა, ნაგვისტოს – იაფა, სიდონია და ბეირუთი. იერუსალიმის კარი მტერს თავად იერუსალიმის დედოფალმა – სიბილმა გაუღო. 1187 წლის 2 სექტემბერს ომარის მეჩეთი მუსლიმთა სიწმინდედ იქცა, ქრისტიანული ჯვარი ჩამოაგდეს და მასზე მუსლიმთა მწვანე დროშა აღმართეს. სალადინმა ქრისტიანებს ნება დართო, 40 დღის განმავლობაში დაეტოვებინათ ქალაქი

გარკვეული გამოსასყიდის გადახდის სანაცვლოდ. 1189 წლის გაზაფხულისათვის იერუსალიმის სამეფოს მხოლოდ ანტიოქია, ტრიპოლი და ტიროსი დარჩა. გი დე ლუზინიანს დაკარგული ძალაუფლების აღდგენა სურდა და თავის ჯართან ერთად პტოლემეიდას შემოარტყა ალყა, ხოლო იერუსალიმის მეფის ტიტული კონრად მონფერატელმა, ბოდუენ IV-ის დის, იზაბელის ქმარმა, მიიღო. ლათინთა სამეფო მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

იერუსალიმის დაკარგვამ დიდი შეშფოთება გამოიწვია დასავლეთ ევროპაში. რომის პაპმა 1189 წელს III ჯვაროსნული ლაშქრობა გამოაცხადა. სალადინის სამფლობელოები ტიგროსიდან ნილოსის სანაპიროებამდე იყო გადაჭიმული, მოიცავდა მესოპოტამიას, სირიასა და ეგვიპტეს. იერუსალიმის სამეფო კი, ფაქტობრივად, აღარ არსებობდა, თუმცა ორი მეფე ჰყავდა: გი დე ლუზინიანი და კონრად მონფერატელი (იგი ქ. ტიროსში იმყოფებოდა). ანტიოქია საფრთხეში იყო, მასზე პრეტენზიები ჰქონდათ როგორც სელჩუკებს, ისე ბიზანტიელებს.

მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობა საკმაოდ წარმომადგენლობითი იყო, მასში გაემართნენ გერმანიის იმპერატორი, ფრიდრიხ I ბარბაროსა, მისი ვაჟი – ფრიდრიხ შვაბიელი, ასევე ინგლისის მეფე – რიჩარდ ლომგული (შემდგომში სიმამაცისა და გამორჩეული საბრძოლო თვისებების გამო რიჩარდ ლომგული შუა საუკუნეების ევროპელი რაინდის ლეგენდარულ სიმბოლოდ იქცა) და საფრანგეთის მონარქი – ფილიპე II ავგუსტუსი. ამ უკანასკნელმა ჯვაროსნული ლაშქრობისათვის ფულადი სახსრების მოსაგროვებლად საფრანგეთში სპეციალური გადა-

სახადი – „სალადინის მეათელიც“ კი დააწესა. 1190 წელს მეფეები ჯვაროსნულ ლაშქრობაში დაიძრნენ.

რიჩარდ ლომგული და სალადინი

მანამდე, 1188 წელს, პირველი ფრიდრიხ ბარბაროსა წმინდა მიწისაკენ დაიძრა. მან წინასწარ დადო ხელშეკრულება ბიზანტიის იმპერატორთან, ისააკ ანგელოსთან, რომლითაც ფრიდრიხ ბარბაროსას იმპერიის მიწებზე თავისუფალი გადაადგილების გარანტია უნდა მისცემოდა. გზად მან აიღო ფილიპოპოლისი, ადრიანოპოლი და კონსტანტინოპოლისაკენ გაიმართა, მაგრამ, სრულიად მოულოდნელად, ფრიდრიხ ბარბაროსა კილიკიის ტერიტორიაზე მდინარე სალეფში (კალიკადნუსში) დაიხრჩო. მისმა ვაჟმა, ფრიდრიხ შვაბიელმა გერმანელთა ჯარები პტოლემაიდამდე მიიყვანა, სადაც გი დე ლუზინიანი ეგულებოდა. იქვე ჩავიდნენ ინგლისისა და საფრანგეთის მეფეებიც, რომლებმაც გზად წაჩხუბებაც მოასწრეს. რიჩარდ ლომგული კვიპროსზე შეჩერდა, რომელიც ბიზანტიის იმპერიის ნაწილი იყო. რიჩარდმა, გი დე ლუზინიანის დახმარებით, კუნძული დაიპყრო (1192 წელს მან გი მეფედ გამოაცხადა). რამდენადაც ჯვაროსნულ ლაშქრობაში

წამოსვლამდე რიჩარდს ფილიპე ავგუსტუსისათვის ლენური მორჩილების ფიცი ჰქონდა მიცემული, საფრანგეთის მეფემ მას კვიპროსის ნაწილი მოსთხოვა, რაზეც უარი მიიღო. ეს კონფლიქტი შემდგომ მათ შორის სერიოზული დაპირისპირების მიზეზად იქცა (რიჩარდის წინააღმდეგ ფილიპემ კავშირი შეკრა რიჩარდის ძმასთან, ჯონ უმიწაწყლოსთან, რომელიც რიჩარდის წმინდა მიწაზე ყოფნის პერიოდში ინგლისს მართავდა).

1189 წლის ზაფხულში წმინდა მიწაზე, აკრაში ინგლისისა და საფრანგეთის მეფეები და ასევე ავსტრიის ჰერცოგი ლეოპოლდი ჩავიდნენ. აკრის ალყამ, რომელიც 1189 წლის აგვისტოში დაიწყო, ორი წელი გასტანა და საბოლოოდ 1191 წლის 12 ივლისს ქალაქი ჯვაროსნებს ჩაბარდა. ეს იყო ჯვაროსანთა მთავარი წარმატება III ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს.

საფრანგეთის მეფე ევროპაში გაბრუნდა. ასევე უკან გაბრუნდა ლეოპოლდ ავსტრიელიც. რიჩარდ ლომგული წმინდა მიწაზე მარტო დარჩა და სალადინთან ბრძოლას განაგრძობდა. 1191 წლის სექტემბერში მან აიღო არსუფი, 1192 წლის აგვისტოში – იაფა, თუმცა მაინც ვერ გაბედა იერუსალიმზე პირდაპირი იერიშის მიტანა. ამავე დროს რიჩარდს შეატყობინეს, რომ ევროპაში დაბრუნებული ფილიპე II ავგუსტუსი ჯონ უმიწაწყლოსთან ერთად მის წინააღმდეგ ინტრიგებს ხლართავდა. რიჩარდი იძულებული გახდა, 1192 წელს სამწლიანი ზავი დაედო სალადინთან. ზავის მიხედვით, ჯვაროსნებს გადაეცათ ტიროსიდან იაფამდე არსებული სანაპირო ზოლი და უფლის საფლავის მონახულების უფლება. ამის შემდეგ რიჩარდი ინგლისში გაბრუნდა. უკანა

გზაზე იგი ტყვედ ჩაუვარდა გერმანიის იმპერატორს ჰაინრიხ VI-ს და მხოლოდ 1194 წელს მოახერხა გათავისუფლება დიდძალი გამოსასყიდის ფასად.

რიჩარდ ლომგული და ფილიპე II ავგუსტუსი

საბოლოოდ, III ჯვაროსნულ ლაშქრობაში ევროპელებმა მაინც შეძლეს სირიაში საკუთარი პოზიციების შენარჩუნება: იერუსალიმი სამეფო „აკრის სამეფოთი“ შეიცვალა. 1193 წელს სალადინი გარდაიცვალა. მისმა ძმამ – მალიქ ადელმა განაგრძო

ჯვაროსანთა წინააღმდეგ ბრძოლა და ევროპელებს
იაფა წაართვა (1197), ამ ბრძოლაში იერუსალიმის
მეფე ანრი შამპანელი გარდაიცვალა.

აკრის გადაცემა

მეორე და მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობები
ქრონიკები და მემატიანეები

1. ოდონ დეილელის (გარდ.11620) „ფრანკთა მეფის, ლუი VII-ის აღმოსავლეთში მოგზაურობის შესახებ“ (De profectione Ludovici VII in Orientem). იგი თან ახლდა საფრანგეთის მეფეს მეორე ჯვაროსნულ ლაშქრობაში. ოდონი მეფის მდივანი და კაპელანი გახლდათ. ავტორმა თხზულება სენდენის მონასტრის სახელგანთქმულ აბატ სუერს გაუგზავნა, რომელიც მეფესთან დაახლოებული პირი იყო.

2. „ამბრუაზ ნორმანდიელის წმინდა ომის შესახებ“ – მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობის ქრონიკა, პირველი ქრონიკა, რომელიც ვერნაკულარულ (ადგილობრივი გამოყენების, არასალიტერატურო ენა) ენაზეა შექმნილი. ეს არის ანგლო-ნორმანდიული პოემა, რომელიც ხოტბას ასხამს რიჩარდ ლომგულს. დაახლოებით 1220 წელს პოემა ლათინურ ენაზე ითარგმნა, ის ლონდონის წმინდა სამების პრიორმა რიჩარდმა გამოიყენა თავის თხზულებაში *“Itinerarium regis Ricardi”*, რომელიც მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობის ქრონიკას წარმოადგენს და ძირითადად, რიჩარდ ლომგულის ამ ლაშქრობაში მონაწილეობას აგვიწერს.

ნაწყვეტი ორდონანსიდან სალადინი მეათედის შესახებ

„ისინი, რომლებიც არ მიემგზავრებიან ჯვაროსნულ ლაშქრობაში, ვალდებული არიან, გადაიხადონ ამ წელს მთელი თავისი მოძრავი ქონებიდან და შემოსავლიდან მეათედი მაინც... დაე, უწყოდნენ, რომ მათ, რომელნიც იხდიან მეათედს, უნდა იხადონ ასეთი მთელ მოძრავ ქონებაზე და თავის შემოსავალზე, გამოუკლებლად ვალებისა, რაშიც შეიძლებოდა, ჩავარდნილიყვნენ ისინი წინათ. მეათედის გადახდის შემდეგ მათ შეუძლიათ, გადაიხადონ თავიანთი ვალები ნარჩენიდან. ყველა ერისგანი, როგორც მხედრები, ასევე სხვებიც, შეიტანენ თავიანთ მეათედს ფიცის ქვეშ და ანათემის შიშით, ხოლო კლირიკოსები – განკვეთის მუქარით. არაჯვაროსანი მხედარი უხდის ჯვაროსან სენიორს, რომლის უშუალო ვასა-

ლადაც (homo ligius) ითვლება, მეათედს როგორც თავისი საკუთარი მოძრავი ქონებიდან, ისე იმ ფეოდიდანაც, რომელიც მას მიღებული აქვს მისგან. თუ მას არა აქვს ასეთი ფეოდი, მაშინ უხდის თავის უშუალო სენიორს მხოლოდ მოძრავი ქონებიდან, ხოლო თავის ფეოდეებიდან უხდის მას, ვისგანაც ისინი მიიღო.“

რიჩარდ ლომგული

არაბი ისტორიკოსი იბნ-ალ ასირი რიჩარდ ლომგულის შესახებ:

„იგი თავისი დროის გამორჩეული ადამიანი იყო სიმამაცით, ეშმაკობით, გამძლეობით და მოთმინებით. სწორედ მის გამო მოუწიათ მუსლიმებს დიდი განსაცდელის გადატანა.“

გიომ ტირელი რიჩარდ ლომგულის შესახებ:

„მერე რიჩარდის დიდება ძალიან დიდი ხანი შიშის ზარს სცემდა სარაცინებს. ბავშვი თუ ატირდებოდა, დედა ეუბნებოდა: „გაჩერდი, თორემ ინგლისის მეფე წაგიყვანსო!“ როცა რომელიმე სარაცინს ჭენებისას ცხენი გაუძალიანდებოდა, მხედარი ასე მიმართავდა: „იცი, რომ მეფე რიჩარდი აი, იმ ბუჩქთანაა ჩასაფრებული“? როდესაც ვინმე ცხენს წყალს ასმევდა, ეუბნებოდა: „იცოდე, რომ ინგლისის მეფეა ამ წყალში.“

4. IV ჯვაროსნული ლაშქრობა (1199-1204)

1198 წლის 9 იანვარს ახლად არჩეულმა პაპმა, ინოკენტი III-მ (1198-1215) ჯვაროსნული ლაშქრობა გამოაცხადა, რომელიც 1199 წლის მარტში უნდა დაწყებულიყო. ამისათვის მან 1199 წლის ბოლოს სპეციალური ერთჯერადი გადასახადი შემოიღო, რომლითაც ეკლესია-მონასტრებს ჯვაროსნული ლაშქრობისათვის სახსრების შეგროვების მიზნით წლიური შემოსავლის 1/40-ის გადახდას ავალდებულებდა.

ახალი ჯვაროსნული ლაშქრობის მარშრუტზე დიდებული ფეოდალები, ძირითადად, შამპანელი და ფლანდრიელი დიდგვაროვნები – ტიბო III შამპანელი (რომელიც თავდაპირველად ლაშქრობის მეთაურად დასახელდა, მაგრამ მალევე გარდაიცვალა), გრაფი ლუი ბლუელი, გრაფი ბოდუენ IX ფლანდრიელი, მარკიზი ბონიფაციუს მონფერატელი (IV ჯვაროსნული ლაშქრობის მომავალი მეთაური) და ასევე ვენეციის დოჟი – ენრიკო დანდოლო, გერმანიის მეფე ფილიპე შვაბიელი (ფრიდრიხ ბარბაროსას ვაჟი) და თავად რომის პაპი, ინოკენტი III – მსჯელობდნენ. ამ პერიოდში აღმოსავლეთში ქრისტიანთა მთავარი მოწინააღმდეგე ეგვიპტე, კერძოდ, აიუბიდების იმპერია იყო. შესაბამისად, დარტყმა სწორედ ეგვიპტისთვის უნდა მიეყენებინათ. თუმცა, ასე არ მოხდა, ისტორია სულ სხვაგვარად განვითარდა, მაგრამ თანმიმდევრულად მივყვეთ მოვლენათა განვითარებას.

ხმელთაშუა ზღვაზე ჯარის გადაყვანისათვის ევროპელმა ჯვაროსნებმა დახმარება ხმელთაშუა ზღვაზე არსებულ უძლიერეს და უმდიდრეს სავაჭრო ქალაქ-სახელმწიფოს წმ. მარკოზის რესპუბლიკას, ვენეციას სთხოვეს. კერძოდ, გადასაყვანი იყო 4 500 რაინდი, 9 ათასი საჭურვლის მტვირთველი და 20 ათასი ქვეითი. ამისათვის ჯვაროსნებს ვენეციელებისათვის 85 ათასი ვერცხლის მარკა უნდა გადაეხადათ (ნაწილ-ნაწილ, სამი გადახდით 1202 წლის ივნისამდე). ვენეციელებსა და ჯვაროსნებს შორის ხელშეკრულება დაიდო და 1202 წლის მაისში ჯვაროსანთა შენაერთები ვენეციაში ჩავიდნენ. რადგანაც ჯვაროსნებმა ვერ შეძლეს გადასახადის სრულად დაფარვა, ვენეციის დოჟმა, ენრიკო დანდოლომ მათ

საკვების მიწოდება შეუწყვიტა (ჯვაროსნები კომპაქტურად კ. ლიდოზე იყვნენ განთავსებულნი), მდგომარეობა დაიძაბა და თითქოს გამოსავალი აღარც ჩანდა. ამასობაში ვენეციაში ჩამოვიდა ჯვაროსნული ლაშქრობის მეთაური მარკიზი ბონიფაციუს მონფერატელი, რომელმაც მოლაპარაკებები გამართა ენრიკო დანდოლოსთან, რის შედეგადაც გამოიკვეთა გადაწყვეტილება იმის თაობაზე, რომ ბალკანეთის ნახევარკუნძულის ადრიატიკის სანაპიროზე მდებარე ქალაქ ზარაზე (ზადარი) ერთობლივად გაელაშქრათ, რომელიც იმ პერიოდში ქრისტიანული უნგრეთის სამეფოს შემადგენლობაში შედიოდა. ვენეციას ძველი ანგარიშები ჰქონდა ამ მდიდარი, კონკურენტი სავაჭრო ქალაქის მიმართ და შემთხვევით ისარგებლა: ჯვაროსნებს გადასახადის სანაცვლოდ ზარაზე გალაშქრება შესთავაზა, ხოლო თავად დაჰპირდა, რომ ჯვარს მიიღებდა და შემდგომ მათთან ერთად ეგვიპტეში სალაშქროდ გაემგზავრებოდა. ქრისტიანული თვალთახედვით, ე.წ. სამართლიანი ომის თეორიის მიხედვით, ეს იყო უსამართლო ომი, რამდენადაც ქრისტიანები ერთმანეთს ნადავლის მოპოვების, ძარცვისა და გამდიდრების მიზნით უპირისპირდებოდნენ, რასაც ქრისტიანული მორალი და პაპობა სასტიკად ეწინააღმდეგებოდა. თუმცა ამას არ შეუჩერებია არც ვენეციელები და არც ჯვაროსნები (უნდა ითქვას, რომ იყვნენ ისეთებიც, რომლებმაც უარი თქვეს ზარას წინააღმდეგ ბრძოლაზე და უკან გაბრუნდნენ) და 1202 წლის ნოემბერში მათ ქალაქი აიღეს. მიუხედავად იმისა, რომ რომის პაპმა დაგმო მათი საქციელი, მოუწოდებდა, შეეწყვიტათ ზარელების ძარცვა-გლეჯა და მთელი ძალები წმინ-

და მიწის გათავისუფლებისაკენ მიემართათ, ზარა მაინც ვენეციელთა საკუთრებაში გადავიდა, ხოლო ჯვაროსნებმა და ვენეციელებმა ჯვაროსნული ლაშქრობა 1203 წლის გაზაფხულისათვის გადადეს.

რა ვითარება იყო ამ პერიოდის ბიზანტიაში? აქ იმპერატორის ტახტისთვის ბრძოლა, ხელისუფლების ხშირი უზურპაცია ჩვეული მოვლენა გახლდათ. 1195 წელს იმპერატორი ისააკ II ანგელოსი მისმა ძმამ ალექსი III-მ ჩამოაგდო, თვალეზი დათხარა და საპყრობილეში გამოამწყვდია. ისააკის მცირეწლოვანმა ვაჟმა, ალექსი IV-მ მოახერხა გერმანიაში გაქცევა თავისი სიძის, ფილიპე შვაბიელის კარზე, რადგანაც მისი და – ირინე – გერმანიის მეფის მეუღლე გახლდათ.

ბიზანტიაში მიღებული იყო და ფართოდ გამოიყენებოდა სასჯელის უკიდურესად სასტიკი ფორმები, მათ შორის, დაბრმავებაც. საინტერესოა, რომ ვენეციის დოჟი, ენრიკო დანდოლო უსინათლო გახლდათ. იგი სწორედ კონსტანტინოპოლში დააბრმავეს და IV ჯვაროსნული ლაშქრობის კურსის შეცვლის ერთ-ერთ მიზეზად დანდოლოს პირადი შურისძიებაც შეიძლება ჩაითვალოს. ამას ემატებოდა ის ფაქტორიც, რომ, ზოგადად, ხმელთაშუაზღვისპირეთში კონსტანტინოპოლი სავაჭრო კონკურენციას უწევდა იტალიურ ქალაქ-სახელმწიფოებს: გენუას, პიზას და, განსაკუთრებით, ვენეციას. 1171 წელს იმპერატორმა მანუილ კომნენოსმა ბრძანა კონსტანტინოპოლში ვენეციელების დაკავება და მათი ქონების სრული კონფისკაცია, რასაც მოჰყვა დანდოლოს ვიზიტი ბიზანტიის დედაქალაქში და მისი დაბრმავება. მანუილის იმპერატორობის შემდგომ პერიოდში ბიზანტიის

მმართველები ვენეციელებს ჰპირდებოდნენ მიყენებული ზარალის ანაზღაურებას, მაგრამ ეს დანაპირები არ შეუსრულებიათ. ჯვაროსნული ლაშქრობის დაწყებამდე მათი ვალი 60 კგ ოქროს აჭარბებდა.

კანონიერი მემკვიდრის, უფლისწული ალექსის ბიზანტიის ტახტზე დაბრუნება, ბუნებრივია, გერმანიის იმპერატორის, ფილიპე შვაბიელის ინტერესებშიც იყო, მან ჯვაროსნებს შესთავაზა კონსტანტინოპოლზე გალაშქრება და იმპერატორის ტახტზე საკუთარი ცოლის ძმის, ალექსის აღდგენა, სანაცვლოდ კი ალექსი ბიზანტიის ეკლესიას რომის კათოლიკურ ეკლესიას დაუქვემდებარებდა. გარდა ამისა, უფლისწული ალექსი ჯვაროსნებს 200 ათას ვერცხლის მარკას გადასცემდა და ჯარის შენახვაშიც დაეხმარებოდა. ალექსი თავად გაჰყვებოდა ჯვაროსნებს კონსტანტინოპოლში 10 ათასი მეომრის თანხლებით, რომელსაც ერთი წელი გერმანიის იმპერიის ხარჯზე შეინახავდა. კონსტანტინოპოლზე ლაშქრობის საკუთარი ინტერესი ჰქონდა ასევე ლაშქრობის ლიდერს, ბონიფაციუს მონფერატელს, იგი ფილიპე შვაბიელის (ზოგადად, ჰოჰენშტაუფენების დინასტიის) მოკავშირე გახლდათ და მისი ძმები ბიზანტიის იმპერატორთა ქალიშვილებზე იყვნენ დაქორწინებულნი (კონრადი – ისააკ ანგელოსის დაზე, ხოლო რენე – იმპერატორ მანუელ კომნენოსის ქალიშვილზე) და მის ძმას, რენეს, მეუღლის ნაჩუქარი თესალონიკი ეკუთვნოდა, რომელზეც ძმის გარდაცვალების შემდეგ ბონიფაციუსი აცხადებდა პრეტენზიას და მისი დაბრუნება სურდა. ცხადია, რომის პაპი შეეწინააღმდეგა ამ გადაწყვეტილებას და კონსტანტინოპოლზე ლაშქრობა საღვთო ომის დევიაციად მიიჩნია, იგი

ჯვაროსნებს კვლავ შეახსენებდა, რომ მათი მიზანი
ეგვიპტისკენ გამგზავრება იყო, თუმცა ამაოდ.

კონსტანტინოპოლის ალყა

1203 წლის აპრილში ჯვაროსნებმა ზარა დატო-
ვეს, გზად კუნძული კორფუ აიღეს და 1203 წლის 24
ივნისს კონსტანტინოპოლს მიაღწენ. ქრონიკოსების
ცნობებით, ჯვაროსნებს 10 ათასიდან 30 ათასამდე
მეომარი ჰყოლიათ. 5 ივლისს ევროპელმა ჯვაროს-
ნებმა ის ჯაჭვი გაარღვიეს, რომელიც ოქროს რქის
ნავსადგურში შესასვლელს კეტავდა, მეორე დღეს
კი გალათას კოშკი აიღეს. ჯვაროსნები იმპერატორს
ტახტიდან გადადგომას სთხოვდნენ, რასაც იგი არ
დასთანხმდა და 17 ივლისს სცადა, ჯვაროსნებს შებრ-
ძოლებოდა, რაც, საბოლოოდ, ევროპელთა მხრიდან
ქალაქში ხანძრის გაჩაღებით დასრულდა. ზოგადად,
ბიზანტიელები ამ შეტაკებებში განსაკუთრებული
საბრძოლო სულისკვეთებით და თავდადებით არ

გამოირჩეოდნენ, ცუდად იყვნენ ორგანიზებული და ევროპელებს განსაკუთრებულ წინააღმდეგობას არ უწევდნენ, არც იმპერატორის დასაცავად გამოიდეს თავი, რასაც საბოლოოდ თავად ალექსი III-ის ქალაქიდან გაქცევა მოჰყვა.

დატყვევებული ისააკ II ანგელოსი გაათავისუფლეს, ტახტზე დააბრუნეს და, ჯვაროსანთა მოთხოვნით, 1203 წლის 1 აგვისტოს მის თანამმართველად მისი ვაჟი, ალექსი IV აკურთხეს. თუმცა იმპერატორმა ვერ შეძლო ჯვაროსნებისა და ვენეციელებისათვის დანაპირები თანხის მიცემა, რასაც შედეგად ევროპელთა მხრიდან კონსტანტინოპოლის უმოწყალო ძარცვა და რბევა მოჰყვა. ერთ-ერთი ძარცვისას პილიგრიმებმა ცეცხლი წაუკიდეს ქალაქის მეჩეთს, ხანძარი სწრაფად მოედო ქალაქს და მისი მნიშვნელოვანი ნაწილი გაანადგურა. ასეთმა განუკითხობამ, ბუნებრივია, ბიზანტიელების უკმაყოფილება გამოიწვია არა მხოლოდ ევროპელთა მიმართ, არამედ ხელისუფლების უნიათო მმართველობის მიმართაც, მათ ანგელოსების გადაყენება მოითხოვეს. ასეთ ქაოტურ სიტუაციაში ალექსი III-ის სიძემ, დიდმოხელე ალექსი დუკამ (იგივე მორჩოფლმა) მამა-შვილი ანგელოსები შეიპყრო (შემდგომში ალექსი IV ციხეში დაახრჩეს, ხოლო ამ ამბის გაგების შემდგომ ისააკ II მალევე გარდაიცვალა) და თავი იმპერატორად გამოაცხადა, ალექსი V-ის სახელით. ახალმა იმპერატორმა ჯვაროსნებს არაფერი გადაუხადა და მეტიც, იმპერიის მიწების დატოვება მოსთხოვა. პასუხად ბონიფაციუს მონფერატელმა და ენრიკო დანდალომ შეთანხმებულ მოქმედებაზე მოილაპარაკეს და გადაწყვიტეს კონსტანტინოპოლზე შეტევის გან-

ხორცილება, დედაქალაქის ხელში ჩაგდება და იმპერიის მიწების ერთმანეთში დანაწილება. ორჯერ განხორცილებული შტურმის შედეგად (ერთ-ერთი შტურმისას ქალაქის 2/3 გადაიწვა) ქალაქი 1204 წლის 12 აპრილს ჯვაროსნების ხელში აღმოჩნდა. მორჩოფლი ქალაქიდან გაიქცა. იმპერატორად კონსტანტინე ლასკარი გამოაცხადეს, რომელმაც ვერ შეძლო კონსტანტინოპოლის დაცვის ორგანიზება, 13 აპრილს ლათინები უკვე კონსტანტინოპოლის ბატონ-პატრონები გახდნენ.

ჯვაროსანთა გამარჯვების და ბიზანტიელთა დამარცხების ერთ-ერთ უმთავრეს მიზეზად ბიზანტიის დასუსტება უნდა მივიჩნიოთ, რაც მჭიდროდ უკავშირდება იმპერიაში ხელისუფლების ხშირ ცვლას. მართლაც, უზურპატორები საოცარი სისწრაფით ენაცვლებოდნენ ერთმანეთს (ანდრონიკე I, ისააკ II, ალექსი III, ისააკი და ალექსი V), რამაც მოსახლეობაში ერთგვარი ნიჰილიზმი და საიმპერატორო ხელისუფლებისადმი უნდობლობა გამოიწვია. ამიტომაც არც იყო გასაკვირი ის ფაქტი, რომ ბიზანტიელებს დიდი წინააღმდეგობა არ გაუწევიათ ევროპელთათვის.

ერთი კი ფაქტია, კონსტანტინოპოლს დიდი ზიანი მიაღება. ფრანგი დიდებული, IV ჯვაროსნული ლაშქრობის ქრონიკოსი ჟოფრუა დე ვილარდუენი ქალაქში გაჩაღებული ხანძრის შესახებ წერდა: „ხანძარი ქალაქს მოედო, ძალიან მალე ააღდა და მთელი ღამე და მომდევნო დღის საღამომდე არც ჩამქრალა. კონსტანტინოპოლში ეს უკვე მესამე ხანძარი იყო მას შემდეგ, რაც ფრანგებმა და ვენეციელებმა ამ მიწაზე დაადგეს ფეხი. ქალაქში იმაზე მეტი სახლი

დაიწვა, ვიდრე საფრანგეთის სამეფოს ყველაზე დიდ სამ ქალაქში შეიძლება დამწვარიყო“. ევროპელებმა დიდძალი სიმდიდრე ჩაიგდეს ხელში, მათ შორის, ქრისტიანობის წმინდა რელიკვიები (მაგალითად, უფლის ეკლიანი გვირგვინი) და ასევე მსოფლიო კულტურის შედევერი კვადრიგა – ცხენების ოთხეული, ალექსანდრე მაკედონელის კარის დიდი ბერძენი მოქანდაკის, ლისიპეს მიერ შექმნილი. ის იპოდრომზე საიმპერატორო ლოყის მოსართავი იყო. 1204 წელს ვენეციელებმა ხელოვნების ეს შედევერი ვენეციაში წაიღეს და იგი დღემდე ამშვენებს წმ. მარკოზის ტაძარს.

კვადრიგა

კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ ფრანგებმა და ვენეციელებმა ნადავლისა და ძალაუფლების გადანაწილება დაიწყეს. შეიქმნა სპეციალური

12-კაციანი კოლეგია (6 ვენეციელი და 6 ფრანგისგან შემდგარი), რომელსაც იმპერატორი უნდა აერჩია. იმპერატორს ბიზანტიის ერთი მეოთხედი ერგებოდა, ხოლო დანარჩენს ვენეციელები და ჯვაროსნები თანაბრად გაიყოფდნენ. ყველაზე რეალური კანდიდატი ბონიფაციუს მონფერატელი იყო, თუმცა კოლეგიამ 1204 წლის 9 მაისს იმპერატორად ბოდუენ ფლანდრიელი აირჩია, ხოლო კონსტანტინოპოლის კათოლიკური კათედრის პატრიარქად – ვენეციელი ტომაზო მოროზინი.

მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის შედეგად ბიზანტიის იმპერიის ტერიტორიაზე ჩამოყალიბდა ე.წ. ლათინური იმპერია, რომლის უდიდესი ნაწილი ვენეციელების ხელში გადავიდა, რომელიც იმპერატორის კუთვნილებად ითვლებოდა. ლათინური იმპერია ისევე, როგორც იერუსალიმის სამეფო, ევროპული ფეოდალური ურთიერთობების პრინციპით იყო ორგანიზებული. საიმპერატორო ხელისუფლების მნიშვნელოვანი ვასალური სახელმწიფოები იყო: თესალონიკის სამეფო, აქაიის პრინციპატი და ათენის საჰერცოგო. მალევე იმპერიის ტერიტორიაზე შეიქმნა ახალი ბერძნული სახელმწიფოები: ნიკეის იმპერია და ეპირის დესპოტატი, შავი ზღვის სანაპიროზე კი – ტრაპიზონის იმპერია, რომელიც საქართველოს ყმადნაფიც სახელმწიფოს წარმოადგენდა და ქართული ტომებით იყო დასახლებული. საბოლოოდ, ლათინთა იმპერია მალევე განადგურდა, ნიკეის იმპერატორმა მიხეილ VIII პალეოლოგმა, გენუელთა დახმარებით, 1261 წელს კონსტანტინოპოლი აიღო და ამით ლათინთა იმპერიამ არსებობა შეწყვიტა.

მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის შედეგად დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ქრისტიანთა, კათოლიკეთა და მართლმადიდებელთა შორის არსებული უთანხმოებები და გაუცხოება, ურთიერთმიუღებლობა და ურთიერთპრეტენზიები კიდევ უფრო გაღრმავდა. აშკარა იყო, რომ ჯვაროსნული ლაშქრობების კონცეფციამ ცვლილება განიცადა, თავდაპირველ მიზანს გადაუხვია, წმინდა მიწის მუსლიმთაგან განთავისუფლების მაგივრად ქრისტიანული ბიზანტიის წინააღმდეგ გალაშქრების გადაწყვეტილების მიღება კი საღვთო ომის იდეას საფრთხის ქვეშ აყენებდა.

ბიზანტიის იმპერიის იმპერატორები (1081-1261)

კომნენოსები	მანუელ I (1149-1180)
ალექსი I (1081-1118)	ალექსი II (1180-1183)
იოანე II (1118-1143)	ანდრონიკე I (1180-1185)
ანგელოსები	ისააკ II (1203-1204) და ალექსი IV (1203-1204)
ისააკ II (1185-1195)	ისააკ V (1204), მორჩოფლი
ალექსი III (1195-1203)	

მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის ქრონიკები და მემატიანეები

1. ჟოფრუა დე ვილარდუენის (დაახლ. 1150-1213) „კონსტანტინოპოლის დაპყრობა“ მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის ყველა მნიშვნელოვან წყაროდ

მიიჩნევა. ვილარდუენი შამპანის გრაფი, მარშალი და მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის ერთ-ერთი ლიდერი იყო. იგი მონაწილეობას იღებდა კონსტანტინოპოლის დაპყრობის ყველა მნიშვნელოვან ბრძოლასა თუ წამოწყებაში. მისი ქრონიკა 1198-1207 წლებს შორის მომხდარ ამბებზე მოგვითხრობს და მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის დევიაციის გამართლებას ემსახურება. ეს თხზულება ერთ-ერთ საუკეთესო ნაწარმოებად ითვლება ჯვაროსნული ეპოქის ქრონიკებს შორის. დაიწერა საერო სტილით, რაც მაშინ დიდი იშვიათობა გახლდათ.

2. რობერ დე კლარის (დაახლ. 1170-1216) „კონსტანტინოპოლის დაპყრობა“ ასევე წარმოადგენს მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის უმნიშვნელოვანეს წყაროს. ავტორი უბრალო პიკარდიელი ჯვაროსანი რაინდი, მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის მონაწილე და თვითმხილველია. „კონსტანტინოპოლის დაპყრობა“ განსაკუთრებით საინტერესო ქრონიკაა, რამდენადაც ეს არის უბრალო რაინდი-ჯვაროსნის მიერ „შიგნიდან“ დანახული და განცდილი ისტორია.

ნაწყვეტი რობერ დე კლარის „კონსტანტინოპოლის დაპყრობიდან“

„მაშინ, როდესაც ჯვაროსნები და ვენეციელები ზარაში იზამთრებდნენ, მიხვდნენ, რომ ძალიან დიდი დანახარჯი ჰქონდათ. ისინი დაფიქრდნენ და დაასკვნეს, რომ არ შეეძლოთ არც კაიროში, არც ალექსანდრიაში და არც სირიაში გამგზავრება, რადგანაც არ გააჩნდათ საკმარისი არც საკვები და არც ფული: მათ თითქმის ყველაფერი დახარჯეს, რამდენადაც

დიდძალი ხარჯი გასწიეს გაჩერებისას და ასევე იმ დიდი თანხის გამოც, რაც ფლოტის გაძლიერებაზე დაეხარჯათ. ისინი ამბობდნენ, რომ შეუძლებელი იყო იქ გამგზავრება და რომც დაძრულიყვნენ, ვერაფერს მიაღწევდნენ, რადგან არ გააჩნიათ არც საკვები, არც ფული, რაც იქ გაძლებაში დაეხმარებოდათ.

ვენეციის დოჟი ხედავდა, რომ ჯვაროსნები სახსრებში შეზღუდულები იყვნენ. მაშინ მან მიმართა მათ: „სენიორებო, საბერძნეთში²⁰ საკმაოდ მდიდარი და ნაყოფიერი მიწაა. ჩვენ რომ შესაფერისი საბაზი მოგვეცეს იმ მიწაზე გასამგზავრებლად სურსათისა და სხვა საჭიროებების მოპოვებისთვის, ძალებსაც აღვიდგენდით. ეს კარგ გამოსავლად მეჩვენება. ასეთ შემთხვევაში, მარტივად შევძლებდით ზღვის მიღმა გადასვლასაც.“

მაშინ მარკიზი ადგა და თქვა: „სენიორებო, გასული წლის შობაზე მე გერმანიაში გახლდით მესორი იმპერატორის კარზე.²¹ იქ ერთი ახალგაზრდა კაცი ვნახე, გერმანიის იმპერატორის ცოლის ძმა.²² ეს ახალგაზრდა კაცი იყო ვაჟი კონსტანტინოპოლის იმპერატორის, ისააკ კონსტანტინოპოლისა,²³ რო-

20 იგულისხმება ბიზანტიის იმპერია.

21 ბონიფაციუს მონფერატელი იმყოფებოდა ფილიპე ჰოჰენშტაუფენის კარზე ჰაჰენაუში 1201 წლის დეკემბრის ბოლოდან დაახლოებით ერთი თვის განმავლობაში.

22 იგულისხმება უფლისწული ალექსი, შემდგომში ალექსი IV (1203-1204), ისააკ II ანგელოსის ვაჟი. ალექსი გერმანიის მეფის ცოლის, ირინეს ძმაა.

23 იგულისხმება ბიზანტიის იმპერატორი ისააკ II ანგელოსი (1185-1195 და 1203-1204).

მელსაც ერთ-ერთმა ძმაჲ⁴ მოლაღატურად წაართვა კონსტანტინოპოლის იმპერია.²⁵ ის, ვინც შეძლებს ამ ახალგაზრდა კაცის გადმოხირვებას, თქვა მარკიზმა, ადვილად შეძლებს კონსტანტინოპოლის მიწაზე გაგზავრებას და იქ საკვები პროდუქტის და სხვა საჭიროებების მოპოვებას, რამდენადაც ეს ახალგაზრდა კაცი ტახტის კანონიერი მემკვიდრეა“.

5. V ჯვაროსნული ლაშქრობა (1217-1221)

1215 წლის ლატერანის IV საეკლესიო კრებამ რომის პაპის, ინოკენტი III-ის ინიციატივით (მან ჯერ 1213, ხოლო შემდეგ 1215 წლებში გამოსცა ბულები, რომლითაც ახალ ჯვაროსნულ ლაშქრობას გეგმავდა) ახალი ჯვაროსნული ლაშქრობა გამოაცხადა, რომელიც 1217 წლის ზაფხულში უნდა დაწყებულიყო. ახალი ჯვაროსნული ლაშქრობის მიზანი ეგვიპტეზე შეტევა უნდა გამხდარიყო, რამდენადაც წინა ლაშქრობაში ჯვაროსნებმა სწორედ ამ მარშრუტს გადაუხვიეს და კონსტანტინოპოლი აიღეს.

ჯვაროსნულ ლაშქრობაში მონაწილეობა გადაწყვიტეს: გერმანიის იმპერატორმა ფრიდრიხ II-მ (1194-1250), ინგლისის მეფე ჯონ უმიწაწყლომ (1199-1216), უნგრეთის მეფე ანდრაშ II-მ (1205-1235). ფრანგები ამ პერიოდში ერეტიკოსებად შე-

24 იგულისხმება ალექსი III (1195-1203).

25 საუბარია 1193 წლის კონსტანტინოპოლის კარის გადატრიალებაზე.

რაცხული ალბიგოელების²⁶ წინააღმდეგ ბრძოლით იყვნენ დაკავებული (რომის პაპმა, ინოკენტი III-მ მათ წინააღმდეგ ჯვაროსნული ლაშქრობა წამოიწყო, რომელიც ოცი წელი გრძელდებოდა, 1209-1229 წლებში, საბოლოოდ, ინკვიზიციამ გაანადგურა) და ამიტომ არ გამოხმაურებიან ახალ მოწოდებას. ჯონ უმიწაწყლო მალევე გარდაიცვალა. გერმანიაში კი ახალ ლაშქრობას ოლივერ კიოლნელი ქადაგებდა. 1215 წელს ინოკენტი III გარდაიცვალა და ახალმა პაპმა ჰონორიუს III-მ (1216-1227) ფრიდრიხ II-ს აუკრძალა ლაშქრობაში მონაწილეობის მიღება (ფრიდრიხს სიცილიაში თავისი სამფლობელოს ბედი უფრო ადარდებდა, ვიდრე წმინდა მიწაზე ლაშქრობა) და ლაშქრობის ლიდერად უნგრეთის მეფე ანდრაში და ავსტრიის ჰერცოგი ლეოპოლდ VI ავსტრიელი დაასახელა. 1217 წლის აგვისტოში ლაშქრობაში უნგრეთის მეფე და ავსტრიის ჰერცოგი დაიძრნენ.

ქრონისტები გვაუწყებენ, რომ აკრაში დაახლოებით 20 ათასი რაინდი შეგროვდა. ადგილობრივი ევროპელების გარდა, რომელთაც იერუსალიმის

26 ალბიგოელები იგივე კატარები – XII-XIII საუკუნეებში ერეტიკული სწავლების მიმდევრები სამხრეთ საფრანგეთში. ეს მოძრაობა სახელწოდებას იღებს ლანგედოკის პროვინციის პატარა ქალაქ ალბიდან, კატართა მოძრაობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ცენტრიდან. ალბიგოელები უარყოფდნენ სამების დოგმატს, საეკლესიო რიტუალებს და საიდუმლოებს, ჯოჯოხეთის, განსაწმენდელის არსებობას, ჯვრის თაყვანისცემას, ხატებს, რელიკვიებს და არ აღიარებდნენ პაპის ძალაუფლებას. მიწიერ ცხოვრებას ეშმაკის შექმნილად მიიჩნევდნენ, რომელსაც სულიერ ცხოვრებას, „ღვთის სამყაროს“ უპირისპირებდნენ.

მეფე ჟან დე ბრიენი და ბოემუნდ IV ანტიოქიელი მეთაურობდნენ, გერმანელი, პოლანდიელი, ასევე კვიპროსელი ჯვაროსნები (ჰუგო I ლუზინიანის მეთაურობით) ჩავიდნენ. ადგილობრივ ლათინებს ეგვიპტეში გამგზავრება სურდათ, ხოლო ევროპიდან ჩამოსულებს – იერუსალიმის დაბრუნება. უნგრეთის მეფე სირიაში წარუმატებელი ლაშქრობის შემდგომ მალევე, 1218 წელს, უკან გამობრუნდა, ასევე – ჰუგო ლუზინიანი და ბოემუნდ IV. ჟან დე ბრიენის ჯარები კი ეგვიპტისაკენ დაიძრნენ, რამდენადაც იმდროინდელ მუსლიმურ სამყაროში ეგვიპტე ყველაზე ძლიერ ძალას წარმოადგენდა. ჯვაროსნებმა აიუბიდების წინააღმდეგ კავშირი შეკრეს სელჩუკებთან, კერძოდ, კონიის სულთანთან, რომელიც ეგვიპტის ჯარებს სირიაში უნდა დასხმოდა თავს.

დამიეტა

1218 წლის 27 მაისს ჯვაროსნებმა ქალაქ დამიეტას შემოარტყეს ალყა. დამიეტას აღება საკმაოდ რთული იყო, რადგან მას სამმაგი გალავანი ერტყა და ძლიერი კოშკი იცავდა. 24 აგვისტოს ლათინებ-

მა შეძლეს კოშკის აღება, რის შემდეგაც სულთანმა მალიქ ალ-ქამილმა გამარჯვებულებს იერუსალიმის სამეფოს აღდგენა შესთავაზა (1187 წლის საზღვრებში), ასევე ძელი ცხოველის დაბრუნება და ქრისტიანი ტყვეების გადაცემა. ასეთ შედეგს ზოგიერთი ქრონისტი ფრანცისკელთა ორდენის დამფუძნებელს, ფრანცისკო ასიზელს (დაახ. 1182-1226) მიაწერს, რომელმაც დიდი გავლენა იქონია ეგვიპტის სულთანზე და ცდილობდა მის ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მოქცევას. ამ ლაშქრობაში ასევე დიდი როლი ითამაშა პაპის ლეგატმა, ავტორიტეტულმა კარდინალმა პელაგიუს გალვანიმ, რომელიც არ ეთანხმებოდა სულთანთან დაზავებას. ერთი სიტყვით, ჯვაროსნებმა უარი თქვეს ალ-ქამილთან დაზავებაზე და განაგრძეს ღამიეტასთვის ბრძოლა, 1219 წლის ნოემბერში აიღეს კიდეც ქალაქი.

მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის ქრონისტი უაკ დე ვიტრი წერდა: „...ღამიეტა ჩვენი ძალისხმევით და მონდომებით იქნა აღებული, ყოველგვარი პირობის დადების გარეშე, წინააღმდეგების გარეშე, ძალადობის, ძარცვის და შეტევის გარეშე, ისე, რომ ყველასათვის ნათელი გამხდარიყო, რომ ეს გამარჯვება მხოლოდ უფლის ძეს შეეძლო მოეპოვებინა, რომელმაც თავის ხალხს ეგვიპტეში წასვლა შთააგონა და ამ ქვეყანაზე თავისი ძალაუფლების განვრცობა დაავალა.“

უან დე ბრიენს სურდა, ღამიეტა იერუსალიმის სამეფოსათვის მიეერთებინა, ხოლო პელაგიუსს – უშუალოდ დაექვემდებარებინა ეკლესიისათვის, ხოლო შემდგომ ეგვიპტის სიღრმეში გაეგრძელებინათ ბრძოლები. 1221 წელს ჯვაროსნებს ევროპი-

დან ჩასული მეომრები შეემატნენ, მათაც განაგრძეს წინსვლა და გეზი კაიროსკენ აიღეს, თუმცა ქალაქ მანსურთან (რომლის გამაგრება სულთანმა მოასწრო) წინააღმდეგობა შეხვდათ. ამასობაში ნილოსი ადიდდა და ჯვაროსნები დამიეტას მოწყდნენ, საბოლოოდ, ჯვაროსნებმა მოახერხეს უკან, დამიეტაში დაბრუნება, მაგრამ მუსლიმების ალყაში მოექცნენ და თანაც წყლით იყვნენ გარშემორტყმული. ჯარში შიმშილობა დაიწყო, ევროპელებმა ზავი მოითხოვეს. 1221 წლის 30 აგვისტოს მათ სულთანთან 8-წლიანი ზავი დადეს: ქრისტიანებს დამიეტა უნდა დაეტოვებინათ, ხოლო ალ-ქამილს ძელი ცხოველი დაებრუნებინა. ჯვაროსნებმა იერუსალიმი ვერ დაიბრუნეს.

ისტორიოგრაფიაში მიმდინარეობს კამათი იმის შესახებ, თუ რა იყო ჯვაროსანთა მიმართ ეგვიპტის სულთნის ასეთი ლმობიერების და დამთმობი პოლიტიკის მიზეზი. არ გამორიცხავენ იმასაც, რომ ამ პერიოდში მონღოლები გამოჩნდნენ, რომლებიც დასავლეთისაკენ მოიწევდნენ და მათ სწორედ 1221 წელს აიღეს ირანული ქალაქი თავრიზი. სულთანს არ სურდა ორ ფრონტზე ბრძოლა, რადგან ევროპელებს შეეძლოთ, ძალების გაერთიანების მიზნით, მონღოლებთან მოკავშირეობაზე ეფიქრათ. საბოლოო ჯამში, მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობა კრაზით დასრულდა. ამასობაში საღვთო რომის იმპერატორმა ფრიდრიხ II-მ ჟან დე ბრიენის ქალიშვილზე, იზაბელაზე იქორწინა და პაპს ახალი ლაშქრობის ორგანიზებას შეჰპირდა.

მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის ქრონიკები და მემკვიდრეობა

1. ჟაკ დე ვიტრი (1160/70-1240) – ფრანგი ისტორიკოსი, აკრის ეპისკოპოსი, ხოლო 1230 წლიდან – იერუსალიმის პატრიარქი. იგი გახლდათ მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის მქადაგებელი და უშუალო მონაწილე. მან დაგვიტოვა: „აღმოსავლეთის ისტორია“ (*Historia orientalis*) ანუ „იერუსალიმის ისტორია“ (*Historia Hierosolimitana*), „დასავლეთის ისტორია“ (*Historia occidentalis*), რომელიც აგვიწერს დასავლური ეკლესიის მდგომარეობას, ასევე მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობის წერილები, ქადაგებანი და წმინდათა ცხოვრებების აღწერები. ჟაკ დე ვიტრი ძალიან მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის წმინდა მიწაზე არსებულ მდგომარეობასა და მეხუთე ჯვაროსნულ ლაშქრობაზე.

გ. ჩესტერტონი ფრანცისკო ასიზელის შესახებ (ნაწყვეტი წიგნიდან „მარადიული ადამიანი“).

„იგი [ფრანცისკო] ადგილზე გამოცხადდა, ჯვაროსნული ლაშქრობის შტაბ-ბინაში, ალყაშემორტყმულ დამიეტაში და სწრაფადვე, როგორც სჩვეოდა, გადაწყვიტა ურჯულოთა ბანაკის მონახულება. მან მოახერხა სულთანთან გასაუბრება და, როგორც ჩანს, მაშინ თავად შევიდა ცეცხლში, ცეცხლით გამოსცადა თავი, რათა ისლამის რწმენის მასწავლებლებსაც იგივე გაეკეთებინათ... გადმოცემის თანახმად, მუსლიმი სასულიერო პირები მის გამოწვევას საკმაოდ ცივად შეხვდნენ, ერთი დამალულა კიდეც, სანამ სხვები ამ საკითხს განიხილავდნენ, რაც სრუ-

ლიად შესაძლებელია. როგორც არ უნდა ყოფილიყო, ფრანცისკო ისეთივე თავისუფალ ადამიანად დაბრუნდა, როგორიც იქ მივიდა. შესაძლოა, სულთანს იგი მოეწონა კიდევ. მემატიანე მიგვანიშნებს, თითქოს ადგილი ჰქონდა საიდუმლო მოქცევას... ხალხს იგი ძალიან უყვარდა და რწმენის გულისათვის ვერ მოკლავდა. ხალხი მას იღებდა, თუმცა არ იღებდა მის რწმენას. მაგრამ ეს ყველაფერი ვარაუდებია და ჩვენ არ ძალგვიძს, განვსაჯოთ ეს დიადი ჩანაფიქრი, რადგან ხიდი, რომელსაც შეეძლო აღმოსავლეთისა და დასავლეთის შეერთება, მყისიერად დაინგრა და სამუდამოდ დარჩა ისტორიის ერთ-ერთ აუხდენელ შესაძლებლობად."

6. VI ჯვაროსნული ლაშქრობა (1227-1229)

VI ჯვაროსნული ლაშქრობის გმირი სწორედ საღვთო რომის იმპერატორი ფრიდრიხ II ჰოჰენშტაუფენი (1220-1250) ხდება. მან ჯერ კიდევ 1215 წელს მიიღო ჯვარი, თუმცა V ჯვაროსნულ ლაშქრობაში მონაწილეობა არ მიუღია. პაპი მას ამის გამო გაუნაწყენდა კიდევ და იგი ეკლესიიდან განკვეთა. ფრიდრიხი ძალიან განათლებული, კრიტიკულად მოაზროვნე პიროვნება იყო, რომელიც ბრმად არ ემორჩილებოდა რომის პაპებისა და კათოლიკური ეკლესიის კანონებს. იგი ძალიან კარგად იცნობდა ყურანს, მეგობრობდა ისლამის მიმდევრებთან, ერთი სიტყვით, თავისუფალი იყო ყოველგვარი სტერეოტიპებისა და უკვე დამკვიდრებული წარმოდგენების უპირობო გაზიარებისგან. სწორედ ეს გახდა მისი პაპობასთან დაპირისპირების ერთ-ერთი

მიზეზიც, რამაც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრა კიდეც მეექვსე ჯვაროსნული ლაშქრობის მიმდინარეობა და შედეგები.

ფრიდრიხ II ჰოჰენშტაუფენი

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, 1225 წელს ფრიდრიხ II-მ იქორწინა იზაბელა (იოლანტა) ბრიენელზე, იერუსალიმის მეფის ქალიშვილზე. იმპერატორმა აიძულა თავისი სიმამრი, მისთვის მეფის ტიტული მიენიჭებინა. 1227 წელს ბოლოს და ბოლოს ფრიდრიხი წმინდა მიწისაკენ გაემართა, მაგრამ გზაში

ჯარს და თავად მასაც ეპიდემია შეეყარა. ასე რომ, იგი შუა გზიდან უკან გამობრუნდა.

რომის პაპი გრიგოლ IX (1227-1241) ძალიან გაუწაყენდა იმპერატორს, მისი სნეულება სიმულაციად მიიჩნია და ფრიდრიხი 29 სექტემბერს ეკლესიიდან განკვეთა. უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ იმპერატორსა და პაპს შორის დაპირისპირების მიზეზი პოლიტიკური ხასიათისაც გახლდათ. ფრიდრიხ ჰოჰენშტაუფენს დედისაგან ერგო ორივე სიცილიის სამეფო (ნეაპოლის სამეფო და სიცილიის სამეფო), შესაბამისად, ჩრდილოეთ იტალიის გარდა (რომელიც საღვთო რომის იმპერიაში შედიოდა), მას სამხრეთ იტალიაზეც ჰქონდა გავლენა, რაც, ბუნებრივია, საფრთხეს უქმნიდა რომის პაპის ძალაუფლებას ცენტრალურ იტალიაში. ამიტომაც პაპი ყველანაირად ცდილობდა, ხელი შეეშალა სამხრეთ იტალიაში მისი დამკვიდრებისათვის.

კათოლიკური ეკლესიის უნდობლობის მიუხედავად, 1228 წლის ზაფხულში ფრიდრიხი წმინდა მიწაზე მაინც გაემართა და აკრაში ჩავიდა. ამ დროს ეგვიპტის სულთანი ალ-ქამილი (1218-1238 – აიუბიდების დინასტიიდან) დამასკოს სულთანს – ან-ნასირ დაუდს ებრძოდა. მაშინ ფრიდრიხმა ეგვიპტის სულთანს დახმარება შესთავაზა, ოღონდ სანაცვლოდ იერუსალიმის დაბრუნებას ითხოვდა. 1229 თებერვალში იმპერატორმა იაფაში 10-წლიანი ზავი გააფორმა ალ-ქამილთან, რომლის მიხედვითაც, იერუსალიმი, ბეთლემი, ნაზარეთი და სხვა ტერიტორიები ქრისტიანების ხელში გადადიოდა. მუსლიმების ხელში რჩებოდა ომარის და ალ-აქსას მეჩეთები, ხოლო ქრისტიანების – უფლის საფლავის ტაძარი. თავის

მხრივ, ფრიდრიხ II ეგვიპტის სულთანს დახმარებას
ჰპირდებოდა.

ფრიდრიხ II და სულთანი ალ-ქამილი

საღვთო რომის იმპერატორის ეს ნაბიჯი კათოლიკურმა ეკლესიამ ღალატად აღიქვა. საქმე ის გახლდათ, რომ ფრიდრიხმა საზავო ხელშეკრულება ისე გააფორმა, რომ ეს საკითხი რომის პაპთან არ შეუთანხმებია. შეურაცხყოფილ რომის პაპს იმპერატორისათვის ანათემა არ მოუხსნია, ხოლო იერუსალიმის ლათინმა პატრიარქმა ჰეროლდ ლოზანელმა

იერუსალიმს ინტერდიქტი დაადო. 1229 წლის 17 მარტს ფრიდრიხი იერუსალიმში შევიდა და უფლის საფლავის ტაძარში ეკურთხა (პატრიარქმა არ ისურვა მისი კურთხევა) და თავად დაიდგა იერუსალიმის მეფის გვირგვინი. იერუსალიმის სამეფო აღდგა, ხოლო ფრიდრიხ II მალევე გაბრუნდა აკრაში. ამასობაში გრიგოლ IX იტალიაში იმპერატორის საწინააღმდეგოდ მოქმედებდა. კერძოდ, მან ჟან დე ბრიენს სიცილიის სამეფო დაარბევინა. ფრიდრიხმა სასწრაფოდ დატოვა წმინდა მიწა, სიცილიისკენ გაემართა და აღარასდროს დაბრუნებულა უკან. მალევე მან იტალიაში ძალაუფლების აღდგენა მოახერხა და 1230 წელს გრიგოლ IX-საც შეურიგდა, პაპმა მას ანათემა მოუხსნა.

ფრიდრიხ II-ს სურდა, რომ იერუსალიმის მეფედ მისი ვაჟი – კონრადი (მისი მემკვიდრე იზაბელასაგან) დაესახელებინათ, თუმცა სირიის და კვიპროსის ბარონებს ალისა შამპანელის (კვიპროსის მეფის ქვრივი, იზაბელა იერუსალიმელისა და იერუსალიმის მეფის ანრი შამპანელის ქალიშვილი) გამეფება სურდათ. ამ უკანასკნელს მხარს უჭერდა მისი ნათესავი, ბეირუთის სენიორი და ასევე კვიპროსისა და იერუსალიმის სამეფოების გავლენიანი რაინდი ჟან დ'იბელენი. ამგვარად, წმინდა მიწაზე ლათინთა შორის შიდა დაპირისპირება დაიწყო. დასუსტებული ჯვაროსნები 1239 წელს ეგვიპტელებმა ადვილად დაამარცხეს ასკალონთან, ხოლო საბოლოოდ 1244 წელს ხორეზმელებმა და აიუბიდებმა იერუსალიმი აიღეს. იერუსალიმის პატრიარქმა ქალაქი დატოვა და იაფაში გადავიდა. ხვარაზმელებმა ასევე აიღეს ბეთლემი და ღაზასთან ეგვიპტის სულთანს შეუერთ-

თდნენ. აქ 1244 წლის ოქტომბერში ჯვაროსნები დამარცხდნენ. 1245 წელს ეგვიპტის სულთანმა დამასკო აიღო და იქ სალადინის სამეფო აღადგინა, 1247 წელს კი ლათინებს ასკალონიც წაართვა. ფაქტობრივად ევროპელებს წმინდა მიწაზე მხოლოდ აკრალა დარჩათ.

**ქრონიკოსი ფილიპე დე ნოვარი (1220-1270)
ფრიდრიხ II-ის მიერ წმინდა მიწის დატოვების
შესახებ 1229 წლის 1 მაისს:**

„იგი [ფრიდრიხი] გვიან გაემგზავრა. საიდუმლოდ მოამზადა გამგზავრება: 1 მაისს გამთენიისას ისე, რომ არავინ გააფრთხილა, თავისი გალერა-საკენ გაეშურა, რომელიც ცხოველთა სასაკლაოს პირდაპირ ედგა. მაგრამ ისე მოხდა, რომ უახლოესი ქუჩების ყასბებმა დაინახეს იგი და უკან აედევნენ, პირუტყვის ჯერ კიდევ თბილი შიგნეულობა დააყარეს...[იმპერატორის ხალხმა] ხმაური გაიგო, ადგილზე მიცვივდნენ და გაფანტეს, დააპატიმრეს ის მამაკაცები და ქალები, რომლებიც თავს დაესხნენ იმპერატორს, ხოლო უკვე გალერაზე ასულ იმპერატორს კი შესძახეს, რომ ღვთის იმედად ტოვებდნენ. სანაცვლოდ იმპერატორმა მათ რაღაც ჩუმად უპასუხა, თუმცა, არ ვიცი, კარგი თუ ცუდი. ასე დატოვა იმპერატორმა აკრა, შეურაცხყოფილმა, დაწყევლილმა და შეძულებულმა.“

7. მეშვიდე (1248-1254) და მერვე (1270) ჯვაროსნული ლაშქრობა

VII და VIII ჯვაროსნული ლაშქრობების მთავარი სულისჩამდგმელი და ინიციატორი საფრანგეთის მეფე ლუი IX წმინდანი (1226-1270) გახლდათ. ცნობილია, რომ იგი გამოირჩეოდა განსაკუთრებული ღვთისმოსაობით, რომელიც ხშირად რელიგიურ ფანატიზმშიც გადადიოდა. ამას მეტწილად განაპირობებდა ის ფაქტი, რომ მეფის დედა, ბლანკა კასტილიელი უკიდურესი რელიგიურობით გამოირჩეოდა და ვაჟსაც ქრისტიანული მორალის მკაცრი დაცვით ზრდიდა. ამიტომ სულაც არ იყო გასაკვირი, რომ 1244 წელს, ხორეზმელთა (მათ სურდათ, ეგვიპტის მამლუქებთან ერთად დაპირისპირებოდნენ მონღოლთა მხრიდან მომდინარე საფრთხეს) მიერ იერუსალიმის აღების შემდეგ, ჯვარი მიიღო. ცნობილი მედიევისტი ჟაკ ლე გოფი ლუი წმინდანს „ესქატოლოგიურ მეფეს“ უწოდებდა. ზოგადად, ამ ეპოქას ახასიათებდა სამყაროს აღსასრულის მოლოდინი. სწორედ ამ დროს მსოფლიოს ახალი ძალა – მონღოლები მოევლინენ. იოანეს გამოცხადების წიგნში ვკითხულობთ: „როცა ათასი წელი შესრულდება, გათავისუფლდება სატანა თავისი საპყრობილიდან და გამოვა, რათა შეაცდინოს ერები, მიწის ოთხივე კუთხეში, გოგი და მაგოგი, შეკრიბოს ისინი საბრძოლველად, რომელთა რიცხვი ზღვის ქვიშასავითაა (აპოკალიფსისი 20:7-8). მონღოლთა გამოჩენა (რომელთაც ლათინები „ტარტარებს“ უწოდებდნენ) სწორედ სამყაროს აღსასრულის მომასწავებლად იქნა აღქმული. რომის პაპმა ინოკენტი IV-მ ლიონის 1245 წლის საეკლესიო კრებაზე ახალი ჯვაროსნუ-

ლი ლაშქრობა გამოაცხადა. სასულიერო წოდებას სპეციალური გადასახადი დაეკისრა და ჯვაროსნული ლაშქრობისათვის მილიონამდე ოქროს ლივრის შეგროვება მოხერხდა.

ლუი IX წმინდანი ჯვაროსნებთან ერთად

ჯერ კიდევ 1241 წელს ლუი წმინდანმა საფრანგეთის სამხრეთში, ხმელთაშუაზღვისპირეთში მიზანმიმართულად დააარსა ქალაქი ეგ-მორტი, რათა ამ საპორტო ქალაქიდან შესაძლებელი ყოფილიყო აღმოსავლეთთან დაკავშირება, ჯვაროსნულ ლაშქრობაში გამგზავრება. 1248 წლის ზაფხულში ლუი IX დედოფალ მარგარიტა პროვანსელთან და ძმებთან: რობერტ არტუასთან, შარლ ანჟუელთან და ალფონს დე პუატიესთან ერთად ეგვიპტისკენ (კვიპროსის გავლით) გაემართა.

ჯვაროსნებმა ძალიან სწრაფად მიაღწიეს წარმატებას, 1249 წლის 5 ივლისს ქალაქი დამიეტა აიღეს და ეგვიპტის სიღრმეში წინსვლა, კაიროს აღება დაისახეს მიზნად (მეშვიდე ჯვაროსნული ლაშქრობა, ამ მხრივ, ძალიან წააგავს მეხუთე ლაშქრობას). გზად ქალაქ მანსურის ციხის აღება მოუხდათ, რომელსაც ფაზრ ად-დინი, მანსურის გარნიზონის მეთაური, იცავდა. დიდი დანაკარგის მიუხედავად (ბრძოლაში დაიღუპა მეფის ძმა – რობერტ დ'არტუა), ჯვაროსნებმა შეძლეს ქალაქის აღება, მაგრამ ეგვიპტელებმა გადაკეტეს მდინარე ნილოსის ის შენაკადი, რომელიც ჯვაროსნებს დამიეტასთან აკავშირებდა და საიდანაც სურსათ-სანოვარს იღებდნენ. ევროპელთა ჯარში შიმშილი და შემდეგ ეპიდემია გავრცელდა, ხოლო მეფე და მისი ძმები ტყვედ ჩავარდნენ. 1250 წელს მხარეებმა ზავი დადეს: მეფის გათავისუფლების სანაცვლოდ ფრანგებს 400 ათასი ბეზანტი უნდა გადაეხადათ, ასევე მათ დაკარგეს დამიეტა და ზოგადად, დატოვეს ეგვიპტე. გათავისუფლებული მეფე თავის ხალხთან ერთად აკრისკენ გაემართა და პალესტინაში დარჩენა გადაწყვიტა. ლუი IX-ის მიზანი იერუსალიმის დაბრუნება გახლდათ.

ამასობაში, 1252 წელს გარდაიცვალა საფრანგეთის დედა-დედოფალი, მცირეწლოვანი უფლისწულის რეგენტი ბლანკა კასტილიელი და ლუი IX იძულებული გახდა, სამშობლოში დაბრუნებულიყო. წმინდა მიწაზე კი ლათინთა შორის შიდა დაპირისპირება მიჰყვარებდა. აკრაში ე.წ. წმინდა შაბათის ომი გაჩაღდა. გენუელები ვენეციელებს ქალაქის ერთ-ერთი კვარტლის გამო დაუპირისპირდნენ, სადაც წმ. შაბათის ეკლესია მდებარეობდა. ქრონის-

ტები წერდნენ, რომ ამ დაპირისპირებას 20 ათასამდე მსხვერპლი მოჰყვა. გარდა ამისა, პოლიტიკური კონტექსტიც შეიცვალა, რაც მეტწილად მონღოლთა გამოჩენამ განსაზღვრა. 1256 წელს ჩინგიზ ყაენმა ირანი დაიპყრო და თავი ირანის ილხანად (მმართველად) გამოაცხადა, 1258 წელს – ბაღდადი აიღო, 1269 წელს კი მონღოლები სირიაში შეიჭრნენ. ადგილობრივ ლათინთა უმეტესობა მონღოლებს უჭერდა მხარს (ტამპლიერების გარდა). 1260 ეგვიპტელი მამლუქების სულთანმა ბეიბარსმა (ეგვიპტის და სირიის მამლუქი სულთანი, 1260-1277) მონღოლები სირიაში დაამარცხა.

1262 წელს ჰულაგუ ყაენი (ჰულაგუინთა სახელმწიფოს პირველი ილხანი, 1261-1265) ლუი IX-ს მოკავშირეობას დაპირდა მუსლიმთა წინააღმდეგ, ხოლო სანაცვლოდ იერუსალიმის დაბრუნებაში დახმარება შესთავაზა. ქრისტიანულ სირიაში ჯვაროსნებს ეგვიპტის სულთანი ბეიბარსი ემუქრებოდა, რომელიც, თავის მხრივ, შეეცრა მიხეილ პალეოლოგოსს (ამ უკანასკნელმა შეძლო კონსტანტინოპოლის ლათინთა იმპერიის წართმევა), ასევე ორივე სიცილიის მეფეს – მანფრედ სიცილიელს. ბეიბარსი 1262 წლიდან სერიოზულ საფრთხეს წარმოადგენდა ლათინე-ბისათვის, მან აიღო კესარია, იაფა და ანტიოქია.

1267 წელს ლუი IX-მ ჯვაროსნული ლაშქრობა გამოაცხადა, რომელიც 1270 წელს უნდა განხორციელებულიყო. ჯვაროსნებმა ტუნისში გამგზავრება გადაწყვიტეს იმ მიზეზით, თითქოს, ტუნისის ემირი აბუ აბდალაჰ მუჰამედ ალ-მუსტანსირი მზად იყო, ქრისტიანობა მიეღო და ლუი IX-ის მოკავშირე გამხდარიყო. შესაძლოა, ჯვაროსნებს სურდათ ტუნისის ეგვიპტეზე თავდასხმის პლაცდარმად გამოყენება.

ტუნისში ჩასულ ჯვაროსანთა არმიას ეპიდემია შეეყარა, რომელსაც მეფე და მისი ვაჟი შეეწირნენ. საფრანგეთის მეფე ჯვაროსნულ, საღვთო ომის იდეას შეეწირა. გადმოცემის მიხედვით, ლუი წმინდანის ბოლო სიტყვები იყო: „ჩვენ შევალთ იერუსალიმში“.

მაღევე ტუნისში ჩავიდა ლუი IX-ის ძმა, სიცილიის მეფე შარლ ანჟუელი. ჯვაროსნებმა რამდენიმე დამარცხება აგემეს ტუნისელებს და 1270 წლის 30 ოქტომბერს ზავი გააფორმეს ალ-მუსტანსირთან: ქრისტიანებს შეეძლოთ ტუნისში დარჩენა და საკუთარი რელიგიის აღმსარებლობა, ასევე ტუნისს ხარკი უნდა ეხადა სიცილიის მეფისათვის. წმინდანი მეფის ცხედარი სამშობლოში ჩამოასვენეს და სენდენის სააბატოში დაკრძალეს.

VIII ჯვაროსნული ლაშქრობის დასრულების შემდგომ წმინდა მიწაზე კიდევ ოცი წელიწადი გრძელდებოდა დაპირისპირებები. თავად ლათინთა შორის შუღლი და ძალაუფლებისათვის ბრძოლა არ წყდებოდა, რამაც მუსლიმებს გაუადვილა სირია-პალესტინის ტერიტორიების დაბრუნება. 1289 წელს ეგვიპტის სულთანმა კალაუნმა ტრიპოლი აიღო. ერთი წლის შემდეგ აკრაში იტალიელმა ჯვაროსნებმა მუსლიმი ვაჭრები სასტიკად ამოხოცეს. მაშინ ეგვიპტის ახალმა სულთანმა ალ-აშრაფმა ომი გამოუცხადა იერუსალიმის სამეფოს და 1291 წლის 18 მაისს ხანგრძლივი ალყის შემდგომ აკრა აიღო. ეს თარიღი ჯვაროსნული ლაშქრობების დასასრულადაა მიჩნეული.

თუმცა ამით თავად ჯვაროსნული ლაშქრობების იდეა არ მომკვდარა. მუდმივად ჩნდებოდა სურვი-

ლი, კვლავ წამოეწყოთ ახალი ჯვაროსნული ლაშქრობები მუსლიმთა წინააღმდეგ. ეს ტენდენცია XVI საუკუნემდე არსებობდა და ამ მოვლენას ისტორიაში გვიანდელი ჯვაროსნული ლაშქრობები უწოდეს (მაგალითად, შეიძლება დასახელდეს საფრანგეთის მეფის ფილიპე VI ვალუას სურვილი ეგვიპტის სულთნის წინააღმდეგ გალაშქრებისა, რომელიც ასწლიანი ომის დაწყებამ (1337) შეაჩერა).

მეშვიდე და მერვე ლაშქრობების ქრონიკები და მემატრიანეები

1. ჟან დე ჟუანვილი (1223-1317) – ლუი წმინდანის ბიოგრაფი და ისტორიკოსი. იგი გახლდათ ლუი IX-ის ერთგული მრჩეველი და დაახლოებული პირი, უშუალოდ მონაწილეობდა მეშვიდე ჯვაროსნულ ლაშქრობაში. მან შექმნა საფრანგეთის მეფის, ლუი IX-ის ბიოგრაფიული თხზულება – „წმინდა მეფის, ლუდოვიკოს კეთილი საქმეებისა და წმინდა გამონათქვამების წიგნი“ (*Livre des saintes paroles et des bons faiz nostre roy saint Loos*).

ჟან ჟუანვილი ლუი წმინდანის შესახებ

„ღვინოს იგი [მეფე] აზავებდა, რადგანაც აცნობიერებდა, რომ გაუზავებელს შეიძლებოდა მისთვის ზიანი მიეყენებინა. ერთხელაც კვიპროსზე მან მკითხა, რატომ არ ვუმატებდი ღვინოს წყალს, მაშინ მე მას გადავეცი ექიმების რჩევები, რომლებიც მარწმუნებდნენ, რომ მე დიდი თავი და ძლიერი კუჭი მქონდა და ამიტომ არ დავთვრებოდი. ხოლო მან მომიგო, რომ მათ მე შეცდომაში შემყვანეს, რადგან, ახალ-

გაზრდობაშივე თუ არ შევეჩვეოდი წყლიანი ღვინის სმას და მხოლოდ მოხუცებულობაში გადავწყვეტდი ღვინის გაზავებას, პოდაგრა და კუჭის დაავადება შემეყრებოდა, რომელსაც ველარასოდეს მოვირჩენდი. მაგრამ თუ მოხუცებულობაში სუფთა ღვინოს დავლევი, ყოველ საღამოს მთვრალი ვიქნებოდი, სიმთვრალე კი პათივცემული ადამიანისათვის სირცხვილი გახლდათ.“

ჟან დე ჟუანვილი

ჟოფრუა დე ბოლიე, ლუი წმინდანის სულიერი მოძღვარი, მონარქის ღვთისმოსაობის შესახებ:

„იგი [მონარქი] ხშირად სტუმრობდა დავრდომილთ და განსაკუთრებით ყურადღებიანი იყო ყველაზე მძიმე ავადმყოფების მიმართ, ხელით ეხებოდა მათ სხეულის მტკივნეულ ადგილებს. რაც უფრო

მძიმე იყო სნეულება, ჩირქიანი ჭრილობები იყო ეს, თუ სხვა რამ, მით უფრო მონდომებით ადებდა ხელს ავადმყოფს“.

გიომ დე სენ-პატიუ, დედოფლის, ლუი წმინდანის მეუღლის, მარგარიტა პროვანსალელის, სულიერი მოძღვარი მონარქის შესახებ:

„ერთხელ ვნების პარასკევს ლუი წმინდანი კომპიენში, თავის ციხე-სიმაგრეში იყო და ქალაქის ეკლესიები ფეხშიშველმა შემოიარა, ქუჩაში კეთროვანი შეხვდა. იგი [მეფე] მის მხარეს გადავიდა, ფეხი ჭუჭყიან და ცივ წყალში ჩააბიჯა. რომელიც ქუჩაზე ჩამოდიოდა, დაეწია კეთროვანს, ფული მისცა და ხელზე აკოცა. იქ მყოფებმა პირფვარი გარდაისახეს და ჩაიჩურჩულეს: „შეხედეთ მეფეს: კეთროვანს ხელზე აკოცაო“.

ჯვაროსნული ლაშქრობების შედეგები და მნიშვნელობა

ჯვაროსნული ლაშქრობები ევროპელი ქრისტიანებისათვის უშედეგოდ დასრულდა, მათ ვერ მოახერხეს იერუსალიმის „დაბრუნება“. მოგვიანებით ისტორიკოსები, ფილოსოფოსები და ზოგადად, ინტელექტუალები უარყოფითად შეაფასებენ ჯვაროსნული ლაშქრობების ძალადობრივ კონცეფციას, უაზროდ გადახდილ ბრძოლებსა და უდანაშაულო ადამიანების დაღვრილ სისხლს. ამ მხრივ განსაკუთრებით კრიტიკული იქნებიან XVIII საუკუნის ევროპელი განმანათლებლები: ვოლტერი და რუსო, ასევე ისტორიკოსები გიბონი, რობერტსონი და სხვები. ჯვაროსნულ მოძრაობას ისინი კათოლიკური ეკლესიისა და პაპობის მხრიდან განხორციელებულ ძალადობად და მათ მიერ თეოკრატიული პოლიტიკის განხორციელების სურვილად განიხილავენ. განმანათლებლები მკაცრად კიცხავდნენ ჯვაროსნულ მოძრაობას და, ზოგადად, ქრისტიანულ ფანატიზმს.

მოგვიანებით, XX საუკუნის ჯვაროსნული ლაშქრობების გამოჩენილი მკვლევარი სტივენ რანსიმანი

წერდა: „ჯვაროსნობის მაღალი იდეალები სისასტიკემ და სიხარბემ, ქედმაღლობამ და შეუვალობამ გაანადგურა, რაც ბრმა, სწორხაზოვანი ღვთისმოსაობითა და საღვთო ომით იყო გამოწვეული, ეს იყო მხოლოდ და მხოლოდ ღვთის სახელით განხორციელებული მიუღებლობის ვრცელი აქტი.“

იმავე ეპოქის დიდი ფრანგი მედიევისტი ჟაკ ლე გოფი კი თვლიდა, რომ „ქრისტიანულმა ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა ააღორძინა ისლამური წმინდა ომის, ჯიჰადის სული. უფრო მეტად, ვიდრე შუა საუკუნეებში, რეაქცია ჯვაროსნული ლაშქრობების წინააღმდეგ XIX საუკუნეში წარმოიშვა, რამაც შემდეგ კიდევ ჰპოვა გამოძახილი თანამედროვე ისლამში აგრესიული „ინტეგრალური“ მიმართულების სახით. მაგრამ ჯვაროსნული ლაშქრობაც (რომელსაც ჯერ კიდევ მისტირიან დასავლეთ ევროპაში) და ჯიჰადიც – ეს არის რწმენის ექსტრემალური გამოვლინება.“

დღესდღეობით დასავლურ ისტორიოგრაფიაში ჯვაროსნული ლაშქრობების შესახებ რეფლექსირებისას ხაზი ესმევა ამ მოვლენის მკვეთრად უარყოფით შედეგებს: რელიგიური ფანატიზმით გამოწვეულ ძალადობრივ აქტებს, რომელმაც უამრავი სიცოცხლე შეიწირა. რომის პაპმა იოანე პავლე II-მ (1920-2005) ბოდიში მოიხადა ჯვაროსნული ომების დროს მუსლიმების უსამართლოდ დაღვრილი სისხლის გამო.

მაშ, მოიტანა თუ არა ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა დადებითი შედეგები? პირველ რიგში, უნდა აღვნიშნოთ ის ფაქტი, რომ ამ ლაშქრობების შედეგად ქრისტიანულმა დასავლეთმა, ევროპამ გაიცნო, საკუთარი თვალთ ნახა აღმოსავლეთი და ისლამის

მიმდევრები, რის შედეგადაც ნახევრად ზღაპრული, ვუალიზებული თუ მითოლოგიური წარმოდგენები აღმოსავლელთა შესახებ სინამდვილედ იქცა და „ურჯულოები“ აღარ იყვნენ ისეთი საშიში და უცხო, ვიდრე მანამდე. ის უფსკრული, რომელიც ამ ორ ცივილიზაციას, კულტურას შორის არსებობდა, ერთი შეხედვით, თითქოს კიდევ უფრო გაღრმავდა არა მარტო ქრისტიანებს და მუსლიმებს, არამედ კათოლიკეებსა და მართლმადიდებლებს შორისაც, განსაკუთრებით IV ჯვაროსნული ლაშქრობის დევნიაციური მსვლელობის შემდეგ, მაგრამ, მეორე მხრივ, ეს ორი კულტურა, ნებისთ თუ უნებლიეთ, ერთმანეთს დაუახლოვდა, მათ შორის დაიწყო ინფორმაციის გაცვლა და დამყარდა კავშირები. ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა განავითარა კომუნიკაციები, გზები, რამაც, თავის მხრივ, ხელი შეუწყო საქალაქო ცხოვრების, ვაჭრობის განვითარებასა და ეკონომიკურ აღმავლობას. მოისპო ბიზანტიელებისა და არაბების მონოპოლია აღმოსავლეთთან ვაჭრობაში და ეს პრივილეგიები დასავლეთის სახელმწიფოებმაც მოიპოვეს.

ევროპელებმა ბევრი რამ შემოიტანეს აღმოსავლეთიდან: ქალაქი, სანელებლები, დახრილი იალქანი (ევროპაში ლათინურ იალქანს უწოდებდნენ), ქარის წისქვილები, საფოსტო მტრედები, აბანოები. ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს ევროპელებმა პირველად გამოიყენეს კომპასი, ასევე ისეთი პროდუქტები, როგორიცაა: ბრინჯი, ფსტა, საზამთრო, გარგარი, დამასკოს ქლიავი; ასევე არაბული ციფრები (სინამდვილეში ინდური წარმოშობის, ხოლო ევროპაში არაბებისგან შემოსული) და რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, არაბული კულტურა და მეცნიერე-

ბა: მედიცინა, მათემატიკა, ასტრონომია, ალქიმია. ევროპა გაეცნო ბერძენი ფილოსოფოსების ნაშრომებს არაბული თარგმანებით. განსაკუთრებით ალ-სანიშნავია არისტოტელეს ტექსტები, რომლებიც სწორედ აღმოსავლეთიდან უბრუნდება ევროპას. ევროპული უნივერსიტეტები კი წარმოუდგენელია არისტოტელეს შრომების გარეშე.

ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა ხელი შეუწყო რაინდული ღირებულებების აქტუალიზაციას, გაძლიერებას. ევროპელი რაინდები ჯვრის მიღებას თავის მოვალეობად თვლიდნენ და ჯვაროსნულ ლაშქრობებში მონაწილეობა აუცილებელი პირობა გახდა სრულყოფილი „ქრისტეს ჯარისკაცის“ სახელის მოსაპოვებლად. როგორც სენიორს უნდა დაეცვა თავისი ვასალი, ისე იცავდა უფალი თავის ჯარისკაცს. ჯვაროსნებს ღმერთი ფარავდა, მას სასუფეველი გარანტირებული ჰქონდა. სწორედ ამიტომ ამ პერიოდში არსებული პოპულარული კურტუაზული სიყვარული და საერო პოეზია ჯვაროსანთა ხელოვნებად იქცა. ამის მაგალითია მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის მონაწილე, პოეტი კონონ ბეტუინელი, რომელმაც არაერთი პოეტური ქმნილება მიუძღვნა ჯვაროსნულ ლაშქრობებს. ჯვაროსანი რაინდების პოეზიაში ერთმანეთს უპირისპირდებოდა გულის სატრფოს (ქალბატონის) და უფლის სიყვარული, ხშირად ქალისადმი სიყვარული უფლის სიყვარულად გარდაისახებოდა ყოველგვარი შინაგანი ბრძოლებისა თუ მტანჯველი არჩევანის გაკეთების გარეშე.

ზოგიერთი ისტორიკოსის აზრით, ჯვაროსნულ ეპოქაში ევროპამ საკუთარი თავი ერთ მთლიანობად აღიქვა, მიუხედავად იმისა, რომ მათ შორის ხში-

რი იყო ურთიერთდაპირისპირებები (მაგალითად, ფრანგთა და ინგლისელთა დაპირისპირება მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობისას). ისინი თითქოს შეერთდნენ, გაერთიანდნენ სულის ხსნისკენ მიმავალ გზაზე. „ჯვაროსნული ლაშქრობების“ წიგნის ავტორი, თანამედროვე ფრანგი მკვლევარი სესილ მორისონი ნაშრომის დასასრულს წერს: „მთავარია, რომ არ მომკვდარა ჯვაროსნული ლაშქრობების პირვანდელი იდეალები: საღვთო ომის იდეა – არა საყოველთაო ხოცვის, არამედ სამართლიანი შეზღუდული ომისა ქრისტეს საფლავის გათავისუფლების მიზნით და რწმენა იმისა, რომ „ჯვრის გზა“ საერთო მიზნის მსახურებისათვის, საშუალებას მოგვცემს, გადავლახოთ განსხვავებები და უთანხმოებები, ჭეშმარიტი მონანიების გზად იქცევა და სამუდამოდ დატოვებს კვალს თითოეული მორწმუნის გულში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა გადამწყვეტი წვლილი შეიტანა დასავლური ქრისტიანობის და მისი სულიერების ჩამოყალიბებაში.“

ერთი კი ნათელია, ჯვაროსნულმა ლაშქრობებმა ორივე ცივილიზაციის (დასავლეთის და აღმოსავლეთის) ისტორიასა და კოლექტიურ მეხსიერებაში დაიმკვიდრა თავისი ადგილი, მიუხედავად იმისა, რომ დროის ცვლილებასთან ერთად შეიცვალა ამ მოვლენისადმი დამოკიდებულებაც.

ბიბლიოგრაფია

ისტორიული წყაროები

Recueil des historiens des croisades (5 vol. De testes latins et français; 2 vol. de «Lois», 2 vol. des textes grecs; 2 vol. des textes arméniens et 5 vol. de textes arabes); <http://gallica2.bnf.fr>

Riley-Smith, J. *The Crusades: Idea and Reality, 1095-1274. Documents of Medieval History*. 4. E. Arnold. 1981

Chroniques arabes des Croisades, textes recueillis et présentés par Francisco Gabrieli (1963), Paris, Sindbad, 1977

«La croisade en images», Dossier pédagogique, *La géographie d'Idrisi*, BNF.

Histoire anonyme de la Première Croisade, Paris, Ed. L. Brehier, 1924

Croisade et pèlerinages, Paris, Laffont, coll. «Bouquins», 1997
The Crusades: Idea and Reality, 1095-1274. Documents of Medieval History. 4. E. Arnold. 1981

- Clari Robert de, *La Conquête de Constantinople*, Édition bilingue. Publication, traduction, présentation et notes par Jean Dufournet, Paris, Champion (Champion Classiques. Moyen Âge, 14), 2004
- Commèn Anne, *Alexiade*, coll. G. Bude, Paris, Ed. B. Leib, 1937-1945
- Deuil Odon de, *La Croisade de Louis VII, roi de France*, Paris, Ed. H. Waquet, 1949
- Joinville, *Histoire de saint Louis*, Paris, Ed. J. Monfrin, Garmier, 1995
- Villehardouin, *La Conquête de Constantinople*, Paris, Ed. E. Faral, 1938-1939
- Vitry, Jacques de, *Histoire orientale. Historia orientalis*, Brepols, 2008

ზოგადი ხახიათის ლიტერატურა

- Alphandery, P., Dupont, A., *La Chrétienté et l'idée de croisade*, Paris, Albin Michel, 1954-1959, 2 vol., rée., 1995, I vol.
- Asbridge, Thomas, *The Crusades: The War for the Holy Land*, 2012
- Atiyah, A. *The Crusades, Historiography and Bibliography*, Bloomington, 1962
- Aurell, M. *Des Chrétiens contre les croisades (XIIe-XIIIe siècle)*, Paris, Fayard, 2013
- Balard, M. *Les Croisades*, Paris, 1968
- Balard, M. *Croisades et Orient latin*, Paris, A. Colin, 2003
- Boas, A. *Crusader Archaeology*, Londres-New York, Routledge, 1999
- Bordonove, G. *Les Croisades et le Royaume de Jérusalem*, Paris, 1992

- Brinken, Anna-Dorothee von den. Dei "Nationes Christianorum Orientalium" im Verstandnis derlateinischen Historiographie (von der Mitte des 12. Bis in die Hälfte des 14. Jahrhunderts), Köln, 1973
- Brundage, J.A. Medieval Canon Law and the Crusader, Madison, MI, University of Wisconsin Press, 1969
- Cahen, C. Orient et Occident au temps des Croisades, Paris, Aubier, 1983 (rééd. 2010) Cardini Franco, Alle radici della cavalleria medievale, Florence, 1981
- Cazaux, L. Au temps des croisades, Paris, Éditions Ellipses, 2008.
- Chronique arabes des Croisades, textes recueillis et présentées par Francisco Gabrieli (1963), Paris, Sinbad, 1977
- Constable, G. Crusaders and Crusading in the Twelfth Century, Farnham, 2009
- Contamine Philippe, Guerre, Etat et société à la fin du Moyen Age, Paris et la Haye, 1972
- Delaruelle, E. L'idée de croisade au Moyen Age, Turin, Bottega d'Erasmus, 1980
- Ducellier, A. Chrétiens d'Orient et Islam au Moyen Age, Paris 1996
- Dupont, A. Du sacre, croisades et pèlerinages, images et langages, Paris, Gallimard, 1987
- Dupont, A., Le Mythe de croisade, Paris, Gallimard, 1997, 4 vol.
- Erdmann, C. The Origin of the Idea of Crusade, Princeton, 1977
- Flori, J. La Première croisade. L'Occident chrétien contre l'Islam, Bruxelles, Complexe, 1997
- L'idéologie du glaive. Préhistoire de la chevalerie, Fayard, 1999
- Pierre l'Ermite et la Première Croisade, Paris, Fayard, 1999

- Les croisades. Origines, réalisation, institutions, déviations, Paris Éditions Gisserot, 2001
 - La Guerre sainte et la formation de l'idée de croisade dans l'Occident chrétien, Paris, Aubier, 2001
 - Guerre sainte, Jihad, Croisade. Violence et religion dans le christianisme et l'islam, Paris, Seuil, 2002
- Grousset, R. L'Empire du Levant: Histoire de la question d'Orient, Paris, Payot, 1979.
- Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jérusalem, trois tomes, 1934-1936, Plon, 1934 ; réédité Perrin, 1991
 - L'Empire des steppes, Attila, Gengis-Khan, Tamerlan, Paris, 1965
 - L'Épopée des Croisades, Paris, Plon, 1939
 - L'Empire mongol, E. de Boccard, 1941.
- Hamilton B. The Latin Church in the Crusader States. The Secular Church. – London, 1980
- Halfter, Peter. „Von den Kreuzfahrerstaaten in das Königreich Jerusalem“, Le Muséon, 121, 2008, 412-423.
- Hillenbrand, C. The Crusades. Islamic Perspectives, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2006
- Kedar, B. Z. Crusade and Mission. European Approaches toward the Muslims, Princeton, Princeton University Press, 1984.
- Laiou, A. Mottahedeh R.P. (eds), The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World, Washington, Dumbarton Oaks, 2001
- Lebedel, C. Les Croisades. Origines et conséquences, Rennes, Ouest-France, 2004
- Lewis, B. The Arabs in History, Londres, 1950
- Lobrichon, G. 1099, Jérusalem conquise, Paris, Cerf, 1998
- Maalouf, A. The Crusades through Arab eyes, London, 1984

- Morrisson, C. Les Croisades, Que sais-je ? Presses Universitaires de France, Paris, 1969
- Mayer, H. The Crusades, Oxford, 1972; 2 ed., 1988, 10 ed. allem., Stuttgart, 2005
- Murphy, P. (dir.) The Holy War, Colombus, 1976
- Norman, P. Hazard, Z. (ed.) A History of the Crusades, The University of Wisconsin Press, 1985
- Powell, J.A. Anatomy of a Crusade, 1213-1221. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 1986
- Prawer, J. The Latin Kingdom of Jerusalem. European Colonialism in the Middle Ages, Londres, Littleehampton Book Services, 1972
- Crusader Institutions, Oxford, Oxford University Press, 1980
- Pryor, J. (ed.) Logistics of Warfare in the Age of the Crusades, Northampton, Ashgate, 2006
- Richard, J. Orient et Occident au Moyen Âge : contacts et relations (XIe-XIIe siècles) (recueil d'articles). - 1977
- Croisades et États latins d'Orient : points de vue et documents (recueil d'articles). - 1996
 - La papauté et les missions d'Orient au Moyen Âge (XIIIe-XVe s.), Rome : Ecole Française de Rome, 1998.
 - Histoire des croisades, Pluriel, Paris, 2010
- Riley-Smith, J. (ed.). The Oxford Illustrated History of the Crusades, Oxford, Oxford University Press, 1995
- Atlas des croisades, Paris, Autrement, 1996
 - The Crusades, London, 2002
- Runciman, S. A History of the Crusades. Cambridge University Press, 3 vol., Cambridge, 195-1954
- Russel, F.H. The just war in the Middle ages, Cambridge, 1975

- Setton K.M. (gen. ed.) A History of the Crusades, University of Wisconsin Press, 1969-1989, 6 vol. Siberry, J. Criticism of Crusading 1095-1274, Oxford, Oxford University Press, 1985
- Sivan, E. L'islam et la Croisade, Paris, 1968
- Tate, G. L'Orient des Croisades, Paris, Gallimard, coll. «Découvertes». 1991
- Tyerman, C. God's War: A new history of the Crusades, London, 2006
- The world of the Crusades, Yale University Press, New Haven and London, 2019